МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

МАТЕРІАЛИ
79–ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Секція «Факультет психології та соціальної роботи»
Підсекції: «Соціальна робота»,
«Освітні, педагогічні науки», «Психологія»
Одеса, 27–29 листопада 2024 року

Одеса
ОНУ
2024

УДК 159.92;364,316.4
М341

Рекомендовано до видання вченою радою факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І І. Мечникова. Протокол № 3 від 13.12.2024 року.

Редакційна колегія:
Л. М. Дунаєва, д. політ. н., проф., декан ф-ту психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;
У. В. Варнава, к. психол. н., доцент кафедри соціальної роботи ф-ту психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;
Н. М. Кологривова, д-р філософії з психології, доцент кафедри практичної та клінічної психології ф-ту психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

М341 **Матеріали** 79–ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Секція «Факультет психології та соціальної роботи». Підсекції: «Соціальна робота», «Освітні, педагогічні науки», «Психологія» (Одеса, 27–29 листопада 2024 р.) [Електронний ресурс]. – Електронні текстові дані (1 файл : 1,2 МБ). – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2024. – 144 с.
ISBN 978-617-689-566-4

В матеріалах конференції представлено аналіз, дослідження і оцінку найбільш актуальних питань пов'язаних із сучасними викликами соціальної роботи, педагогіки та психології.

Матеріали можуть бути використані для підвищення якості підготовки фахівців з соціальної роботи, психології та вдосконалення педагогічного процесу.

УДК 159.92;364,316.4

Тексти друкуються в авторській редакції

ISBN 978-617-689-566-4

© Автори статей, 2024
© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2024

ЗМІСТ

Підсекція «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Варнава У. В.
ТЕНДЕНЦІЯ ДО ПАРИТЕТНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ……. **7**

Варнава У. В. , Брагар М. І.
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДЕВІАЦІЙ У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ…….... **10**

Войтович О. І.
СОЦІАЛЬНІ ПИТАННЯ В МЕМУАРНІЙ ЛІТЕРАТУРІ… **13**

Дунаєва Л. М.
ЗВІТ ПРО ВИКОНАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ ЗА ТЕМОЮ: «ЗБЕРЕЖЕННЯ, ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ» ЗА 2024 РІК…… **18**

Кулава К. О.
РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ДЕСТРУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ……... **23**

Кулава К. О., Брагар М. І.
СОЦІАЛЬНЕ ПРОЄКТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ…… **27**

Романенко С. В.
ПАРАДИГМА ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ЯК ОСНОВА ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ…….. **31**

Сидун І. В.
АКТУАЛІЗАЦІЯ ТРАНСКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ПІД ЧАС ВІЙНИ…….. **35**

Трушевич Г. Б.
ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ І СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ У ЧАСИ ВІЙНИ...…… **38**

Хлівнюк Т. П.
ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ ЯК ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЮ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИН У РОДИНАХ…….. **42**

Хлівнюк Т. П., Кіріяк А. І.
СОЦІАЛЬНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ СІМЕЙНИХ ФОРМ ВЛАШТУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ……... **47**

Підсекція «ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ»

Вєйландє Л. В.-В.
ОЦІНКА ОСВІТНІХ ВТРАТ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ…… **52**

Нагорна Н. В.
УПРАВЛІНСЬКИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДІЇ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ…….. **56**

Павлова В. В.
КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ЗВО У ЦИФРОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ…. **60**

Прокоф'єва Л. Б.
ГОТОВНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЗВО ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЧИННИКА ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ…… **63**

Рябенко М. І.
ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…… **67**

Підсекція «ПСИХОЛОГІЯ»

Амплєєва О. М.
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАДАННЯ ПОСЛУГИ РАННЬОГО ВТРУЧАННЯ…….. **71**

Білова М. Е.
ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПІД ЧАС ВІЙНИ ДИСТАНЦІЙНИХ СІМЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДІВ ТРАНЗАКТНОГО АНАЛІЗУ…….. **75**

Гудімова А. Х.
ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ПРОБЛЕМА СВІДОМОСТІ, ЕТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ НАСЛІДКІВ…….. **79**

Данілова О. С.
ДЕТЕРМІНАНТИ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ…… **82**

Кантарьова Н. В.
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОДИНАМІЧНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ…….. **90**

Кирилішина М. Г.
АКТИВАЦІЯ ПРОЦЕСІВ САМОВІДНОВЛЮВАННЯ ПРИ ВПЛИВІ ТРИВАЛОГО СТРЕСУ НА ОРГАНІЗМ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДУ ДЕСЕНСИБИЛІЗАЦІЇ ТА РЕПРОЦЕСІНГУ ЧЕРЕЗ РУХ ОЧЕЙ (*EMDR*)…….. **93**

Коваль Г. Ш.
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВНИКІВ ТА ЗЛОЧИНЦІВ ЗІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ…….**97**

Кологривова Н. М.
СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕСУРСНОГО ПІДХОДУ В ПСИХОЛОГІЇ…… **100**

Кременчуцька М. К.
ДИФЕРЕНЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ: САНОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД.. **104**

Курова А. В.
ДЕЯКІ КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ В СИТУАЦІЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ……**107**

Литвиненко О. Д.
РОБОТА З ПСИХОСОМАТИЧНИМИ ПАЦІЄНТАМИ ЗАСОБАМИ ПОЗИТИВНОЇ ТА ТРАНСКУЛЬТУРНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ……... **111**

Мельник О. А.
ЗАСОБИ ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ В РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ…… **114**

Митрофанова-Кірсанова Л. А.
ВНУТРІШНЬОСІМЕЙНІ МЕХАНІЗМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ…… **117**

Петрушенко В. В.
ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ САМОСВІДОМОСТІ ЯК ЧИННИКИ УСПІШНОСТІ КАР'ЄРНОГО РОЗВИТКУ ПРАВНИКА…….. **121**

Рибко А. П.
ЕМОЦІЙНА САМОРЕГУЛЯЦІЯ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ…….. **125**

Теліпко Н. О.
ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ…. **129**

Терещенко О. О.
ТРАНСГЕНЕРАЦІЙНИЙ ДОСВІД ЯК БАР'ЄР ТА РЕСУРС У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ…….. **133**

Чернявська Т. П.
ЕМПАТІЯ В БІЗНЕСІ……..…. **136**

Юнг Н. В.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ…….. **140**

Підсекція
«СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

ТЕНДЕНЦІЯ ДО ПАРИТЕТНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У. В. Варнава
к. психол. н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи ФПСР
ОНУ імені І. І. Мечникова

Гендерна рівність у державному управлінні є важливим елементом демократичного розвитку українського суспільства. Для її реалізації необхідно включати гендерний компонент у роботу всіх гілок влади та впроваджувати механізми моніторингу ефективності цих заходів. Не виключенням є питання гендерночутливого підходу в контексті соціальної роботи, та допомоги. Досвід країн ЄС свідчить про позитивний вплив гендерної політики на структуру управління, що забезпечує рівне представництво жінок і чоловіків у парламентах та урядах.

В Україні цей процес розвивається, але залишається багато викликів, які потребують вирішення. Важливу роль у досягненні гендерної рівності відіграє соціальна робота, оскільки вона сприяє адаптації вразливих груп, подоланню стереотипів та захисту прав жінок і чоловіків.

Поняття "паритетний парламент" та "паритетний уряд" стають загальновизнаними категоріями у світовій політиці, зокрема у країнах Скандинавії, Франції та Канаді. Гендерний мейнстрімінг, започаткований Пекінською платформою дій (1995), орієнтований на врахування гендерного аспекту в усіх державних політиках та програмах.

В Україні також відбувається поступове зростання гендерного представництва у Верховній Раді: з 3% у 1990 році до 21% у 2019 році. Прийнятий у 2019 році Виборчий кодекс закріплює обов'язкову 40-відсоткову гендерну квоту для місцевих виборів та заохочувальну 30-відсоткову для загальнодержавних виборів. У державному управлінні спостерігається позитивна динаміка щодо збільшення кількості жінок на керівних посадах, хоча цей процес ще не є системним.

Однак, варто зазначити, що основними перешкодами для досягнення повної гендерної рівності є:

- недостатня політична воля керівників державних органів;
- слабка система стимулів для дотримання гендерних квот; [1]
- низький рівень освіти громадян з питань гендерної рівності в сучасному світі.

Законодавчі ініціативи створюють передумови для посилення гендерного балансу у всіх сферах. Саме це є початком створення гендерного балансу. Однак, реалізація цих ініціатив залишається непослідовною. Впровадження гендерних квот на виборах та у виконавчих органах влади є позитивним кроком, але нажаль, часто залишається формальністю без реальних механізмів впливу.

Соціальна робота в цьому контексті може відігравати роль посередника між державою та суспільством, забезпечуючи:

- просвіту та адвокацію – інформування громадян про гендерні права, боротьбу з дискримінацією;
- підтримку жінок у політиці та управлінні – мотивацію жінок до участі в суспільному житті, організацію тренінгів для політичної активності;
- роботу з сім'ями – формування гендерночутливих моделей поведінки серед молоді, виховання поваги до рівноправності.

Для ефективного впровадження гендерної рівності необхідно:

- посилити контроль громадянського суспільства за дотриманням гендерних норм;
- забезпечити належний рівень політичної освіти;
- удосконалити систему покарань за невиконання гендерного законодавства. [2]

Соціальна робота є важливим інструментом реалізації гендерної політики в Україні. Вона сприяє формуванню рівноправного суспільства, підтримці жінок і чоловіків у кризових ситуаціях, а також усуненню дискримінації у всіх сферах життя. Для досягнення сталих результатів необхідно інтегрувати

гендерний підхід у систему соціальної роботи та забезпечити активну участь соціальних працівників у формуванні політики рівних можливостей.

Література

1. Гошовська В.А., Даниленко Л. І. Утвердження ґендерної рівності. тенденція до паритетності: міжнародний досвід і Україна. Наукові перспективи No 7 (37) 2023. DOI: ttps://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7(37)-127-139

2. Universals of Gender Policy and its Socio-Cultural Adaptation. S. Hladchenko, O.Domin, A. Rabokorovka, M. Paskalova, U.Varnava Journal of Policy & Governance | 01(02) De- cember 2021. C.41-47 | https://grassrootsjour- nals.org/jpg/jpg010203-hladchenkoatal-m00262.pdf

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДЕВІАЦІЙ У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У. В. Варнава
к. психол. н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи ФПСР
ОНУ імені І. І. Мечникова
М. І. Брагар
старший викладач кафедри соціальної роботи ФПСР
ОНУ імені І. І. Мечникова

Підлітковий вік є критичним періодом соціального та особистісного розвитку, коли відбувається формування характеру, світогляду, системи цінностей та соціальної поведінки. Проте внаслідок психологічної нестабільності, соціального тиску та несприятливих умов виховання у підлітків можуть розвиватися девіантні форми поведінки. Соціальні працівники в школі відіграють ключову роль у профілактиці та корекції девіантної поведінки, допомагаючи дітям та їхнім сім'ям подолати труднощі соціалізації.

Відповідно досліджень Пілецької і Петричук, девіантна поведінка підлітків є наслідком взаємодії соціальних та психологічних факторів. Вона поділяється на:

1. Поведінку, що свідчить про психічні порушення.
2. Антисоціальну поведінку, яка порушує соціальні та правові норми.

Підлітковий вік є критичним періодом, коли знижується авторитет дорослих, виникає необхідність у самоствердженні, а механізми соціального контролю ще не сформовані. Основні прояви девіацій включають прогули, агресію, вороже ставлення до оточення, підвищену самооцінку, небажання виконувати соціальні обов'язки. [1]

Для профілактики девіантної поведінки необхідний комплексний підхід, що включає:

- психологічну діагностику ризиків девіацій;
- формування моральної саморегуляції та соціальних навичок у підлітків;
- роботу з батьками та вчителями для створення сприятливого мікроклімату;

• розробку корекційних програм, спрямованих на формування алгоритмів поведінки в критичних ситуаціях. [2]

Основні рівні роботи соціального працівника в контексті профілактики можна виділити:

1. *Первинна профілактика:*

- проведення тренінгів з протидії булінгу та розвитку соціальних навичок;
- робота з батьками для формування здорової сімейної атмосфери;
- створення в школі безпечного середовища для всіх учнів.

2. *Вторинна профілактика:*

- виявлення груп ризику (підлітки з проблемних сімей, жертви насильства, підлітки з асоціального середовища);
- індивідуальна робота з підлітками, які демонструють девіантну поведінку;
- організація дозвілля (гуртки, спортивні секції, волонтерські проєкти).

3. *Третинна профілактика* (корекція девіантної поведінки):
- робота з підлітками, які вже мають проблеми з законом, залежностями або психологічні розлади;
- співпраця з поліцією, психологами, центрами соціальної допомоги;
- реабілітаційні програми для повернення підлітка до нормального життя.

Соціальна робота в школі та у позашкільному житті підлітка має бути спрямована не лише на боротьбу з девіантною поведінкою, але й на створення сприятливих умов для їх соціалізації [3].

Перспективним напрямом подальших досліджень є створення психологічної корекційної програми для підлітків із девіантною поведінкою, що сприятиме їхній соціальній адаптації та формуванню здорових механізмів взаємодії з оточенням.

Література

1. Пілецька Л., Петричук М. Соціально-психологічні особливості девіантної поведінки підлітків. Філософські і психологічні науки. Серія “Психологія”. 2019. Вип. 22. 110 с.

doi: 10.15330//vpufpn.22.91-96

2. Babıak, O., Sytnık, S., Zharovska, O., Kondratıeva, I., Smokova, L., & Varnava, U. (2023). Emotional Intelligence of Schoolchildren in the Educational Process. BRAIN. Broad Re- search in Artificial Intelligence and Neuroscience, 14(1), 14-29. https://doi.org/10.18662/brain/14.1/404

3. M. Zhylin, V. Mendelo, U. Varnava, A. Savinok, K. Bazylenko The Relationship Between Addiction and Emotional Intelligence in the Ukrainian Socio-Cultural Context: Challenges of Emigration Salud, Ciencia y Tecnología – Serie de Conferencias. 2024; 3:.756. doi: https://doi.org/10.56294/sctconf2024.756

СОЦІАЛЬНІ ПИТАННЯ В МЕМУАРНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

О. І. Войтович
к. політ. н., доцент кафедри соціальної роботи ФПСР
ОНУ імені І. І. Мечникова

Соціальна проблематика залишається наріжною для більшості країн світу, в яких понад 750 мільйонів людей знаходяться поза межею бідності [3, p. 483], більше 50 мільйонів перебувають у рабстві, включаючи примусові шлюби [4, p. 221]. Соціальні проблеми актуальні і для високорозвинених країнах сталої демократії, що показує їх розвиток у перші десятиліття XXI ст. За даними Терези Мей у Великобританії у сучасному рабстві знаходиться 122 тисячі осіб. „Рабство навколо нас – це факт", – пише колишня глава уряду країни [4, p. 221, 232]. Екс-президент США Барак Обама задається питанням (за змістом актуальним не тільки для країн сталої демократії): чи хочуть американці „привести реальність Америки у відповідність до її ідеалів", коли самоуправління, індивідуальні свободи, рівність можливостей і рівність перед законом – це для всіх, чи визнати на практиці, що всі ці „речі лише для небагатьох привілейованих" [5, p. xv].

Аналіз спогадів Гордона Брауна (як і його попередника Тоні Блера) свідчить, що лідери Лейбористської партії, стурбовані проблемами суспільства, ініціювали з 1997 р. реформи в соціальній сфері, у проведенні яких відводили державі провідну роль. Вони розуміли, що без підтримки уряду не вдасться ліквідувати нерівність в охороні здоров'я, вирішити проблеми сімейної і дитячої бідності (до таких належало 4 мільйони дітей з 12-ти) та бідності пенсіонерів, надати податкові пільги по іпотечним кредитам, рефінансувати Національну служби охорони здоров'я, боротись за повну зайнятість в країні і розширити можливості дітей з малозабезпечених сімей у галузі освіти, боротись з соціальною безвідповідальністю транснаціональних корпорацій, які ухилялись від сплати податків [1, p. 4, 8, 140, 146, 153]. Своєю діяльністю на посаді глави уряду Блер, а потім і Браун намагались довести, що економічне процвітання і соціальна справедливість не суперечать один одному, а

тісно пов'язані.

Г. Браун, очоливши уряд у червні 2007 р., запропонував нові заходи у соціальній політиці: більш персоналізоване медичне обслуговування, нові можливості працевлаштування для інвалідів і реформування системи екзаменів у школах. Згодом було створено Департамент у справах дітей, шкіл і сім'ї. Прем'єр-міністр був переконаний у тому, що неможливо створити сучасну егалітарну Британію без інвестицій у потенціал кожної дитини [1, p. 219, 233]. У 2009 р. було прийнято закон про учнівство, навички, дітей та навчання і вперше за сто років – закон про мінімальну заробітну плату. Перед загальними виборами 2010 р. був прийнятий новий закон про рівність, в якому більше уваги приділялось викоріненню глибокої соціальної й економічної нерівності [1, p. 232, 235, 367]. Однак на шляху соціальних перетворень були труднощі: критика з боку Консервативної партії і особливо її лідера Девіда Кемерона (мемуари свідчать, що він закидав лейбористам трату коштів через „постійно зростаючу систему пільг" [3, p. xv]), іракська кампанія, фінансово-економічна криза 2008 р., непослідовність Лейбористської партії, яка ускладнювалась боротьбою між поміркованим Блером та відносно радикальним Брауном.

Спогади президента-демократа Барака Обами і першої леді Мішель розкривають задум і зміст соціальних реформ в американському суспільстві, викликаних, не в останню чергу, консервативною політикою попередника республіканця Джорджа В. Буша і фінансово-економічною кризою 2008 року. М. Обама писала, що в передвиборчій програмі Б. Обами був намір скасувати зниження податків, яке президент Буш зробив для дуже багатих громадян. Він також хотів доступної охорони здоров'я для всіх американців. „Це була, – згадувала вона, – амбіціозна платформа" [6, p. 259]. Амбіціозна тому, що робився виклик олігархічній Америці. За словами Б. Обами, серед найбагатших країн світу вона була чи не з самою більшою соціальною нерівністю [5, p. 176]. Але ті, хто робив виклик не були послідовними егалітаристами. Б. Обама писав, що він не мав „революційної душі" і як би він не був готовий зруйнувати своє життя заради ідеї, він не був готовий піти на такий же ризик заради благополуччя мільйонів людей. Він був „реформатором,

консервативним за духом, якщо не за поглядами" [5, p. 305].

У свою чергу Дж. В. Буш відкидав критику податкової політики з боку „лівих", оскільки вважав, що „таке звинувачення було неправдивим" [2, p. 445] і дорікання, що під час ліквідації наслідків „Катріна" він діяв, як расист [2, p. 326]. Однак у спогадах відверто визнав, що його реформа соціального забезпечення зазнала краху і разом з наслідками урагану „Катріна" та гучною справою про насильство американських військових в Іраку „зробили осінь 2005 року жахливим періодом мого президентства" [2, p. 330].

Ініціативи в соціальній сфері та їх реалізація на практиці знайшли належне відображення у мемуарах Барака і Мішель Обами. Серед таких (не дивлячись на те, що в самій Демократичній партії існували розбіжності щодо форм і масштабів перетворень, а сам президент потім загравтиме з багатіями із Уолл-стріт) були: закон про справедливу оплату праці, який захищав працюючих від дискримінації на основі статі, раси та віку, програма медичного страхування дітей, розширення страхування з безробіття, продовольча допомога голодним і медична допомога зубожілим, програма модифікації доступного житла і програма реінвестування доступного житла, закон, прийнятий у березні 2010 р., про доступне медичне обслуговування (допомога 20-ти мільйонам (а планувалась 30) незабезпечених громадян надавалась за рахунок податків з забезпечених американців, водночас, президент визнавав, що закон був насиченим, ретельним і разом з тим недосконалим, політично популярним тільки у однієї частини суспільства [5, p. 424–425]).

На рахунку першої леді було декілька започаткованих соціальних програм. М. Обама вважала боротьбу з стрімким зростанням дитячого ожиріння та збиткової ваги нагальною проблемою від якої страждала майже третина американських дітей. Програма „Давайте рухатись!" передбачала подолання проблеми ожиріння упродовж життя одного покоління (її підтримали президент, спортивні товариства країни і компанії-виробники продуктів харчування і напоїв для шкіл). У грудні 2010 р. був прийнятий закон про здорове дитяче харчування. „Я розглядала свою роботу, – згадувала Мішель, – як додаток до успіху Барака в прийнятті закону про доступне медичне обслуговування 2010 року" [6, p. 329–330, 338, 348]. За програмою „Хай дівчатка

навчаються" (згодом вона стала урядовою) надавалась допомога дітям у всьому світі, які зовсім не мали доступу до освіти. Таких дівчат-підлітків нараховувалось 98 мільйонів [6, p. 400–401, 414].

Реформи в Сполучених Штатах, аналогічно британським, зіткнулись з такими ж труднощами. Республіканці щосили критикували діяльність президента Б. Обами, а от Г. Браун погоджувався з його думкою, що „навіть в самій безнадійній ситуації ми можемо і повинні шукати підстави для надії" і позитивно оцінив його діяльність у створенні нової Америки за допомогою «змін, в які ми можемо вірити" [1, p. 2, 28].

У травні 2010 р. партія консерваторів повернулась до влади у Великобританії. Однією з ключових реформ уряду Д. Кемерона була реформа охорони здоров'я. Він рішуче хотів довести, що „співчутлива Консервативна партія" буде партією Національної служби охорони здоров'я і підтримуватиме її необхідним фінансуванням. Крім того партія могла позбавитись негативної репутації у цьому питанні. У березні 2012 р., після тривалих урядових і парламентських обговорень, був прийнятий закон про охорону здоров'я та соціальне забезпечення. Відповідно до нього збільшувалась кількість лікарів та акушерів майже на 10 тисяч, а менеджерів – зменшувалась [3, p. 227–230]. Якою була реформа за результатами? У спогадах Кемерон визнав, що вона не була „тріумфом" і не стала „катастрофою", а чимось таким, що „відняло багато енергії і не дозволило досягти самих великих цілей" [3, p. 230]. Його наступниця Т. Мей очолювала уряд Великобританії у 2016–2019 рр. І хоча Г. Браун критикував її „громадянський консерватизм" [1, p. 25], вона все таки звернула увагу на низку серйозних проблем британського суспільства після шести років правління консерваторів і не тільки. Серед них проблема сексуальної експлуатації та насилля над дітьми в Інтернеті. Не дивлячись на заходи її попередника та наступника, а також очолюваного нею уряду (у квітні 2019 р. був оприлюднений законопроект по „боротьбі зі шкідливим контентом"), проблема залишалась нерозв'язаною [4, p. 68, 76]. У спогадах Т. Мей торкнулась проблеми сексуального насилля над дітьми та жорстокого поводження з ними. За даними на березень 2020 р. 3,1 мільйона дорослих в Англії та Уельсі у віці до

16 років піддавались сексуальному насиллю в різній формі [4, p. 153–155, 169]. Як міністр внутрішніх справ вона була причетна до викриття на початку 2010-х років такого явища, як сексуальна експлуатація [4, p. 175–176].

Соціальне реформування є актуальним для країн сталої демократії та високого рівня економічного розвитку. Аналіз мемуарної літератури показує, що проблема справедливості в суспільстві залишається об'єктом жорсткої внутрішньополітичної боротьби між лібералами і консерваторами. Якісне розв'язання соціальних проблем, яке потребує значної фінансової підтримки, мало б свідчити про рівень соціальної відповідальності суспільства та про стан демократії в цілому. Вивчення соціальних питань доводить, що мемуарна література є цінним джерелом, а її аналіз сприяє розумінню проблем життя суспільства.

Література

1. Brown G. My Life, Our Times. London: Vintage, 2018. vii, 500 p.
2. Bush G.W. Decision Points. London: Virgin Books, 2010. xii, 497 p.
3. Cameron D. For the Record. London: HarperCollins *Publishers*, 2019. xix, 732 p.
4. May T. The Abuse of Power. Confronting Injustice in Public Life. London: Headline Publishing Group, 2023. 344 p.
5. Obama B. A Promised Land. London: Viking Penguin, 2020. xvi, 751 p.
6. Obama M. Becoming. London: Viking Penguin, 2018. xiii, 428 p.

ЗВІТ ПРО ВИКОНАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ ЗА ТЕМОЮ: «ЗБЕРЕЖЕННЯ, ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ» ЗА 2024 РІК

Л. М. Дунаєва
д. політ. н., професор, професор кафедри соціальної роботи ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Під час виконання науково-дослідної роботи використано загальнонаукові методи дослідження, такі як: аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, спостереження, експеримент, опис, порівняння, моделювання, системний аналіз і статистичний метод. Логіка другого етапу дослідження відповідає діалектиці інтеграційних процесів. Докладно проаналізовані соціально-психологічні, соціально-економічні та політичні аспекти збереження, відновлення та розвитку людського капіталу України в умовах євроінтеграції. Здійснено моніторинг актуальних проблем і шляхів його оновлення із залученням широкого спектру монографій, соціологічних досліджень, електронного ресурсу, публікацій.

У дослідженнях другого етапу висвітлюються обгрунтування пріоритетів та засобів реалізації державної політики покращення системи формування та використання людського капіталу України; аналіз параметрів людського капіталу в Україні у порівнянні з іншими країнами світу; виявлення особливостей людського капіталу України в умовах Євроінтеграції**;** узагальнення теоретико- методологічних засад формування та розвитку якісних характеристик людського капіталу в економічній і соціальних системах держави; визначення завдань державної політики України для основних рівнів формування людського капіталу в умовах євроінтеграційного реформування.

Визначено параметри людського капіталу в Україні у порівнянні з іншими країнами світу і особливості людського капіталу країни в умовах Євроінтеграції; *доведено* необхідність узагальнення теоретико-методологічних засад формування та розвитку якісних характеристик людського капіталу в економічній і соціальних системах держави; *визначено* завдання

державної політики України для основних рівнів формування людського капіталу в умовах євроінтеграційного реформування.

Хід виконання науково-дослідної роботи протягом 2024 року – не порушувався, відхилень від запланованого процесу наукового дослідження – не відбувалося, завдання без коригувань виконані в повному обсязі, заплановані наукові та практичні результати досягнуті.

Вперше в країні досліджено сучасний стан та перспективи розвитку людського капіталу в Україні в умовах євроінтеграції; визначено параметри людського капіталу в Україні у порівнянні з іншими країнами світу і особливості людського капіталу країни в умовах євроінтеграції; доведено необхідність узагальнення теоретико-методологічних засад формування та розвитку якісних характеристик людського капіталу в економічній і соціальних системах держави; визначено завдання державної політики України для основних рівнів формування людського капіталу в умовах євроінтеграційного реформування і доведено, що актуальність проблем розвитку людського капіталу для неї в умовах впливу інтеграційних процесів є нагальним напрямком наукових досліджень та актуальним практичним завданням.

В результаті комплексного дослідження були отримані результати, на основі яких визначено пріоритетні завдання розвитку (стратегії розвитку) людського капіталу України – прогресивного імперативу суспільного розвитку – для забезпечення зростання економіки, радикальних структурних зрушень та сталого високого рівня конкурентоспроможності.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень і висновків базується на використанні фундаментальних положень природничих, суспільних і гуманітарних наук.

Наукова якість результатів, їх відповідність світовому рівню підтверджується публікаціями в престижних міжнародних наукових виданнях, що індексуються у міжнародних базах даних Scopus або WoS, та у іноземних виданнях, які увійшли до інших базах даних, співробітництвом з провідними вітчизняними та іноземними науковими закладами, зокрема спільно з колегами з Комунального закладу «Харківська гуманітарно-практична академія», Академії педагогічних наук України, та при сприянні громадської організації «Екологічне здоров'я людини»,

просвітницької асоціації «Сила традиції», організацією «Карітас», організацією «Червоного Хреста», Одеського Обласного благодійного фонду «Надія¸ добро, добробут» проводять вчені зібрання, метою якого є об'єднання усіх зусиль з метою збереження, відновлення та розвитку людського капіталу України в умовах євроінтеграції.

Сформовано інформаційно-методичний комплекс, який включає в себе накопичення праць викладачів кафедри стосовно соціально-психологічних та політично-правових аспектів розвитку сучасного суспільства.

Результати другого етапу роботи за темою № 340 «Збереження, відновлення та розвиток людського капіталу України в умовах євроінтеграції» полягають у створенні методичного комплексу у рамках зазначеної теми, який поєднує у собі новітні дослідження вітчизняних та закордонних науковців.

Практична цінність результатів НДР № 340: одержані висновки та рекомендації можуть бути використані у аналітичних роботах в рамках соціальної, політичної психології, соціології, філософії, економічної теорії, релігієзнавства та історії; при написанні дипломних та дисертаційних робіт, у подальших наукових пошуках кафедри та її науковців, а також у процесі керування науково- дослідницькою роботою здобувачів, наприклад, під час написання конкурсних студентських робіт.

Конкретні практичні результати наукового дослідження кафедри висвітлено в ході 79-ої наукової конференції професорсько-викладацького складу факультету психології та соціальної роботи ОНУ імені І. І. Мечникова.

- *Обґрунтовано і узагальнено* теоретико-методологічні засади формування та розвитку якісних характеристик людського капіталу;
- *Актуалізовано* важливість розвитку людського капіталу, його роль у підвищенні інноваційності України в умовах євроінтеграції.
- *Підкреслено* необхідність забезпечення належного рівня умов, за якими формування і використання людського капіталу забезпечуватиме технологічний й соціальний прогрес суспільства.
- *Доведено*, що людський капітал України є прогресивним імперативом суспільного розвитку під час євроінтеграційних

перетворень.

Прикладними цілями досліджень другого етапу є визначення ресурсів подальшого збереження, відновлення та розвитку людського капіталу України для забезпечення зростання економіки, радикальних структурних зрушень та сталого високого рівня конкурентоспроможності.

Комплексні дослідження та сформовані на їх основі рекомендації дозволять окрему увагу приділити одному із головних пріоритетів щодо збереження, відновлення та розвитку людського капіталу України – пошуку оптимальної та прийнятної для абсолютної більшості населення України моделі соціальної політики держави.

Викладачами кафедри соціальної роботи *напрацьовані методики і технології,* які дозволяють не лише продукувати і поширювати знання, але й формувати професійні компетенції здобувачів, готувати їх до конкурентноспроможної, соціально активної професійної поведінки, до інтегративної взаємодії з різними соціальними інститутами та фахівцями у складі мультидисциплінарних команд. Одночасно активізація такої роботи сприятиме накопиченню якісних змін і у самому освітньому середовищі.

У дослідженнях науковців кафедри консолідовані накопичені знання щодо реформ соціального сектору в Україні, визначені слабкі місця у плануванні та реалізації реформи, а також розроблені рекомендації щодо подальших кроків у реформуванні соціального сектору України, а саме оптимізації системи соціального захисту в Україні через: зміну стратегічних пріоритетів та ідеології здійснення соціального захисту, а саме вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює загальні питання соціального захисту та оптимізація державної політики у сфері соціального захисту; трансформацію державної політики щодо доходів населення: поєднання соціальних програм із політикою зайнятості; реформування системи пільг та інших видів соціальних виплат і матеріальних допомог; підвищення ефективності системи надання соціальних послуг.

Методично-рекомендаційні матеріали будуть корисними для представників адміністрації ВНЗ, представників державного рівня, які мають повноваження ухвалення рішень: для

співробітників міністерств (Міністерства освіти і науки, Міністерства соціальної політики, Міністерства охорони здоров'я); для науковців, органів державної та виконавчої влади, а також широкого кола фахівців із питань соціально-економічного розвитку держави, зокрема в контексті функціонування системи соціального захисту.

Результати НДР мають важливе значення для розвитку науки та практики в Україні. Всі завдання НДР виконані у повному обсязі згідно з календарним планом робіт. Анотований звіт за науково-дослідною роботою № 340

«Збереження, відновлення та розвиток людського капіталу України в умовах євроінтеграції» за 2024 рік затверджено.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ДЕСТРУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ

К. О. Кулава
доктор філософії з соціальної роботи, доцент кафедри соціальної роботи ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Актуальність теми дослідження обумовлена сучасними викликами соціалізації молодого покоління в умовах зростаючої кількості несприятливих соціальних чинників. Проблеми, такі як домашнє насильство, жорстоке поводження з дітьми, медіанасильство, а також ризиковане та залежне використання цифрових технологій, стають причинами розвитку деструктивної поведінки, яка все частіше проявляється серед підлітків.

Деструктивна поведінка, зокрема агресивність, булінг, приниження, ризиковані захоплення чи самоушкодження, є не лише викликом для самих молодих людей, але й для їхніх сімей, освітнього середовища та суспільства в цілому. Така поведінка підвищує ризики фізичних та психічних травм, конфліктів із законом, соціальної ізоляції та перешкоджає повноцінному розвитку і соціальному становленню молоді. Усе це може мати довгострокові наслідки для майбутнього підлітків, позбавляючи їх можливості успішної інтеграції у суспільство[1].

Наукові дослідження, зокрема всеукраїнські репрезентативні опитування «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді», вказують на те, що підлітки часто стикаються з проблемами, які потребують своєчасного втручання та підтримки [4]. Водночас деструктивна поведінка нерідко є відображенням реакції на важкі життєві обставини, своєрідним «криком про допомогу», який потребує розуміння, емпатії та професійної підтримки. Саме тому соціальне консультування виступає важливим інструментом у попередженні деструктивної поведінки молоді. Воно забезпечує своєчасне виявлення проблем, надання психологічної та соціальної допомоги, створення безпечного середовища для розвитку та формування позитивних моделей поведінки. Крім того, соціальне консультування допомагає підліткам знайти конструктивні способи вирішення життєвих труднощів, зміцнює їхній

психологічний та соціальний ресурс, сприяє розвитку самосвідомості й впевненості в собі.

Таким чином, дослідження ролі соціального консультування у попередженні деструктивної поведінки молоді є надзвичайно важливим і своєчасним для розробки ефективних профілактичних програм, що відповідатимуть сучаснимвикликам.

Питання попередження деструктивної поведінки молоді, зокрема через соціальне консультування, досліджувалося багатьма науковцями. Так, українські дослідники, такі як О. Безпалько, І. Звєрєва, Т. Лях, акцентували увагу на необхідності комплексного підходу до профілактики ризикованої поведінки молоді. Вчені, такі як В. Богдан (питання булінгу та агресії серед підлітків), Л. Магдисюк та Б. Патута (роль консультування у профілактиці девіантної поведінки), розглядали важливість емпатії, взаємоповаги та партнерства в роботі з підлітками та молоддю [3].

Соціальне консультування є систематичним процесом, спрямованим на допомогу молоді у вирішенні проблем, що провокують деструктивну поведінку, та на формування конструктивних моделей соціальної взаємодії. Цей процес включає кілька ключових етапів, кожен із яких має своє значення та специфіку. На етапі діагностики та виявлення проблеми фахівець збирає інформацію про молоду особу аналізує його соціальне оточення та вивчає причини, які спричиняють деструктивну поведінку. Для цього використовуються методи спостереження, анкетування, інтерв'ю та психологічне тестування. Такий підхід дозволяє виявити приховані фактори ризику та розробити індивідуальний план роботи. На етапі планування та розробки індивідуальної програми допомоги формується стратегія роботи, яка враховує унікальні особливості молодої особи його / її потреби та соціальний контекст. Визначаються конкретні цілі консультування, такі як розвиток навичок емоційного самоконтролю, підвищення самооцінки або пошук конструктивних способів розв'язання конфліктів. Етап реалізації консультування передбачає застосування індивідуальних або групових форм роботи з використанням таких методів, як бесіди, рольові ігри, тренінги, арт-терапія та соціально-педагогічні технології. Важливою є постійна

підтримка молодої особи у процесі змін та закріплення позитивних результатів. На етапі аналізу та оцінки ефективності оцінюється результативність проведеної роботи, визначаються досягнення поставлених цілей і, за необхідності, вносяться корективи у програму консультування або пропонуються додаткові заходи підтримки [2].

Основні аспекти соціального консультування в роботі з молоддю ґрунтуються на принципах індивідуального підходу, емоційної підтримки, розвитку соціальних навичок, профілактики та інформування, а також на залученні сім'ї та соціального оточення. Індивідуальний підхід передбачає врахування особистісних характеристик молодої особи його інтересів та життєвих обставин. Емоційна підтримка допомагає створити довірливі стосунки, необхідні для ефективного спілкування та допомоги. Робота з розвитку соціальних навичок спрямована на формування вміння комунікувати, розв'язувати конфлікти та критично мислити [5]. Особливу увагу приділяють профілактиці та інформуванню, організовуючи заходи, які підвищують обізнаність молоді про небезпеки деструктивної поведінки та її наслідки. Залучення батьків, педагогів і соціальних працівників дозволяє створити єдине середовище підтримки, спрямоване на гармонійний розвиток молоді.

Таким чином, соціальне консультування є одним із найважливіших інструментів профілактики деструктивної поведінки молоді. Завдяки систематичному підходу, що включає діагностику, планування, реалізацію та оцінку ефективності, воно дозволяє не лише виявляти та усувати фактори ризику, а й допомагати підліткам формувати стійкі конструктивні моделі поведінки.

Особливу роль у цьому процесі відіграють індивідуальний підхід, емоційна підтримка, розвиток соціальних навичок, інформування про наслідки ризикованої поведінки та робота із соціальним оточенням молоді. Такий комплексний підхід дозволяє створити умови для гармонійної соціалізації молоді, зміцнення їхньої самооцінки та забезпечення підтримки у складних життєвих ситуаціях ,адже соціальне консультування не лише запобігає руйнівним наслідкам деструктивної поведінки, але й сприяє становленню відповідальної, свідомої та соціально

адаптованої особистості, забезпечуючи молоді можливість для успішного майбутнього.

Література

1. Журавель, Т., Іванюк, І., Лехолетова, М., Лютий, В., Лях, Т., Пашко, Н., Соловйова, В., Сорокіна, О., Спіріна, Т., Суліцький, В., Удовенко, Ю., Чепенко, О., Чуйко, О., Швед, О., & Янковець, В. (2022). *Профілактика деструктивної поведінки підлітків* (Т. Журавель & Ю. Удовенко, ред.). Київ: Видавництво ФО-П Буря О.Д, 2022. – 144 с.

2. Кулава К.О. Особливості соціального консультування постраждалих від торгівлі людьми. *X міжнародна науково-практична конференція «Соціальна робота: виклики сьогодення»*. Тернопіль, 2021. С. 89–91.

3. Лях, Т., Спірін, А., & Жуков, В. Соціальна профілактика ризикованої поведінки підлітків. *Ввічливість. Humanitas*, (1), 2023. 64–72

4. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді: за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді»: монографія / О. М. Балакірєва, Т. В. Бондар та ін.; наук. ред. О. М. Балакірєва; ЮНІСЕФ, ГО «Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка». – Київ: Поліграфічний центр «Фоліант», 2019. – 127 с.

5. Хлівнюк Т.П., Кулава К.О. Методи соціального консультування різних категорій сімей та осіб. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія.* 2015. № 67. С. 122–127.

СОЦІАЛЬНЕ ПРОЄКТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

К. О. Кулава
доктор філософії з соціальної роботи, доцент кафедри соціальної роботи ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова
М. І. Брагар
старший викладач кафедри соціальної роботи ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Актуальність теми. Соціальне проєктування як інструмент розвитку та вдосконалення практики соціальної роботи є сучасним викликом в сфері соціальної роботи та необхідністю адаптації соціальних практик до швидко змінюваних соціальних умов. У сучасному світі соціальні проблеми стають все більш складними та багатогранними, вимагаючи інтегрованих підходів для їх вирішення. Соціальне проєктування як метод роботи дозволяє створювати ефективні стратегії, спрямовані на покращення життя різних соціальних груп, зокрема вразливих категорій населення.

Розвиток соціальної роботи через проєктний підхід дає змогу враховувати місцеві потреби, розвивати інноваційні моделі, адаптуючи соціальні практики до специфіки соціального контексту. Впровадження соціальних проєктів сприяє не лише покращенню соціальних умов, але й підвищенню професійного рівня соціальних працівників, формуючи у них навички ефективного управління, моніторингу та оцінки результатів діяльності. Таким чином, соціальне проєктування виступає як потужний інструмент для вдосконалення практики соціальної роботи, сприяючи сталому розвитку соціальних послуг та підтримці соціальної справедливості в суспільстві [2]. Тема соціального проєктування в Україні була досліджена рядом вітчизняних науковців, які акцентують увагу на його значенні для розвитку соціальної роботи, оптимізації соціальних послуг та підвищення ефективності взаємодії соціальних працівників із різними категоріями клієнтів. Серед дослідників, зокрема, можна відзначити: О. Безпалько, Т. Сергу, С. Щербину, Л. Романовська.

Соціальне проєктування в соціальній роботі є складним і багатогранним процесом, який визначається низкою особливостей, що зумовлені специфікою соціальних проблем і потреб, а також умовами, в яких здійснюється соціальна робота. Однією з ключових особливостей соціального проєктування є індивідуальний підхід, оскільки кожен соціальний проєкт орієнтований на вирішення специфічних проблем, що виникають у різних соціальних групах або окремих осіб. Важливо, щоб проєкти відповідали конкретним умовам і потребам громади або групи клієнтів, оскільки лише такий підхід дозволяє досягнути максимального ефекту від реалізації проєкту [1].

Іншою важливою особливістю соціального проєктування є організація спільної роботи між різними секторами: державними установами, громадськими організаціями, благодійними фондами та приватним сектором. Така міжсекторальна співпраця дає змогу мобілізувати необхідні ресурси, залучити кваліфікованих експертів і організувати комплексну допомогу вразливим категоріям населення. Сформована таким чином команда дозволяє ефективно вирішувати складні соціальні проблеми, забезпечуючи стійкий розвиток соціальних ініціатив.

Соціальне проєктування вимагає гнучкості та здатності адаптуватися до змін у соціальному середовищі, оскільки соціальні проблеми можуть змінюватися через нові виклики, політичні чи економічні зміни. З цієї причини важливо мати можливість коригувати стратегії та методи проєктної діяльності, що дозволяє забезпечити її ефективність і відповідність новим реаліям. Це також передбачає обов'язкову оцінку результативності проєкту, що дає змогу виявити як позитивні, так і негативні аспекти реалізації проєкту, а також вчасно коригувати стратегії, якщо це необхідно.

Пріоритет у соціальному проєктуванні часто відводиться превентивним заходам, що сприяють запобіганню виникнення соціальних проблем, таких як насильство, бідність, безробіття та інші. Соціальні проєкти, що мають на меті профілактику, сприяють не лише зменшенню рівня соціальних ризиків, але й розвитку позитивних соціальних навичок у громадян, таких як комунікація, розв'язання конфліктів та критичне мислення. Превентивні заходи є основою для формування здорового і

стійкого соціального середовища, де кожна людина має можливість для розвитку та самореалізації [3].

Особливістю соціального проєктування є й активна участь громади в процесі розробки та реалізації проєктів. Це дозволяє забезпечити максимальну відповідність проєктів реальним потребам місцевих жителів та підвищити їх ефективність. Участь громади також сприяє сталості соціальних ініціатив, оскільки знижує ризик того, що проєкт буде сприйнятий як зовнішня інтервенція, не враховуючи місцеві особливості.

Інноваційні підходи та технології в соціальному проєктуванні є ще однією важливою особливістю. Використання сучасних цифрових платформ і онлайн-ресурсів дозволяє зробити соціальні послуги доступнішими, розширюючи можливості для надання допомоги тим, хто її потребує. Віртуальні тренінги, онлайн-консультації та інші цифрові інструменти дозволяють досягнути більшої ефективності та покращити доступ до соціальних послуг, що особливо важливо в умовах, коли традиційні методи надання допомоги можуть бути недостатньо ефективними через відстань або інші фактори [2].

Таким чином, соціальне проєктування в соціальній роботі є важливим інструментом для вирішення соціальних проблем та розвитку соціальних послуг. Воно вимагає комплексного підходу, взаємодії між різними секторами та участі громади, а також здатності адаптуватися до змінюваних умов. Професійне соціальне проєктування дозволяє створювати сталі, ефективні та адаптивні стратегії, які сприяють розвитку інклюзивних, соціально відповідальних громад.

Отже, соціальне проєктування є важливим інструментом у розвитку та вдосконаленні практик соціальної роботи, оскільки дозволяє ефективно реагувати на соціальні проблеми та потреби різних соціальних груп. Воно має суттєвий вплив на покращення якості соціальних послуг, оскільки передбачає індивідуальний підхід, міжсекторальну співпрацю та активну участь громади. Оцінка результативності, адаптивність до змінних умов і використання інноваційних технологій є ключовими складовими для забезпечення ефективності соціальних проєктів.

Пріоритет превентивних заходів у соціальному проєктуванні сприяє створенню стійких та здорових соціальних середовищ, де

кожна людина має можливість для розвитку та самореалізації. Інтеграція сучасних підходів та інструментів, таких як цифрові платформи, сприяє доступності соціальних послуг і підвищує ефективність їх надання. Виходячи з вище зазначеного, можемо констатувати, що соціальне проєктування є ключовим елементом у розвитку соціальної роботи, що сприяє не лише вирішенню нагальних соціальних проблем, але й формує основи для сталого соціального розвитку.

Література

1. Кулава К. О., Робулець А. І. Соціальні проекти, як невід'ємна складова професійної діяльності соціального працівника // 76-та звітна студентська наукова конференція ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова : збірник матеріалів. Одеса, 2020. С. 100–105.

2. Романовська Л.І. Особливості соціального проєктування в соціальній роботі. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. № 68, Т. 1. 2020. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/68/part_1 /23.pdf (дата звернення 27.11.2024).

3. Серга Т., Щербина С. Соціальне проєктування: сутність, призначення, методологія // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2024. №1(54). С. 195–199.

ПАРАДИГМА ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ЯК ОСНОВА ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

С. В. Романенко
к. соціол. н., доцент кафедри соціальної роботи ФПСР
ОНУ імені І. І. Мечникова

Соціальні проблеми – супутник будь-якого суспільства на будь-якому рівні його розвитку. Особливої гостроти вони набувають в турбулентні часи, які не покидають ані українське суспільство, ані світ в цілому, починаючи з пандемії Covid-19, війни в Україні, військових конфліктів на Близькому Сході та ін., що підкреслює актуальність розгляду даного питання. Поняття соціальної проблеми в соціальних науках пройшло довгий шлях від розуміння однієї конкретної проблеми, а саме нерівномірного розподілу багатства, до будь-якої небажаної ситуації в суспільстві, яку можна змінити, застосовуючи ту, чи іншу соціальну технологію. Найбільш сучасний підхід до розуміння природи соціальних проблем, конструкціоністський, наполягає на тому, що соціальні проблеми не мають незалежного існування в якості сукупності об'єктивних соціальних умов, а є результатом процесу колективного визначення [1]. Вони уявляють з себе конструкції, що створюються людьми, завдяки висуненню вимог змінити якусь ситуацію.

З точки зору соціальної роботи, соціальну проблему слід розуміти, як повне або часткове незадоволення потреб, інтересів особистості, соціальної групи, суспільства, яке в свою чергу ставить перед суспільством задачі, що вимагають рішення з ціллю послаблення протиріччя між бажаною та наявною ситуацією. Тоді соціальна робота – це вид практичної діяльності, що покликана покращити рівень життя людей, соціальних груп, суспільства, а сам соціальний працівник стає фахівцем з вирішення соціальних проблем.

Тому актуальним є погляд на соціальні проблеми, як перспективу дій по зміні ситуації на краще та розгляд парадигм, що здатні викликати соціальні зрушення найближчим часом з ціллю усвідомлення ролі соціальних працівників в їх втіленні.

Однією з таких парадигм, які здатні викликати цілий комплекс

соціальних зрушень є парадигма інклюзивного розвитку, яка має декілька неоднозначних та досить суперечливих трактувань, але яка в найбільш широкому розумінні має на меті, по-перше, втілити в життя кожної людини можливості, що надані розвитком сучасних технологій та економічним зростанням, а по-друге, підняти до небувалого рівня ступінь рівності для всіх соціальних груп. Тобто парадигма інклюзивного розвитку впливає на головну причину будь-яких соціальних проблем – систему соціальних та соціально-економічних нерівностей. Її головна ціль – створення рівного доступу і включеності кожної людини в суспільне життя, в прийняття рішень, в розвиток своїх здібностей, у формування суспільного середовища з урахуванням інтересів, потреб індивідів, соціальних груп на підґрунті якісно нового відношення до всього, що навколо нас, в тому числі й до самої людини.

Наприкінці XX століття в поняття соціальної інклюзії вкладалося підвищення ступеню участі громадян в удосконаленні соціальних процесів. Сучасна трактовка віддзеркалює розуміння того, що це поняття багатогранне, яке включає в себе поступове підвищення рівня матеріального благополуччя населення, рівнів освіти, безпеки, охорони здоров'я та ін. Інклюзивний розвиток спроможний надати людям рівні можливості щодо реалізації будь-яких потреб незалежно від статі, віку, стану здоров'я, національного та расового походження, місця проживання. При цьому постійне зростання добробуту населення повинно дуже тісно переплітатися з ідеями екологічної безпеки, зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. Тобто парадигму інклюзивного розвитку можна розглядати, як інтегральний підхід до вирішення «вічних» соціальних проблем людства.

Процес втілення парадигми інклюзивного розвитку в життя передбачає застосування деяких механізмів. Перший з них – це «глобальний (міжнародний) вплив на створення національних програм інклюзивного розвитку» [2, с. 67]. Міжнародні норми повинні забезпечити розробку національних програм інклюзивного розвитку. Другий механізм – створення нових інституцій, або вдосконалення існуючих, що повинні здійснювати ефективний розподіл доходів та інших матеріальних та соціальних благ [2], поширювати знання, заохочувати до

приєднання та надавати допомогу верствам населення, що не в змозі самостійно приєднатися до можливостей, що надає втілення ідей інклюзивної політики. З цієї точки зору, в роботі цього механізму велика роль буде покладатися на соціальних працівників різних рівнів.

Крім того, процес реалізації інклюзивного розвитку передбачає моделювання певного конструкту, що базується на поєднанні системного, інституційного і діяльнісного підходів [2, с. 67]. Системність передбачає визначення структури, тобто виділення певних елементів системи втілення інклюзивної політики та поєднання їх функцій на принципах ефективної роботи на всю систему в цілому. В якості таких елементів можна виокремити: інклюзивну політику, управлінських суб'єктів, здатних до реалізації принципів інклюзивного розвитку, інклюзивне середовище, інклюзивні практики тощо [2].

Інституційний підхід до ідей інклюзивного зростання

передбачає «розвиток якісної інфраструктури, забезпечення рівноправного доступу до неї для всіх членів суспільства, формування інклюзивних інституцій на всіх рівнях, упровадження заходів запобігання проявам дискримінації тощо» [2, с. 67-68]. Діяльнісний підхід націлений на формування інклюзивної свідомості, інклюзивної поведінки і розвитку особистості в цілому, як основи подальших соціальних дії на основі інклюзивності, як світоглядної парадигми, що дозволить сформувати максимальні можливості для працевлаштування більшості громадян та участі їх у всіх сферах життєдіяльності країни; забезпечить справедливий розподіл результатів праці [2]; дасть змогу гармонізувати людський, природний, економічний і соціальний капітал в рамках людиноцентрованої моделі, що максимально враховує інтереси всіх соціальних груп та членів суспільства.

Особливі вимоги висуваються до суб'єктів соціуму, що покликані транслювати ідеї інклюзивної політики в суспільство. До них слід віднести не тільки органи влади, управлінців всіх рівнів, ЗМІ, педагогів, але й обов'язково соціальних працівників. Функції соціальної роботи, як базисні (діагностична, прогностична, перетворююча), так і спеціальні (комунікативна, організаторська, правозахисна, рекламно-пропагандистська,

соціально-педагогічна, соціально-економічна, морально-гуманістична та ін.) здатні вирішувати задачі впровадження та реалізації ідей інклюзивної соціальної політики на всіх рівнях, що відкриває манливі перспективи подальшого розвитку соціальної роботи як практичної діяльності, так і наукового напряму.

Література

1. Blumer, Herbert. Social problems as collective behavior. Social problems.1971. Vol.18.P.298–306.The UniversityofCalifornia Press.
2. Опалько В.В. Соціально-економічна нерівність і формування нової парадигми інклюзивного розвитку в Україні. Причорноморські економічні студії. Випуск 38-2. 2019. С. 63-69.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ТРАНСКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ПІД ЧАС ВІЙНИ

І. В. Сидун
к. іст. н., доцент кафедри соціальної роботи ФПСР
ОНУ імені І. І. Мечникова

Сьогодні особливо актуалізовано питання транскультурної комунікації в соціальній роботі, що було зумовлено масовим переміщенням населення з регіонів України з активними бойовими діями. Війна створила умови для міграції в середині країни. В соціальній сфері з'явилася нова категорія клієнтів внутрішньо переміщені особи, які через внутрішню міграцію потрапляють до нових соціокультурних середовищ. Соціальні працівники мають забезпечувати ефективну підтримку, враховуючи культурні відмінності клієнтів.

У сучасному світі, особливо в кризових умовах, зростає кількість міжкультурних взаємодій, що потребує від соціальних працівників навичок культурної чутливості та толерантності. Дослідниця Наталя Отрешко зазначає:

«Сучасний світ є транскультурним, оскільки є "мережевою" культурою, переплетіння різних ниток, що утворюють культурний "кокон"» [1, с. 94]. Продовжуючи розмірковувати над актуалізацією концепту в соціальному світі авторка резюмує: «Транскультурація є сьогодні незаперечною соціальною реальністю глобального світу, ігнорувати яку тепер не можуть ні прихильники монокультури, ні її противники. Це нове бачення світу, яке потребує фундаментальної наукової розробки» [1, с. 92].

Люди, які переживають травматичний досвід війни, часто мають специфічні культурні цінності та способи вираження емоцій. Вміння соціального працівника адаптувати підхід до потреб клієнтів різних культур підвищує ефективність допомоги. «Формуванню міжкультурної компетентності фахівців із соціальної роботи сприяють: їх готовність до взаємодії з представниками інших культур; повага до чужих культурних цінностей, традицій; здатність розпізнавати, поважати й правильно використовувати інтелектуальні та поведінкові відмінності своєї та іншої культур в процесі комунікації» [4,

с. 37] – доходить висновку С. Чернета.

Відмінності у мові, звичаях та традиціях можуть створювати труднощі у взаємодії. Транскультурна комунікація дозволяє уникнути непорозумінь, що особливо важливо в умовах стресу та кризових ситуацій.

Соціальні працівники є ключовими агентами інтеграції переселенців у нові громади. Розуміння культурних особливостей допомагає уникати конфліктів і сприяти гармонійному співіснуванню. Дослідниця Д. Цуканова розмірковує над адаптацією національних меншин в новому для них соціокультурному середовищі та отриманням соціальних послуг: «При цьому вкрай важливо враховувати культурні, психологічні та ментальні особливості тієї чи іншої етнічної спільноти. Технології роботи соціальних працівників із меншинами тісно пов'язані з місцевістю, де вони розміщені» [3, с. 29].

Глобалізація та збройні конфлікти є своєрідними викликами сучасності, що підкреслюють необхідність інтеграції транскультурної комунікації у професійну підготовку та діяльність соціальних працівників. На це вказують українські дослідники теми [2].

Тема є надзвичайно актуальною у контексті сучасних соціальних та гуманітарних викликів, зокрема в умовах війни, яка підкреслює важливість культурної компетентності для соціальних працівників.

Література

1. Отрешко Н. Б. Транскультурність як сучасний науковий концепт у міждисциплінарному науковому просторі. *Культурологічна думка.* Том 16. №2. 2019. URL: https://www.culturology.academy/transkulturnist-yak-suchasnij- naukovij-koncept-u-mizhdisciplinarnomu-naukovomu-prostori.html (дата звернення: 10.11.2024 р.)

2. Олексюк Н. С. Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в транскультурному середовищі. *Підвищення якості освіти: стан, проблеми, перспективи : матеріали І всеукраїнської науково- практичної Інтернет-конференції* (м. Кременець, 7 листопада 2018 року) / за заг.

редакцією Т. В. Бешок. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2018. С. 99– 103.

3. Цуканова Д. С. Мультикультуралізм та соціальна робота з національними меншинами

в призмі їх адаптації : виклики сучасності. *Габітус*.

Соціальні структури та соціальні відносини. Вип. 48. 2023. С. 26 – 31.

4. Чернета С. Міжкультурна компетентність як складова професійної компетентності фахівців із соціальної роботи. *Ввічливість. Humanitas*. Випуск 6. 2023. С. 37–44.

ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ І СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ У ЧАСИ ВІЙНИ. ДОКТОР ФІЛОСОФІЇ З ПОЛІТОЛОГІЇ

Г. Б. Трушевич
д. філософії з політології,
старший викладач кафедри соціальної роботи ФПСР
ОНУ імені І. І. Мечникова

Актуальність проблеми сталого розвитку та соціальних інновацій в Україні під час війни є надзвичайно високою. Сталий розвиток – розвиток країн і регіонів, коли економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, які визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення і підтримувати життєдіяльність теперішніх та майбутніх поколінь [1]. Високою актуальність даних проблем є з кількох причин.

Війна призводить до значних економічних, соціальних та екологічних руйнувань, тому сталий розвиток вимагає відновлення інфраструктури, підтримки місцевих громад та забезпечення стабільності в умовах кризи. Російсько- українська війна викликала значні міграційні процеси, зміни у складі населення та потреби громад, і соціальні інновації можуть допомогти адаптуватися до цих змін, розвивати нові моделі соціального забезпечення та інтеграції. Крім того, війна негативно впливає на навколишнє середовище, ускладнюючи реалізацію екологічно стійких практик, тому соціальні інновації можуть забезпечити нові підходи до екологічних проблем, такі як відновлення територій, управління ресурсами та зменшення відходів.

У часи війни особливо важливо забезпечити інклюзивний підхід до розвитку, щоб не залишити без уваги вразливі групи населення, і соціальні інновації можуть сприяти рівному доступу до ресурсів і можливостей. Також соціальні інновації можуть підтримати розвиток громадянського суспільства, сприяти об’єднанню людей навколо спільних цілей і відновленню довіри в суспільстві. Під час війни важливо переосмислити економічні

моделі, переходячи до більш стійких та інноваційних підходів, таких як кругова економіка або соціальне підприємництво.

У контексті війни в Україні, сталий розвиток та соціальні інновації також можуть стати основою для відновлення економіки, яка зазнала серйозних збитків. Важливо створити нові робочі місця в секторах, що сприяють інноваціям, таким як інформаційні технології, зелена енергетика та екологічні проекти. Це не лише допоможе знизити рівень безробіття, але й забезпечить стійкість економіки в умовах нестабільності. Інвестиції в ці галузі можуть стати каталізатором для залучення зовнішніх ресурсів та підтримки з боку міжнародних організацій.

Крім того, соціальні інновації можуть сприяти розвитку підприємництва в громадах, зокрема шляхом створення платформ для соціального підприємництва. Це дає можливість не лише вирішувати соціальні проблеми, але й генерувати прибуток, що, в свою чергу, забезпечує стійкість цих ініціатив. Соціальні підприємства можуть надавати послуги, які відповідають потребам місцевих спільнот, і таким чином сприяти їхньому відновленню.

Важливим аспектом сталого розвитку в умовах війни є також освіта. Вона повинна адаптуватися до нових реалій, включаючи навчання з акцентом на критичне мислення, інноваційність і підприємницькі навички. Інтеграція нових технологій та методик навчання може допомогти формувати нове покоління, здатне до адаптації та швидкого реагування на виклики, що виникають у складних умовах.

Не менш важливою є роль міжнародної співпраці у досягненні сталого розвитку. Україна може отримувати підтримку та обмінюватися досвідом з іншими країнами, які вже пройшли через подібні виклики. Взаємодія з міжнародними партнерами дозволяє не лише залучати фінансові ресурси, але й впроваджувати успішні практики, що підтверджують свою ефективність у сфері соціальних інновацій і сталого розвитку.

Важливо зазначити, що одним із ключових аспектів є залучення громади до процесів прийняття рішень. Активне залучення місцевих жителів до планування та реалізації проектів не лише підвищує їхню відповідальність, а й сприяє більш ефективному використанню ресурсів. Громадські організації,

місцеві активісти та підприємці можуть відігравати важливу роль у формуванні рішень, які відповідають реальним потребам спільноти.

Також варто підкреслити важливість інноваційних технологій для сталого розвитку. Сучасні технології можуть бути використані для моніторингу екологічної ситуації, оптимізації ресурсів і навіть для дистанційного навчання. В умовах війни, коли доступ до фізичної інфраструктури може бути обмежений, цифрові технології стають особливо цінними. Вони дозволяють продовжувати освітні процеси, забезпечують зв'язок між людьми і сприяють реалізації нових бізнес-ідей.

Необхідно також враховувати соціальні аспекти відновлення, зокрема психологічну підтримку для осіб, які пережили травматичний досвід. Сталий розвиток не може бути успішним без уваги до психічного здоров'я населення, адже саме від цього залежить здатність людей адаптуватися до нових умов і відновлювати свої життя. Важливими є програми, що забезпечують психологічну підтримку, навчання навичкам управління стресом.

Крім того, важливо впроваджувати стратегії, що сприяють екологічній сталості. Війна може призвести до збільшення забруднення і знищення природних ресурсів, тому впровадження екологічно чистих технологій, таких як відновлювальна енергетика, управління відходами та енергоефективність, є критично важливим. Це не лише допоможе зберегти довкілля, а й створить нові робочі місця в зелених секторах економіки.

Отже, сталий розвиток і соціальні інновації в Україні під час війни є не лише необхідністю, а й можливістю для трансформації суспільства. Вони вимагають комплексного підходу, що об'єднує економічні, соціальні та екологічні аспекти. Це не лише виклик, а й можливість для переосмислення моделей розвитку, що сприятиме формуванню більш стійкого та адаптивного суспільства в майбутньому. Сталий розвиток і соціальні інновації можуть стати основою для відновлення, забезпечення стабільності та створення більш справедливого і стійкого майбутнього для всіх громадян. Загалом, сталий розвиток і соціальні інновації можуть стати критично важливими для

забезпечення довгострокового процвітання України, особливо в умовах війни та повоєнного відновлення.

Література

1. Сталий розвиток. Сталий розвиток для України. URL: https://sd4ua.org/ (дата звернення 04.11.2024 р.)

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ ЯК ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЮ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИН У РОДИНАХ

Т. П. Хлівнюк
к. політ. н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи ФПСР
ОНУ імені І. І. Мечникова

Психосоціальна підтримка військовослужбовців та членів їхніх сімей є надзвичайно важливою в умовах сучасних викликів. Військові конфлікти та пов'язані з ними стресові фактори можуть призводити до серйозних психологічних та соціальних наслідків як для самих військовослужбовців, так і для їхніх родин. Участь у бойових діях часто супроводжується високим рівнем стресу, що може призводити до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії та інших психічних розладів. Це, у свою чергу, впливає на здатність військовослужбовців ефективно виконувати свої обов'язки та адаптуватися до мирного життя після завершення служби.

Члени сімей військових також зазнають значного емоційного навантаження, пов'язаного з тривогою за близьких, зміною сімейних ролей та обов'язків, а також можливими труднощами в адаптації після повернення військовослужбовця додому. Це може призводити до сімейних конфліктів, проблем у вихованні дітей та інших соціальних труднощів. Надання своєчасної та якісної психосоціальної підтримки сприяє запобіганню виникненню складних життєвих обставин, таких як безробіття, бездомність, залежності та інші проблеми, які можуть виникати внаслідок недостатньої адаптації до мирного життя.

Ефективна психосоціальна підтримка сприяє збереженню психічного здоров'я військовослужбовців, що позитивно впливає на їхню боєздатність, мотивацію та загальний моральний стан підрозділів. Дослідження О. Столяренко, Н. Жиляк, А. Михальського, А. Капської та ін. стверджують, що впровадження програм психосоціальної підтримки допомагають військовослужбовцям успішно інтегруватися в суспільство після завершення служби, знаходити своє місце в цивільному житті та

будувати позитивні соціальні зв'язки.

Підтримка, що реалізується через психосоціальне консультування, не лише допомагає зберегти психологічне благополуччя військовослужбовців та їхніх сімей, але й стимулює їхню соціальну інклюзію. Забезпечення доступу до якісних послуг дозволяє родинам не відчувати ізоляції, а активно долучатися до життя громади, що сприяє розвитку позитивних соціальних зв'язків. Взаємозв'язок підтримки та інклюзії проявляється у спільних зусиллях державних і недержавних організацій, які використовують інноваційні технології – онлайн-консультації, мобільні додатки, віртуальні групи підтримки та соціальні мережі. Ці інструменти допомагають подолати бар'єри, забезпечують оперативний обмін досвідом та надають можливість отримувати допомогу незалежно від місця перебування. Таким чином, інтеграція сучасних технологій у систему підтримки сприяє більш ефективному вирішенню проблем адаптації та розвитку, забезпечуючи стійке соціальне середовище для військових та їхніх родин. [8]

В Україні надання психосоціальної підтримки військовослужбовцям та членам їхніх сімей регулюється низкою нормативно-правових актів. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» встановлює правові та соціальні гарантії для військовослужбовців та їхніх родин, включаючи право на соціально-психологічну допомогу. Постанова КМУ № 1338 затверджує «Порядок та умови надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб». ЗУ «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні» визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади системи охорони психічного здоров'я в Україні, регулює суспільні відносини у цій сфері з метою забезпечення доступності, якості послуг, дотримання прав людей з психічними розладами, іншими проблемами, що стосуються психічного здоров'я, запобігання виникненню психічних розладів, сприяння досягненню психологічного благополуччя та розвитку людини, усунення факторів, що негативно впливають на психічне здоров'я [2, 3, 5]. Крім того, уряд продовжив реалізацію експериментального проєкту соціального супроводу

військовослужбовців та членів їх сімей до жовтня 2025 року. Соціальний супровід спрямований на психосоціальну підтримку захисників та їхніх родин, а також на запобігання виникненню складних життєвих обставин, зокрема спричинених ігровою залежністю або домашнім насильством. [7]

В Україні психосоціальну підтримку військовослужбовцям та членам їхніх сімей надають як державні, так і недержавні організації. Серед основних надавачів таких послуг є Служба психосоціальної підтримки сімей військовослужбовців, яка надає безкоштовну психологічну допомогу для сімей військових та інформування з соціальних питань. [6]

Асоціація ресурсної психології та психотерапії підтримує військових, ветеранів та членів їхніх родин, організовуючи психологічну допомогу та супровід. Вони проводять психологічні консультації, психотерапію та психологічну реабілітацію військовим та членам їхніх сімей, а також співпрацюють з військовими частинами, проводячи тренінги по роботі з травматичним досвідом та активації ресурсного стану перед виконанням бойових завдань.

В Одесі наданням психосоціальної підтримки військовослужбовцям та членам їхніх сімей займаються як державні, так і громадські організації. Зокрема, Одеський обласний центр соціальних служб співпрацює з військовими частинами та надає консультації щодо соціальних питань, а також організовує психологічну допомогу для військових та їхніх родин. [2]

В Одесі також функціонує Ветеранс Хаб, сервісний центр, який надає комплекс соціальних послуг для українських військових, включаючи психологічну підтримку, юридичні консультації та допомогу в адаптації до цивільного життя, проводить психологічні тренінги з елементами арт-терапії, тренінги з медичної допомоги та інші заходи, спрямовані на підтримку ветеранів та їхніх сімей. [1]

Особливістю діяльності цих організацій є комплексний підхід до надання допомоги, який включає психологічну підтримку, соціальну адаптацію та юридичні консультації. Це дозволяє ефективно вирішувати проблеми, з якими стикаються військовослужбовці та їхні родини, такі як стрес, посттравматичний

стресовий розлад (ПТСР), сімейні конфлікти та соціальна ізоляція.

Однак існують певні проблеми у наданні такої підтримки. Зокрема, недостатня обізнаність місцевих органів влади щодо можливих форм організації надання допомоги, а також брак кваліфікованих фахівців у сфері психосоціальної підтримки. Це може призводити до нерівномірного доступу до послуг та недостатньої ефективності реабілітаційних заходів. [4]

Психосоціальна підтримка військовослужбовців та їхніх сімей є критично важливою в умовах сучасних викликів. Військові конфлікти спричиняють значні психологічні та соціальні наслідки, впливаючи на здатність військових ефективно виконувати обов'язки та адаптуватися до мирного життя. Члени їхніх сімей також стикаються з емоційними труднощами, що можуть призводити до сімейних конфліктів та соціальних проблем. Надання своєчасної та якісної психосоціальної підтримки сприяє збереженню психічного здоров'я військовослужбовців, підвищує їхню боєздатність та полегшує інтеграцію в суспільство після служби. В Україні ця підтримка регулюється низкою нормативно-правових актів, а також надається державними та недержавними організаціями. Однак існують проблеми, пов'язані з недостатньою обізнаністю місцевих органів влади та браком кваліфікованих фахівців у цій сфері. Отже, необхідно посилювати зусилля щодо забезпечення доступності та якості психосоціальної підтримки для військових та їхніх родин.

Література

1. ГО «ВетерансХаб» Звіт за 2022 рік. URL: https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/_2022_%D0%93%D0%9E_%D0%92%D0%B5%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81_%D0%A5%D0%B0%D0%B1_%D0%9E%D0%B4%D0%B5%D1%81%D0%B0.pdf

2. Допомога військовим та членам їхніх сімей URL: https://www.omr.gov.ua/ua/essential/236151/

3. ЗУ «Про систему охорони психічного здоров’я в Україні» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4223- 20#Text

4. Організація психосоціальної допомоги ветеранам війни

та членам їхніх сімей. Рекомендації для місцевих органів влади. Київ: ВАІТЕ, 2021. 32 с

5. Порядок та умови надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#n17

6. Служба психосоціальної підтримки сімей військовослужбовців URL: https://pidtrymka.in.ua/

7. Соціальний супровід військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) URL: https://nssu.gov.ua/eksperementalni-proiekty/sotsialnyi-suprovid-viiskovosluzhbovtsiv-ta-chleniv-ikh-simei-u-viiskovykh-chastynakh-pidrozdilakh-zbroinykh-syl

8. Хлівнюк Т.П., Кіріяк А.І. Соціальна інклюзія в контексті цифровізації: можливості та ризики для соціальної держави Психологія та соціальна робота. 2024. Вип. 2(60) С.135-149.

СОЦІАЛЬНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ СІМЕЙНИХ ФОРМ ВЛАШТУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ

Т. П. Хлівнюк
к. політ. н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи ФПСР
ОНУ імені І. І. Мечникова
А. І. Кіріяк
викладач кафедри соціальної роботи ФПСР
ОНУ імені І. І. Мечникова

В умовах воєнного стану в Україні значно зросла кількість сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Це обумовлено як безпосередніми наслідками бойових дій, так і соціально-економічними труднощами, що виникають у зв'язку з війною. Особливої уваги потребують сім'ї, які приймають на виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Соціальне консультування виступає ключовим інструментом підтримки таких сімей, сприяючи їх адаптації та забезпеченню належних умов для виховання дітей.

Проблематика соціального консультування та підтримки сімейних форм влаштування досліджується багатьма вітчизняними науковцями. Зокрема, І. Галатир та Л. Ільчук аналізують причини виникнення соціального сирітства та підходи до його подолання. У своїх роботах вони наголошують на важливості соціального супроводу та консультування сімей, які приймають дітей на виховання. [2] Соціальне консультування є процесом надання професійної допомоги сім'ям у вирішенні соціальних, психологічних та педагогічних проблем. В умовах воєнного стану роль цього інструменту набуває особливого значення, оскільки багато сімей стикаються з новими викликами, такими як психологічний стрес та травми, пов'язані з військовими діями, втрата житла та засобів до існування, розлука з членами родини або втрата близьких, проблеми інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нові громади. [7]

Надавачами соціальних послуг консультування в Україні є як державні, так і недержавні організації. Згідно з Реєстром

надавачів соціальних послуг, який веде Міністерство соціальної політики України, до таких надавачів належать центри соціальних служб, які надають широкий спектр послуг, включаючи соціальне консультування, підтримку сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, та сприяння влаштуванню дітей у сімейні форми виховання. Недержавні організації, такі як благодійні фонди та громадські об'єднання, які спеціалізуються на підтримці сімей та дітей, надають послуги консультування, психологічної підтримки та соціального супроводу. Деякі релігійні громади активно залучені до надання соціальних послуг, пропонуючи консультування та матеріальну допомогу сім'ям у потребі. [4]

Важливим аспектом є підготовка та навчання прийомних батьків, опікунів та піклувальників. Соціальні працівники проводять тренінги та семінари, спрямовані на розвиток навичок виховання, управління конфліктами та забезпечення психологічного комфорту дітей.

Однак, в умовах воєнного стану соціальні служби стикаються з низкою викликів. Зростання кількості сімей, які потребують допомоги, призводить до дефіциту ресурсів та фахівців. Робота в зонах конфлікту становить загрозу для життя та здоров'я соціальних працівників. Порушення інфраструктури ускладнює доступ до віддалених населених пунктів та своєчасне надання допомоги.

Додатковим викликом є переміщення українських дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування за кордон. Це ускладнює процедуру їх влаштування у сімейні форми виховання через різницю в законодавстві та бюрократичні перепони. Крім того, виникають труднощі у забезпеченні належного контролю за умовами проживання та виховання таких дітей, а також у підтримці зв'язку з ними.

Для подолання цих викликів пропонуються такі стратегії: залучення волонтерів та громадських організацій, співпраця з неурядовими структурами дозволяє розширити спектр та обсяг наданих послуг; використання дистанційних технологій, онлайн-консультування та підтримка через телефон або інтернет допомагають охопити більшу кількість сімей; підвищення кваліфікації фахівців, постійне навчання та обмін досвідом

сприяють підвищенню ефективності роботи соціальних працівників. В умовах воєнного стану в Україні соціальне консультування сімей, які приймають на виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, набуває нових форм, зокрема через онлайн- платформи та спільноти в соціальних мережах. Це дозволяє забезпечити безперервну підтримку та обмін інформацією між фахівцями та родинами, незалежно від їхнього місця перебування.

Однією з таких ініціатив є група "Соціальні послуги для дітей та сімей у громадах" на платформі Facebook. Ця спільнота інформує про доступні соціальні послуги, можливості для фахівців соціальної сфери та родин з дітьми, сприяючи обміну досвідом та надання консультацій онлайн. [6]

Крім того, Міністерство соціальної політики України активно використовує Telegram-канал для поширення актуальної інформації щодо соціальних допомог для сімей з дітьми. Це включає відповіді на поширені запитання та роз'яснення щодо доступних послуг, що є важливим ресурсом для родин, які потребують підтримки. [4] Такі онлайн-ресурси забезпечують оперативний доступ до необхідної інформації та підтримки, що є особливо важливим в умовах обмеженої мобільності та безпеки під час воєнного стану. Вони сприяють створенню спільнот взаємодопомоги, де родини можуть ділитися досвідом, отримувати консультації та знаходити моральну підтримку. Використання онлайн-платформ та спільнот у соціальних мережах для соціального консультування дозволяє розширити охоплення та підвищити ефективність підтримки сімей, які приймають на виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах воєнного стану. Використання інтернет-платформ для надання консультацій дозволяє охопити ширшу аудиторію та забезпечити підтримку клієнтів незалежно від їхнього місця перебування. Це особливо актуально для осіб, які не можуть особисто відвідати соціальні служби через географічні або фізичні обмеження. Онлайн-консультування забезпечує доступність, анонімність та комфорт для клієнтів. [5]

Розробка спеціалізованих мобільних додатків для соціальної роботи дозволяє клієнтам отримувати інформацію, консультації та

підтримку безпосередньо зі своїх смартфонів. Такі додатки можуть містити корисні ресурси, контакти соціальних служб, можливість запису на прийом або отримання екстреної допомоги.

Створення онлайн-спільнот у соціальних мережах або на спеціалізованих платформах дозволяє клієнтам спілкуватися між собою, ділитися досвідом та отримувати підтримку від інших людей, які стикаються з подібними проблемами. Це сприяє формуванню почуття спільності та взаємодопомоги серед учасників. Використання технологій телемедицини у соціальній роботі дозволяє надавати клієнтам доступ до медичних консультацій та психотерапевтичної підтримки дистанційно. Це особливо важливо для клієнтів у віддалених районах або тих, хто має обмежений доступ до медичних послуг.

Інтеграція ШІ у соціальну роботу може допомогти у швидкому аналізі великих обсягів даних, прогнозуванні потреб клієнтів та наданні персоналізованих рекомендацій. Наприклад, чат-боти на основі ШІ можуть надавати клієнтам оперативні відповіді на поширені запитання та скеровувати їх до відповідних ресурсів.

Впровадження цих інноваційних технологій у соціальне консультування сприяє підвищенню ефективності надання послуг, розширенню доступу до підтримки та покращенню якості життя клієнтів.

Соціальне консультування є невід'ємною складовою підтримки сімейних форм влаштування в умовах воєнного стану. Воно сприяє адаптації сімей до нових умов, забезпеченню належного виховання дітей та подоланню соціально-економічних труднощів. Незважаючи на численні виклики, ефективне використання соціального консультування та впровадження відповідних стратегій дозволяють забезпечити стійкість та благополуччя сімей в умовах кризи.

Література

1. ЗУ «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text

2. Ільчук Л. І. Сімейні форми проживання для осіб похилого

віку та інвалідів як інноваційний вид соціального обслуговування в Україні. «SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи», № 6 . 2017. С.60-67.

3. Миколюк С.М. Соціальний супровід як форма соціальної допомоги для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. Том 33 (72) № 3 2022.С.48-53.

4. Міністерство соціальної політики URL: https://www.msp.gov.ua/

5. Семигіна Т. Он-лайн технології у практичній соціальній роботі. Комп'ютерні технології та Інтернет в інформаційному суспільстві. С.119-121 URL: https://www.socosvita.kiev.ua/ sites/default/files/Semygina_PRO CEEDING-IES-2016.pdf

6. Соціальні послуги для дітей та сімей у громаді URL: https://www.facebook.com/groups/socposlugy.minpacket/

7. Хлівнюк Т., Кулава К. Методи соціального консультування різних категорій сімей та осіб. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2021. Випуск 67. С.122-127.

Підсекція
«ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ»

ОЦІНКА ОСВІТНІХ ВТРАТ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Л. В.- В. Вєйландє
к. пед. наук, доцент, доцент кафедри педагогічної освіти та соціальної реабілітації ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Поняття «освітні втрати» активно почали обговорювати на початку пандемії COVID, коли Міжнародні організації оцінки якості освіти презентували результати своїх досліджень. До спалаху пандемії найчастіше обговорювалися навчальні втрати, summer learning loss, learning gap – втрата навчальних досягнень у зв'язку з тривалою перервою навчання з можливістю відновити академічний прогрес після повернення до навчання. Таке визначення ми знаходимо у результатах наданих TIMSS 2015 та PISA 2018 [5]. У дослідженні Міжнародної консалтингової компанії McKinsey у 2021 році. З'являється поняття незавершене навчання з недоотриманням знань, але розуміється також відхилення від очікуваного результату з можливістю надолужити втрачене [4].

Поняття освітні втрати почали використовувати починаючи зі Звіту сектору освіти Світового банку, який провів аналіз якості освітніх послух за період пандемії COVID у 157 країнах. Аналітик Світового банку Патрінос Г. запропонував оцінювати різницю між тим, чого могли б досягти здобувачі освіти, і тим, що вони мають [6]. Серед основних причин – паузи або втрата можливості навчання. Такі втрати набагато ширше ніж навчальні – уповільнення соціального або психологічного розвитку, втрати у вихованні або академічних знання. Причинами освітніх втрат можуть бути масштабні суспільні потрясіння та надзвичайні події: війна, пандемія, надзвичайні ситуації природного характеру. Освітні втрати можуть бути різного масштабу і по-різному впливати на учнівство залежно від країни, соціально-економічного положення та інших факторів.

Повномасштабне вторгнення Росії на територію України у 2022 році дало поштовх до спочатку безпрецедентної повної зупинки освітнього процесу 24.02.2022 в країні, а потім на значні обмеження у доступі до якісної освіти усіх здобувачів. Дослідження показують, що війни (Друга світова, В'єтнамська) мали суттєвий вплив на академічні здобутки, фізичне та ментальне здоров'я, а також рівень доходу та добробут учнівства в майбутньому. За деякими даними, діти, чий доступ до освіти перервався або був обмежений під час Другої світової війни, мали втрати у доході навіть через 40 років [6]. Війна на території України сьогодні також призводить до значних освітніх втрат. Окрім дистанційного або змішаного навчання, як фактори, що впливають на об'єм освітніх втрат сьогодні можна назвати бойові дії та окупацію, повітряні тривоги, виїзд здобувачів освіти за кордон та їх втрату для системи освіти України, внутрішнє переміщення як здобувачів, так і закладів освіти, відключення електроенергії та інше. Окрім прямого впливу, на виникнення освітніх втрат опосередковано тиснуть доходи та емоційно-психологічний клімат родини, залученість батьків до освітнього процесу, освітнє середовище та стабільність, передбачуваність та перспективність розвитку системи освіти. Хто та як сьогодні проводить дослідження освітніх втрат. До аналізу освітніх втрат залучаються міжнародні організації та організації місцевого рівня. Серед вже відомих міжнародних організацій можна назвати PISA, TIMMS, PIRLS, SCILS, REDS, які проводять оцінку якості освіти на рівні закладів середньої освіти. Дослідження ЮНІСЕФ, Світового банку проводять оцінка впливу рівня якості освіти на соціально-економічне благополуччя країн.

Щодо комплексних досліджень освітніх втрат на місцевому рівні в Україні, то можна назвати дослідження Міжнародного фонду «Відродження» грудень 2022 року, моніторинг аспектів організації освітнього процесу в закладах фахової передвищої та вищої освіти в умовах воєнного стану започаткований ще у 2022 році та у 2024 році проведений вже третій раз.

Що саме на думку експертів є критичними викликами системи вищої освіти. Чуб О., Коноваленко Т. називають: знищення інфраструктури закладів вищої освіти, скорочення фінансування ЗВО, втрата кадрового потенціалу, відтік українських та

іноземних студентів, організація освіти на тимчасових та де окупованих територіях [3].

За результатами моніторингу базових аспектів організації освітнього процесу в закладах фахової передвищої та вищої освіти в умовах воєнного стану, проведеного Державною службою якості освіти у 2024 році освітні втрати свого вишу як значні визначили 16,3% наукових та науково-педагогічних працівників, як помірні - 43,9%. Всього було опитано 58 692 здобувача та 16 114 викладачів з усіх областей України. Оцінка рівня освітніх втрат, спричинених війною у закладах освіти за регіональним розподілом, як значні визначили опитувані в таких регіонах: Херсонська область, Миколаївська та Запорізька області, Харківська та Сумська області, Дніпропетровська область. Одеська область за рейтингом знаходиться на 11 місці з 23 (значні втрати 59, 3 % опитаних, мінімальні 40,7%).

Складність співставлення результатів міжнародних та місцевих моніторингів у тому, що на сьогодні не існує єдиних критеріїв оцінки та інструментів проведення моніторингу освітніх втрат. Під час таких досліджень визначають рівень задоволеності якістю освіти, рівень адаптованості системи освіти (закладів) до вимог воєнного часу, якість кадрового забезпечення, рівень фінансування та розвитку (втрати) матеріально-технічної бази, дослідження на основі міжнародних моніторингових оцінювань, дослідження на основі національного тестування та інші критерії. Однак, незважаючи на це результати таких моніторингів дають можливість будувати систему відновлення системи освіти, освітніх послуг та моделювати підходи до компенсації освітніх втрат.

Література

1. Назаренко Ю. Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації. Міжнародний фонд «Відродження» за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні. 2022. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf (дата звернення: 12.10.2024)

2. Результати моніторингового дослідження базових аспектів організації освітнього процесу (якості, безпеки та ресурсів) в закладах фахової перед вищої та вищої освіти в умовах воєнного

стану у 2024 році (І етап). Державна служба якості освіти. https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/Zvit_2024_I_etap_VO_FPO.pdf (дата звернення: 20.10.2024)

3. Чуб О., Коноваленко Т. Освітні втрати крізь призму війни. 2023. https://progresylni.org/blogs/edulost (дата звернення: 18.10.2024)

4. Chen, B., Dorn, E., Sarakatsannis, J., Wiesinger A. Teacher survey: Learning loss is global—and significant. McKin- sey Company. Education March 1, 2021 https://www.mckin-sey.com/industries/education/our-insights/teacher-survey-learn-ing-loss-is-global-and-significant (дата звернення: 5.11.2024)

5. Crato, B. Improving a Country's Education: PISA 2018 Results in 10 Countries. Springer Nature Switzerland AG. 2021. 263p. https://doi.org/10.1007/978-3-030-59031-4 (дата звернення: 10.11.2024)

6. Patrinos, H. The Longer Students Were Out of School, the Less They Learned. Europe and Central Asia Region Office of the Chief Economist. April 2023. https://documents1.worldbank.org/curated/en/099534004242341552/pdf/IDU0807776730889d04a240ad3305c282c112fe8.pdf (дата звернення: 15.11.2024)

УПРАВЛІНСЬКИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДІЇ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Н. В. Нагорна
к. пед. наук, доцент, доцент кафедри педагогічної освіти та соціальної реабілітації ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Національний ринок вищої освіти в умовах сьогодення зазнає впливу чисельних факторів. У першу чергу, це низка геополітичних факторів: неможливість держави контролювати частину власної території, бойові дії на прифронтових територіях.

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну та запровадження воєнного стану внесли свої корективи, фактично, у всі сфери суспільного життя. Система вищої освіти не є виключенням. Під час воєнного стану перед нею постали нові виклики, реагувати на які вкрай необхідно задля збереження вищої освіти в Україні та підвищення її вкладу у соціально-економічний розвиток країни та її регіонів.

Сьогодні низка закладів вищої освіти потерпають від нищівного впливу війни. Більшість університетів зіткнулись з територіальною проблемою здобувачів і персоналу і перейшли на дистанційну або змішану форму навчання. У найбільш критичному стані опинились заклади вищої освіти, розташовані в зонах активних бойових дій. Здобувачі та співробітники вимушені були виїхати за межі регіону. Внаслідок інтенсивних обстрілів і бомбардувань інфраструктура закладів вищої освіти зазнала різного рівня пошкоджень і руйнувань.

Викликом для системи вищої освіти нашої країни є посилення міграційних настроїв молоді, збільшення конкуренції з боку закордонних закладів вищої освіти. Тим не менш Україна стає дедалі активнішою на міжнародному ринку освітніх послуг.

Нами проаналізовано ряд науковців, таких як Ахновська І. О., яка на основі дослідження тенденцій розвитку ринку освітніх послуг в Україні обґрунтовує необхідність удосконалення фінансування освіти на основі поєднання державних і приватних ресурсів, розглядає державні та ринкові механізми регулювання ринку освітніх послуг [1, с. 39-49]. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. і

Долиняк Ю. О. охарактеризували особливості розвитку регіональних ринків освітніх послуг у контексті реалізації Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС. Чирва О. Г., Білошкурський М. В., Пачева Н. О. провели факторний аналіз кон'юнктури ринку вищої освіти України [5, с. 112-116].

В умовах дії військового стану слід очікувати скорочення державного замовлення на підготовку фахівців, що буде мати особливо негативні наслідки для регіональних закладів вищої освіти, які не можуть розраховувати на значний приплив абітурієнтів, які навчатимуться за власні кошти, через низький рівень доходів населення, а також через активні бойові дії. Усе це створює умови для відтоку здобувачів допотужних обласних і столичних освітніх центрів, а також до закладів вищої освіти у більш безпечних містах в центральних і західних регіонах України. У сукупності все зазначене може призвести до занепаду закладів вищої освіти та погіршення якості освітніх послуг.

Виклики, які постали перед освітнім процесом та продовженням наукової діяльності стосуються як викладачів, так і здобувачів. Під час дії військового стану перед освітнім процесом постали нові виклики, реагувати на які вкрай необхідно задля збереження вищої освіти в Україні та підвищення її вкладу у соціально-економічний розвиток країни та її регіонів. Такими викликами стали: знищення інфраструктури закладів вищої освіти, скорочення фінансування вищої освіти, втрата кадрового потенціалу, відтік українських та іноземних студентів із ЗВО. [4, с. 91- 101]

За даними Міністерства освіти України від початку війни за кордон виїхало понад 60 тис іноземних здобувачів, які продовжують навчатися в українських ЗВО онлайн. Згодом проблема їхнього повернення в Україну стоятиме досить гостро, особливо у заклади тих регіонів, які зазнали значних ушкоджень від військової агресії рф. Їх частка тільки у найбільш популярних ЗВО Харківської, Одеської, Запорізької та Дніпропетровської областей становить 15% від усіх іноземних студентів. Якщо прийняти до уваги інші заклади даних регіонів та ще заклади вищої освіти Сумської, Херсонської, Миколаївської, Донецької та Луганської областей, то тут можна говорити, що приблизно 40% іноземних студентів не матимуть змоги довший час повернутися в

Україну та продовжувати навчання. Більшість з них навчається на медичних спеціальностях, тому тривале навчання для них у дистанційному форматі не є прийнятним. Іноземні студенти є важливою складовою інвестицій не лише у розвиток вищої освіти, а й економіку країни. Тому важливо її не втратити, тим більше у такі часи, коли в умовах воєнного стану збільшується відтік українських студентів за кордон: частина поступає на перший курс, а частина переводиться з українських ЗВО. Що є ще одним суттєвим викликом для вищої освіти України. Серед випускників українських шкіл бажаючих навчатися у закордонних ЗВО з кожним роком зростає.

Задля запобігання таких втрат, потрібно формувати та реалізовувати освітню політику в державі таким чином, щоб досягти позитивного результату.

Повномасштабна війна та запровадження воєнного стану обумовлює низку загроз та можливостей для розвитку вищої освіти в Україні. Головне при цьому вчасно виявляти ці загрози та виробляти механізми для послаблення їх впливу, а кожну можливість якнайповніше реалізувати.

Попри низку викликів для сучасної системи вищої освіти, які постали внаслідок російської агресії проти України, вона ще отримує певні можливості для розвитку.

По-перше, можливості міжнародної академічної мобільності для викладачів і студентів у провідних університетах Європи. По-друге, інтенсивне впровадження інформаційних технологій в освітній процес та підвищення професіоналізму викладачів. По-третє, застосування технології гнучкого навчання.

Велике значення в цьому процесі мали згуртованість української освітянської спільноти, мотивація продовжувати навчати і навчатися, достатньо ефективна внутрішня політика українських закладів вищої освіти. Неоціненна заслуга і міжнародної спільноти в наданні допомоги освітянам з України.

В умовах дії військового стану необхідно впроваджувати в освітній процес інноваційні технології, цифровізацію освіти; виховувати патріотів і гідних громадян нашої держави; створювати для здобувачів освіти безпечний соціально-освітній простір з урахуванням необхідної психосоціальної допомоги; адаптовувати освітній процес в умовах війни та сприяти тим заходам, які будуть

спрямовані на відродження освіти у повоєнний період, і підготовці кваліфікованих кадрів для відбудови та євроінтеграції України.

Література

1. Ахновська І. О. Тенденції розвитку ринку освітніх послуг в Україні. Економіка і організація управління. 2017.

№ 2 (26). С. 39-49.

Діяльність ЗВО в умовах війни: реалії, виклики та перспективи : матеріали круглого столу за участю порадників академічних груп та викладачів факультету управління фінансами та бізнесу. 3 травня 2023 р. Львів: ФУФБ, 2023. 110 с. https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/up-loads/2023/09/KS-Rada-poradnykiv-2023.pdf

2. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Долиняк Ю. О. Особливості розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні. Економіка та суспільство. 2018. № 15. С. 540-544.

3. Чайка І. Аналіз українського ринку вищої освіти. *Галицький економічний вісник*. № 1 (62) 2020. С. 91-101 https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/62/793.pdf

4. Чирва О. Г., Білошкурський М. В., Пачева Н. О. Маркетинговий аналіз кон'юнктури ринку вищої освіти України. Науковий вісник Полісся. 2017. № 4 (12). Ч. 2. С.112-116.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ЗВО У ЦИФРОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В. В. Павлова
к. пед. наук, доцент, доцент кафедри педагогічної освіти та соціальної реабілітації ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Широке використанням цифрових технологій і з урахуванням трансформації освітнього середовища у відповідності до вимог освіти та можливостей тих, хто навчається висувають нові вимоги до учасників освітнього процесу, у тому числі до формування комунікативної компетентності викладачів ЗВО. Така постановка задачі обумовлює урахування нових вимог до технологічних засобів і можливостей людини, яка використовує їх.

Деякі питання комунікативної компетентності розглядали Ю. Ємельянов, Ю. Жуков, А. Панфілова, Л. Петровська, В. Семиченко, Т. Щербан та ін. Проблему функціонування й розвитку цифрового освітнього простору досліджували С. Карплюк, Л. Найдьонова, О. Сторонська, О. Фіданян та ін.

Використання цифрових технологій дозволяє створювати навчальне середовище, яке є більш динамічне та привертає увагу здобувачів, сприяє їх мотивації до навчання, а також дає можливість будувати віртуальну комфортну взаємодію всіх учасників освітнього процесу.

Мета нашої роботи полягає в тому, щоб показати вплив цифрового навчального середовища на розвиток комунікативної компетентності викладача закладу вищої освіти.

Комунікативну компетентність викладача вищої школи О. Кучерова та Л. Нестеренко тлумачать як «інтегральний показник, що характеризує якість розвиненості складних комунікативних навичок та здатність особистості викладача адаптуватися до нових суспільних реалій у відповідності до вимог, що є характерними для системи освіти» [1, С.196-197].

Сучасні реалії такі, що викладачі ЗВО мають потребу в постійному професійному розвитку, аби відповідати сучасним вимогам цифрового середовища.

Цифрові технології можуть стати важливим інструментом для забезпечення розвитку комунікативної компетентності викладача

закладу вищої освіти. Середовище, що охоплює інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), включаючи Інтернет, мобільні та пов'язані з ними технології та пристрої, а також цифрові мережі, бази даних, контент та послуги, використовується для взаємодії з іншими користувачами та доступу й публікації створеного контенту.

Під цифровим навчальним середовищем, розуміють:

- інфраструктуру та сукупність технологій, які використовуються в навчальному процесі для підтримки навчання та надання освітніх послуг;
- «сукупність цифрових інформаційних і комунікаційних засобів, призначених для забезпечення різних завдань освітнього процесу, зокрема організації взаємодії усіх його учасників в різних режимах, забезпечення оперативного доступу до навчальної інформації у різних форматах, автоматизованого контролю результатів її опрацювання і т. д.» [2, С. 4].
- «комплексна система різноманітних сервісів, ресурсів, інструментів, призначена для адаптації освітнього процесу до реалій і вимог цифрового суспільства» [2, С. 2].

Тобто таке середовище, дає можливість викладачам розширювати інструменти комунікації через використання платформ Zoom, Microsoft Teams, GoogleClassroom та ін. Оскільки однією з провідних професійних якостей особистості викладача є компетентність у спілкуванні, тобто комунікативна компетентність, то працюючи з цими платформами у викладачів виробляються навички роботи з мультимедійними засобами, що сприяє розвитку здатності доступно та структуровано доносити інформацію.

Крім того використання інтерактивних інструментів, як от Mentimeter, Kahoot, Padlet та ін. сприяє формуванню нових форматів взаємодії та стимулює викладача до активного залучення студентів у навчальний процес, застосування методів асинхронної комунікації таких як обговорення на форумах, електронна пошта, в свою чергу потребує від викладача чіткого формулювання думок.

Також, записи онлайн-занять дозволяють викладачеві аналізувати свою комунікацію, звертати увагу на мову, інтонацію, емоційний вплив і змістовність матеріалу, тобто

постійно працювати над рефлексією комунікації.

Викладачі застосовуючи різноманітні засоби комунікації відеоконференції, чати, форуми виробляють навички роботи з мультимедійними засобами, що дає можливість в тому числі будувати віртуальну комфортну взаємодію всіх учасників освітнього процесу.

Таким чином, цифрове навчальне середовище є потужним стимулом для вдосконалення комунікативної компетентності викладача. Воно дозволяє впроваджувати інноваційні методи навчання, сприяє відкритості до нових форматів спілкування і підвищує здатність до адаптації у динамічному освітньому просторі. Проте ефективність впливу залежить від готовності викладача до змін і його навичок цифрової грамотності.

Література

1. Кучерова О. О., Нестеренко Л. О. Способи вдосконалення комунікативної компетентності викладача ЗВО.*International scientific and practical conference*. Riga, Latvia July 16–17, 2021. С. 196-200. URL: http://baltijapublish-ing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/153/4581/9666-1

2. Сторонська О.С. Принципи побудови сучасного цифрового освітнього середовища. Академічні візії. 2024. Вип. 27. С. 1-5.URL: http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10351576

ГОТОВНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЗВО ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЧИННИКА ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Л. Б. Прокоф'єва
к. пед. наук, доцент, доцент кафедри педагогічної освіти та соціальної реабілітації ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Якісні показники системи освіти, які повинні забезпечити успішність становлення особистості сучасного фахівця, багато в чому залежать від розвитку готовності викладача закладу вищої освіти до інноваційної діяльності.

Процес розвитку готовності викладача ЗВО до інноваційної діяльності включає цільовий, змістовний, технологічний та результативний компоненти. Цільовий компонент процесу розвитку готовності викладача ЗВО до інноваційної діяльності включає мету, завдання, методологічні підходи та дидактичні принципи. Метою процесу розвитку готовності викладача ЗВО до інноваційної діяльності є забезпечення креативного або високого рівня готовності до інноваційно-педагогічної діяльності. Завдання містяться у розвитку потреби в інноваційній діяльності; отриманні знань особливостей реалізації інноваційних технологій; вмінь організовувати взаємодію в навчальному процесі та здійснювати рефлексію інноваційної діяльності.

Методологічними підходами до використання викладачем інноваційних технологій виступають системний, особистісно - діяльнісний, інтегративно-модульний. З позицій системного підходу готовність викладача ЗВО до використання інноваційних технологій навчання реалізується як цілісний процес у єдності всіх його складових та при врахуванні впливу на нього всіх можливих факторів: взаємозв'язок професійно-педагогічного, організаційно-управлінського, науково-дослідної, експериментальної, експертно-консультаційної, впроваджувальної діяльність педагога.

Враховуючи, що в сучасних педагогічних дослідженнях готовність розглядається як цілісне утворення особистості, сформоване в результаті спеціальної підготовки, що інтегрує в сукупності мотиваційний, змістовний та операційний

компоненти, готовність викладача до інноваційної діяльності ми розглядаємо як систему взаємопов'язаних та взаємозумовлених компонентів: мотиваційного, когнітивного, процесуально-творчого та оціночно-контрольного. Усі компоненти готовності між собою тісно корелюють, виявляючи велике кількість значущих зв'язків та утворюючи цілісну структуру діяльності.

У діяльності викладачів важливе місце займають такі форми прояву творчої активності, як педагогічна імпровізація, педагогічна інтуїція, що забезпечують оригінальне продуктивне вирішення педагогічних завдань В основу розробки процесу розвитку готовності викладача до інноваційної діяльності покладено такі принципи: інтеграція навчальної, науково-дослідної, професійно-педагогічної діяльності; забезпечення конкурентоспроможності викладача на основі високої якості професійної підготовки та готовності до інноваційної діяльності; комплексність та послідовність, які дозволять всебічно дослідити, описати та науково обґрунтувати поетапну логіку процесу розвитку готовності викладача до використання інноваційних технологій навчання; принцип науковості визначає те, що здійснення процесу підготовки до інноваційної діяльності відбувається на основі глибокого та повного наукового обґрунтування, яке відображає взаємозв'язки науки з практикою; принцип професійної мобільності визначає спрямованість підготовки до інноваційної діяльності на розвиток здатності швидко освоювати нові види діяльності без значних витрат сил та часу на їхнє освоєння.

Змістовний компонент процесу розвитку готовності включає мотиваційний, когнітивний, процесуально-творчий, оціночно-контрольний компоненти, які характеризуються показниками, критеріями та рівнями розвитку готовності до інноваційної діяльності.

Мотиваційний компонент виконує регулятивну функцію у структурі готовності, висловлює усвідомлене ставлення викладача до діяльності з реалізації інноваційних технологій навчання та їхньої ролі у вирішенні актуальних проблем сучасної освіти, оскільки саме мотивація забезпечує гармонійне розкриття цієї діяльності та саморозкриття особистості педагога.

Завданнями даного компонента виступають розвиток

мотивації до інноваційної діяльності, потреби до постійного особистісного та професійного саморозвитку, формування інноваційного світогляду, готовності до продуктивної взаємодії з учасниками освітнього процесу. Цей компонент актуалізує творчі, комунікативні, рефлексивні вміння. Змістом мотиваційного компонента виступає: Вивчення педагогічної діяльності при використанні інноваційних технологій навчання; Визначення особливостей використання інноваційних технологій навчання; розробка інноваційної структури діяльності, що визначає цілі професійної підготовки педагогів – готовність до педагогічної діяльності при використання інноваційних технологій навчання.

Когнітивний компонент передбачає ціннісні відносини викладача до знань про сучасні технології навчання, тому нами визначено такий критерій – теоретичні та методологічні знання про інноваційні освітні технології, що виражаються у наступних показниках: знання про об'єкт діяльності, особливості управління технологією реалізації педагогічного процесу; знання про сутність, специфіку, види педагогічних технологій; знання методологічних засад педагогічних технологій, про характерні ознаки, класифікації, особливості реалізації.

Змістом когнітивного компонента виступає: розуміння сутності інноваційних технологій навчання; Визначення особливостей педагогічної діяльності під час використання інноваційних технологій навчання.

Процесуально-творчий компонент є сукупністю способів діяльності педагога з реалізації інноваційних технологій навчання. Критерієм ми визначаємо вміння і навички викладача щодо реалізації педагогічних технологій. Показниками такого критерію є: вміння викладача керувати діяльністю студента; вміння використання засобів контролю та діагностики; вміння організувати взаємодію студентів із засобами навчання. Змістом процесуально-творчого компонента виступає: розвиток умінь інноваційної професійно-педагогічної діяльності; розвиток дій, операцій, прийомів інноваційно-педагогічної діяльності.

Завданнями оціночно-контрольного компонента виступають розвиток у викладача рефлексивних умінь, що дозволяють оцінити результати інноваційної професійно-педагогічної діяльності та зміна рівня особистісного та професійного

розвитку. Змістом оціночно-контрольного компонента виступають: аналіз та оцінка ефективності інноваційної професійно-педагогічної діяльності; рефлексія інноваційних та професійних умінь та навичок.

Ми визначаємо наступні критерії готовності до інноваційної діяльності: наявність мотивації до інноваційно-педагогічної діяльності, потреба в постійному особистісно-професійному розвитку; розвинений інноваційний світогляд та наявність установки на багатокритеріальну оцінку нововведень у сфері освіти; знання інновацій у галузі професійної освіти та виховання; вміння освоювати, адаптувати, застосовувати педагогічні, інформаційні інновації в процесі професійної підготовки; вміння керувати індивідуальною навчальною, науково-дослідної, науково-практичної діяльністю. Всі компоненти готовності між собою тісно корелюють, виявляючи велике кількість значущих зв'язків та утворюючи цілісну структуру діяльності. В інноваційній діяльності викладачів важливе місце займають такі форми прояву творчої активності, як педагогічна імпровізація, педагогічна інтуїція, що забезпечують оригінальне продуктивне вирішення педагогічних завдань.

Таким чином, готовність викладача ЗВО до інноваційної діяльності як чинника покращення якості освіти ми розглядаємо як систему взаємопов'язаних та взаємозумовлених компонентів та рівнів сформованості готовності викладача до використання інноваційних технологій навчання, наповнених показниками та характеристиками.

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

М. І. Рябенко
к. пед. наук, доцент, доцент кафедри педагогічної освіти та соціальної реабілітації ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Враховуючи сьогоднішні реалії в яких перебуває наша країна, зокрема збройну агресію російської федерації проти України, на наш погляд особливої уваги потрібно приділяти ролі системи освіти в розвитку та формуванні особистості громадянина України. Система освіти завжди накопичувала, зберігала та розповсюджувала всі найцінніші здобутки людства. Саме через систему освіти, зокрема заклади вищої освіти держава повинна розвинути в громадян впевненість у майбутнє, надати фахові пояснення суті явищ, які відбуваються в нашій країні, причини та наслідки певних дій та бездіяльності, фаховий підхід до вирішення конкретних проблем та ускладнень з якими стикаються населення нашої країни в цілому та здобувачі освіти зокрема. Так, закон про освіту зазначає, що освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави. Також метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [4].

Щодо закладів вищої освіти та у відповідності до закону України про вищу освіту одними з основних завдань закладу вищої освіти є участь у забезпеченні суспільного та економічного

розвитку держави через формування людського капіталу; формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах; створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів; збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства а також поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян; налагодження міжнародних зв'язків та провадження міжнародної діяльності в галузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури [3]. Тобто держава у мирний час поклала на заклади вищої освіти велику відповідальність за розвиток суспільства та держави. Загальновідомо, що в лютому 2022 року в Україні було введено правовий режим воєнного стану.

Військовий стан у відповідності до закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначається як особливий правовий режим, що вводиться в Україні у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [5].Так зокрема, аналіз довідникової літератури довів що термін політика походить від грецького слова politike (techne) та перекладається як мистецтво керувати державою: діяльність органів державної влади, партій, суспільних груп у галузі внутрішньодержавного управління і міжнародних відносин; як спосіб дій, поведінки, спрямований на досягнення певної мети; певним чином скерована діяльність держави або соціальних груп у певній сфері [2]. В. О. Гальперіна та В. Л. Савельєв в

енциклопедії освіти зазначають, що освітня політика це сфера взаємовідносин індивідів, різних соціальних груп з метою використання владних інституцій задля реалізації своїх інтересів і потреб [1].У відповідності до закону України «Про вищу освіту» державну політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки тобто Міністерство освіти і науки України [3].

Треба зазначити, що держава зробила велику кількість правильних рішень, зокрема ввела заклади вищої освіти разом з провідними співробітниками та здобувачами освіти до підприємств критичної інфраструктури; намагається підтримувати певний матеріальний рівень, хоча є питання щодо справедливого розподілення фінансово-матеріального забезпечення. Також хочеться наголосити, що з перших днів початку повномасштабних бойових дій Міністерство освіти і науки розповсюджувало «Роз'яснення МОН України щодо роботи закладів освіти у межах правового режиму воєнного стану» та багато інших роз'яснень, наказів, листів тощо, які допомагали керівникам закладів та учасникам освітнього процесу орієнтуватись в складних військових умовах. 28 лютого 2022 року Міністерство освіти і науки України запустило інформаційну компанію про те, як заспокоїтеся під час війни. На сайті Міністерства освіти і науки України також розміщено ресурс під назвою Проєкт психологічної підтримки "ПОРУЧ" (групи психологічної підтримки для підлітків, для батьків, для психологів тощо. Міністерство випустило науково-методичний збірник «Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність». Так, на сайті Державного наукового «Інституту модернізації змісту освіти» зібрані матеріали для використання в роботі під час воєнних дій для основних учасників освітнього процесу. Державною науковою установою «Інститут освітньої аналітики» видано публікації: Актуальні питання функціонування та розвитку системи освіти України в умовах збройної агресії російської федерації проти України» 2022 р., «Освіта і наука України в умовах воєнного стану: виклики, розвитку, повоєнні перспективи» 2023 р. та інші. Інтеренет-сторінка Освітнього омбудсмена України має розділ під

назвою: «Освіта в умовах воєнного стану» на якому розміщено юридичні роз'яснення, корисну інформацію, пропозиції щодо вирішення основних освітніх питань та захисту прав в освіті в умовах воєнного стану тощо.

В той самий час в закладах вищої освіти, на наш погляд залишається багато не залучених ресурсів. Так, під час військового стану щодо роботи з учасниками освітнього процесу (здобувачами освіти, науково-педагогічними працівниками тощо) на наш погляд повинні бути залучені всі суб'єкти освітнього процесу, зокрема ефективно діяти всі органи управління закладом, органи студентського самоврядування, профспілки, куратори, тьютори, психологічні служби, центри культури та дозвілля, зокрема профільні кафедри (психології, безпеки життєдіяльності, фізичного виховання тощо). Наприклад дослідження проведені на кафедрі педагогічної освіти та соціальної реабілітації в 2023 році засвідчило, що близько 50 % здобувачів вищої освіти взагалі не знають про існування в закладах психологічної служби. Хоча переважна більшість здобувачів 72% зазначили, що потребують психолого-педагогічного супроводу тощо.

Література

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

2. Новий словник іншомовних слів : близько 40 000 сл. і словосполучень / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Дем'янюк; За ред. Л. І. Шевченко. Київ: Арій, 2008. 672 с.

3. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 р. №1556-VII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення 28.11.2024).

4. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 р № 2145-VIII: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення 28.11.2024).

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення 28.11.2024).

Підсекція «ПСИХОЛОГІЯ»

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАДАННЯ ПОСЛУГИ РАННЬОГО ВТРУЧАННЯ

О. М. Амплєєва
к. психол. н., доцент кафедри соціальної психології ФПСР
ОНУ імені І. І. Мечникова

Перші роки життя дитини мають ключове значення для її подальшого розвитку, впливаючи на майбутнє всієї сім'ї. Водночас кожна дитина розвивається індивідуально, потребуючи різного рівня уваги та зусиль від дорослих, особливо якщо йдеться про дітей із порушеннями розвитку. Інвестування в розвиток таких дітей у ранньому віці допомагає уникнути серйозних труднощів у майбутньому. Забезпечити дитині найкращі стартові умови сприяють своєчасна діагностика та програма раннього втручання.

Раннє втручання – це міждисциплінарна допомога сім'ям із дітьми раннього віку (від народження до 3 років), у яких спостерігаються порушення розвитку. Ця послуга покликана покращити розвиток дитини та якість життя всієї родини [2].

Основна увага в рамках раннього втручання приділяється першим рокам життя дитини. Виявлення біологічних та соціальних ризиків порушень розвитку дозволяє своєчасно почати допомогу, яка є найбільш ефективною в цей період. Це підвищує шанси на попередження проблем у фізичному, психосоціальному розвитку дитини та функціонуванні родини. До основних напрямів раннього втручання можна віднести:

- Супровід сімей, які виховують дітей із порушеннями розвитку.
- Підтримка родин у подоланні кризових ситуацій.
- Допомога у формуванні ключових умінь та навичок дитини.
- Сприяння інтеграції дитини в соціальне середовище та поліпшення взаємодії з родиною.

Згідно з міжнародною практикою, раннє втручання орієнтоване на забезпечення доступу до послуг, які допомагають

зміцнити сімейні ресурси та покращити якість життя дитини та всієї родини, яка мешкає з дитиною. В Україні ця послуга поступово інтегрується в систему охорони здоров'я, освіти та соціального захисту [1].

Нагадаємо, що ця послуга актуальна для сімей із дітьми від народження до трьох років та призначена для певних категорій. До них можна віднести такі:

- Сім'ї, де дітям поставлено діагноз, що супроводжується затримками розвитку (незалежно від ступеня тяжкості), наприклад, дитячий церебральний параліч, розлади аутистичного спектра, синдром Дауна, епілепсія тощо.

- Сім'ї, де є діти, у яких виявлено затримку у когнітивному, моторному, соціально-емоційному або комунікативному розвитку за результатами скринінгів чи тестувань.

- Сім'ї, де є діти з підвищеним ризиком затримки розвитку через біологічні або соціальні фактори. Це можуть бути діти, народжені передчасно, з малою вагою при народженні, діти, які перебувають у будинках дитини, або ті, чиї сім'ї пережили травматичний досвід.

- Сім'ї, де батьки мають занепокоєння стосовно розвитку дитини, її поведінки, взаємодії з іншими людьми чи характеру стосунків із малюком.

При цьому раннє втручання включає систему медичних, психологічних, педагогічних та соціальних заходів, спрямованих на підтримку дітей із затримками розвитку, інвалідністю або ризиком їх виникнення. Основною метою цієї послуги є створення умов для максимального розкриття потенціалу дитини [4].

При наданні послуги раннього втручання спеціалісти спираються на підходи. Сюди відноситься сімейноцентрований підхід в якому центральним компонентом раннього втручання є сім'я. Фахівці працюють у тісному контакті з батьками, навчаючи їх методам підтримки розвитку дитини в повсякденному житті. Наступним є індивідуалізація, мається на увазі, що кожна дитина має унікальні потреби, тому програма втручання розробляється з урахуванням її особливостей, потреб і ресурсів сім'ї. Мультидисциплінарність як підхід, в якому ефективність втручання забезпечується співпрацею

різнопрофільних фахівців: лікарів, фізичних терапевтів, психологів, логопедів, соціальних працівників, педагогів [5].

Наголошується на тому, що чим раніше розпочинається робота з дитиною, тим вищі шанси на досягнення позитивних результатів у її розвитку. Успіх раннього втручання залежить від активності батьків. Вони є головними партнерами у впровадженні програми. Фахівці навчають батьків практичним навичкам, які вони можуть використовувати у повсякденній взаємодії з дитиною.

Таким чином, послуга раннього втручання – це ефективний інструмент для підтримки дітей із порушеннями розвитку та їхніх сімей. Завдяки міждисциплінарному підходу, орієнтації на сім'ю та ранній діагностиці дана послуга сприяє гармонійному розвитку дитини та її інтеграції в суспільство. Подальше впровадження цієї послуги в Україні вимагає підготовки ще більшої кількості кваліфікованих фахівців, розширення доступу до послуг та підвищення обізнаності громадськості про важливість її надання.

Література

1. Горишна Н., Слозанська Г. Моделі надання послуги раннього втручання: переваги, недоліки, можливості для імплементації в Україні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку». 22 січня 2020 р. Вип. 57. Переяслав. 2020. С.63-66.

2. Кривоногова О.В., Орленко І.М., Паламарчук Д.О., Романюк А.В. Надання послуги раннього втручання в умовах військових дій в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. 2022. Том 33 (72). № 3. С. 41-47.

3. Кривоногова О. В., Орленко І.М, Трапізанова Н. В. Маршрут переходу з послуги раннього втручання до інклюзивного освітнього середовища закладу дошкільної освіти. Габітус: Науковий журнал. Випуск 39, 2022. С.113- 117.

4. Мереживо життя (Lace of Life). Функціонування мережі раннього втручання України в умовах війни. БФ «Інститут

раннього втручання» (м. Харків), ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН».2022. 12 с.

5. Саллі Дж. Роджерс, Джеральдін Доусон, А. Лорі Висмара Денверська модель раннього втручання для дітей з аутизмом. Як у процесі повсякденної взаємодії навчити дитину грати, спілкуватися і вчитися. Сварог. 2023.554 с.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПІД ЧАС ВОЙНИ ДІСТАНЦІЙНИХ СІМЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДІВ ТРАНЗАКТНОГО АНАЛІЗУ

М.Е. Білова
к. психол. н., доцент кафедри соціальної психології ФПСР
ОНУ імені І.І. Мечникова

Вже, майже, три роки Україна переживає складні часи воєнного стану. Зміни відбуваються на всіх рівнях суспільства: політичному, економічному, демографічному, соціальному, психологічному та ін. Реалії воєнного часу значно впливають на психічний стан людей, формуючи нові умови для розвитку та взаємодії між особистістю, сім'єю та соціумом. Життя багатьох родин змінюється кардинально: під впливом надзвичайних обставин, на фоні постійного потужного стресу, в умовах невизначеності, люди втрачають близьких, покидають свої домівки, лишаються роботи, розділяються з родичами та друзями, - це все посилює відчуття тривоги, страху, занепокоєння, невпевненості, безпомічності, емоційної напруги.

Відомо, що сім'я, як соціальний інститут, виконує ряд певних функцій завдяки яким задовольняються життєво-важливі потреби як самої родини так й суспільства загалом. У сучасних реаліях (в той чи іншій ієрархії) порушується реалізація таких функцій як захисна, економічна, первинного соціального контролю, виховна, психотерапевтична, сексуально-еротична та ін. Також, трансформації відбуваються й на рівні таких параметрів сімейної структури як її склад, сімейні цінності, традиції та ритуали, сімейні ролі тощо. [4].

Багато викликів звернуті до українських жінок, які вимушені на свої плечі покласти величезний вантаж сьогодення – зберегти свою родину, в багатьох випадках поодинці. Це стосується й жінок, які залишилися на самоті через втрату чи поранення чоловіків, й тих жінок, які вимушені були залишити свої домівки, своїх чоловіків рятуючи своїх дітей та опинилися в нових місцях, в нових умовах та вимушені вирішувати багато нових питань з життєзабезпечення – тобто, проблема вимушеної міграції, безумовно, тягне за собою величезну низку інших

проблем. Одна з них – поширення дистанційної форми сімейно-шлюбних відносин: багато сімей вимушені перебувати на відстані – а це потребує трансформації взаємовідносин між її членами на рівні всіх підструктур: індивідуальної, подружньої, сіблінгової, батьківсько-дитячої. [3]. На початку війни адаптація жінок до нових умов більш за все торкалася питань забезпечення вітальних потреб сім'ї (фізична безпека, харчування, одяг, житло і т.п). З часом - все більше актуалізуються питання відновлення та підтримки психологічного благополуччя свого та своїх близьких. Психологічне благополуччя ми розглядаємо як складний комплекс когнітивних, емоційних та соціальних аспектів, який відображає здатність особистості до адаптації та переживання позитивних емоцій у складних умовах. [2]. Адаптація під час війни включає пошук нових способів взаємодії в сім'ї, перерозподіл ролей, встановлення нових зв'язків з іншими людьми (сусідами, тимчасовими співмешканцями). Від успішності цієї адаптації залежить загальний рівень благополуччя та психологічного комфорту сім'ї під час війни значною мірою залежить від того, чи є можливість для підтримки зв'язків між членами сім'ї. Дистанція між членами сім'ї може викликати почуття тривоги, суму, відчуття нестабільності. Це може призвести до зниження емоційного благополуччя, порушення звичайних родинних традицій і ритуалів, що раніше підтримували психологічну стабільність. Відсутність звичного фізичного контакту може призвести до наростання конфліктів між членами родини, особливо в умовах емоційного стресу, коли кожен переживає ситуацію по-своєму.

Формування та підтримка психологічного благополуччя особистості та членів дистанційних сімей під час війни за допомогою транзактного аналізу (ТА) є цікавою та перспективною темою. У даному контексті, транзактний аналіз є психотерапевтичним підходом, який допомагає аналізувати та змінювати взаємодії між людьми через дослідження особливостей комунікацій (аналіз транзакцій) з урахуванням неусвідомлених проявлень певних елементів структури особистості (аналіз Его-станів). [1].

У контексті війни та вимушеної дистанції між членами сім'ї, ТА може стати потужним інструментом для підтримки психологічного

благополуччя, допомагаючи знизити стрес, конфлікти та відновити гармонію в родинних відносинах.

В умовах фізичної та емоційної відстані між членами родини важливою є здатність чітко та конструктивно комунікувати. ТА допомагає виявити проблеми в транзакціях і коригувати їх. Так, наприклад, навчання діагностуванню своїх Его-станів, Его-станів інших людей та формування комунікації (транзакцій) на рівні «Дорослий» - «Дорослий» допомагає зберігати логіку й раціональність в обговоренніскладних тем (як-от евакуація, фінансові питання, плани на майбутнє). Це дозволяє зменшити емоційну напругу і приймати обґрунтовані рішення. ТА дозволяє працювати з емоційними станами через допомогу в управлінні емоціями. Якщо людина перебуває в «Дитині», вона може діяти імпульсивно чи надмірно залежати від інших. Навчання усвідомлено «переключатися» в Его-стан «Дорослого» - більш раціональна і стабільна частина особистості - дозволяє знизити емоційну напругу і приймати більш обґрунтовані рішення. Транзакції між людьми на рівні «Батько» - «Дитина» часто можуть стати джерелом конфліктів, особливо в умовах війни. Наприклад, якщо один із членів сім'ї має авторитарний стиль (Батько) і не визнає погляди іншого (Дитина), це може призвести до взаємних образ і непорозумінь. ТА дає інструменти для виявлення таких патернів і їх корекції. Чи, навпаки, коли родина розділена через вимушену евакуацію або інші обставини війни й багато людей переживають почуття тривоги і страху, емоційний зв'язок, взаємна підтримка між членами родини є дуже важливою. ТА пропонує інструменти для кращого розуміння потреб і почуттів своїх та кожного члена родини. Якщо один з членів родини знаходиться в стані «Дитини» (відчуття безпорадності, страх, плач), інший може усвідомлено зреагувати з позиції чи «Турботливого Батька» чи з «Дорослого», пропонуючи розуміння і підтримку, а не намагаючись «карати» або контролювати (позиція «Контролюючий Батька»). За допомогою інструментарію концепції ТА можливо виявити та змінити токсичні патерни взаємодії, які можуть виникати у родинах в умовах стресу. Наприклад, ролі Жертви, Агресора та Рятівника можуть часто проявлятися під час війни. ТА дає змогу виявити ці патерни і

зупинити їх, орієнтуючи смію на конструктивні стратегії взаємодії.

Практичне застосування транзактного аналізу для підтримки психологічного благополуччя може бути використано для консультативної та психотерапевтичної роботи з окремими членами родини для покращення їх психічного здоров'я; сімейних консультацій, у групової психологічної роботі для допомоги родинам у відновленні конструктивних способів спілкування та підтримки шляхом навчання більш ефективному взаєморозумінню.

Таким чином, транзактний аналіз є ефективним інструментом у підтримці психологічного благополуччя як окремих осіб, так і дистанційних сімей у часи війни за допомогою якого можливо виявити та коригувати деструктивні патерни комунікації, знижувати стрес та тривогу, розвивати здатність адаптуватися до нових умов і підтримувати гармонійні взаємини в родині.

Література

1. Berne, Eric. What Do You Say After You Say Hello : Gain control of your conversations and relationships. Transworld Publishers Ltd. London, United Kingdom. 2018. – 512 p.

2. Можаровська Т. Психологічне благополуччя:

теоретичні підходи до визначення поняття.//Психологічні перспективи, Вип. 37, 2021, с.155 - 167

3. Панкова Г.Ш., Абрамян Н.Д. Психологічні особливості формування міжособистісних відносин в умовах тривалої розлуки через війну. // «Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації». Збірник наукових праць з матеріалами VI міжнародної наукової конференції. Вінниця. Україна, 2024. С. 200 – 203.

4. Шинкаренко І. Сім'я в умовах війни: психологічні, психосоціальні та психопатологічні проблеми. Науковий вісник ДДУВС. 2022. Спеціальний випуск № 2. С. 554-560.

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ПРОБЛЕМА СВІДОМОСТІ, ЕТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ НАСЛІДКІВ

А. Х. Гудімова
доктор філософії зі спеціальності 053 Психологія,
доцент кафедри соціальної психології
ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Актуальність дослідження обумовлена тим, що стрімкий розвиток та впровадження штучного інтелекту (ШІ) в повсякденне життя вимагає комплексного вивчення психологічних та філософських аспектів цієї технології для розуміння її впливу на особистість та суспільство в цілому.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування потенціалу та ризиків, пов'язаних із впровадженням штучного інтелекту для суспільства.

Взаємозв'язок між людським та машинним мисленням є важливим питанням, яке набуло значної популярності з розвитком комп'ютерних наук. Однією з головних проблем у галузі штучного інтелекту є вірогідність можливості відтворення людського мислення. Філософ Джон Серль, відомий своїм експериментом «китайської кімнати», стверджує, що віра в потенціал штучного інтелекту базується на неправильній аналогії людського мозку з комп'ютерною програмою, оскільки синтаксис не є достатнім для розуміння [2].

Свідомість є однією з найбільших загадок, які залишаються в психології та філософії. Ця проблема набуває нового значення в контексті штучного інтелекту. Важливим питанням постає вірогідність створення машини, яка зможе імітувати як розумну поведінку, так і суб'єктивний досвід, схожий на людський. На сьогодні немає чіткої відповіді на це питання. Деякі дослідники вважають, що штучний інтелект не зможе отримати властивість свідомості, оскільки вона обмежена біологічними системами. Інші вважають, що розвиток штучного інтелекту може призвести до появи абсолютно нового типу свідомості, який відрізняється від людської. Девід Чалмерс ввів поняття «важкої проблеми свідомості» – питання про те, як та чому ми маємо

феноменальний досвід. На відміну від «легких проблем» свідомості, які стосуються функціональних аспектів когнітивних процесів, «важка проблема» стосується самого існування суб'єктивного досвіду [3].

Розвиток штучного інтелекту викликає низку етичних проблем, які стосуються не лише фундаментальних моральних принципів, які регулюють наше суспільство, але й технічних аспектів.

Однією з основних етичних проблем є питання відповідальності, зокрема, хто несе відповідальність, якщо рішення, прийняті ШІ, матимуть негативні наслідки: розробники, користувачі чи сама система ШІ.

Широке впровадження штучного інтелекту може повністю змінити структуру суспільства, що може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Вплив на ринок праці є одним із найбільш помітних. ШІ може призвести до масового безробіття, автоматизуючи велику кількість робочих місць. З іншого боку, це може створити нові перспективи для інтелектуальної та творчої діяльності. Філософське питання полягає в тому, як переосмислити ідею праці та її роль у житті людини в епоху інформаційних технологій. З розвитком все більш складних систем штучного інтелекту виникає «проблема контролю», особливо якщо ШІ досягне або перевершить людський інтелект.

У книзі «Суперінтелект» філософ Нік Бостром розглядає випадки, коли штучний інтелект може стати настільки розвинутим, що людство не зможе контролювати його [1]. Це викликає питання про те, як узгодити цілі штучного інтелекту з інтересами та цінностями людей.

Крім того, інтелектуальна техніка повинна бути здатною враховувати різні культурні контексти та моральні норми, щоб приймати рішення на глобальному рівні.

Висновок. Незважаючи на виклики та етичні труднощі, пов’язані з ШІ, ця галузь досліджень має значний потенціал для прогресу. Додаткові дослідження мають бути зосереджені на створенні ШІ, який є етичним та соціально відповідальним. Вкрай важливо зосередитися на розвитку штучного інтелекту, який покращує людське існування, допомагає у розв’язанні суспільних проблем та гарантує справедливе використання технологій. Вивчення впливу ШІ на психологію та поведінку людини має вирішальне

значення. Важливо сформулювати методології для оцінки впливу ШІ на емоційний стан, мотивацію та міжособистісні взаємодії людей. Розуміння цих елементів сприятиме створенню штучного інтелекту, який буде бездоганно інтегрований у людське існування та не матиме негативного впливу на психологічне благополуччя.

Література

1. Бостром Н. Суперінтелект. Стратегії і небезпеки розвитку розумних машин. Наш формат, 2020. 408 с.

2. Головашенко І. О., Носковенко Ю. П. Проблема штучного інтелекту в сучасній філософії. Матеріали XLVIII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 2019. Електрон. текст. дані. URL: https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2019/paper/view/7596.

3. Rodrigo D. Do People Think Consciousness Poses a Hard Problem?: Empirical Evidence on the Meta -Problem of Consciousness. Journal of Consciousness Studies. 2021. Vol. 28 No. 3-4. P. 55-75.

ДЕТЕРМІНАНТИ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

О. С. Данілова
к. психол. н., доцент кафедри клінічної та практичної психології
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Актуальність проблеми полягає в тому що науковці різних галузей таких як психологія, соціологія, філософія та інші, активно вивчають закономірності розвитку та становлення духовності особистості, а також процеси духовного та професійного розвитку. В більшості випадків духовний та професійний розвиток розглядаються як два окремих взаємо непов'язаних компоненти, в той самий час як в останні роки можна спостерігати стрімку тенденцію до збільшення досліджень та наукових праць, які пов'язані саме з вивчення духовного компоненту, як одного з важливих факторів формування та розвитку професійної сфери особистості.

В українському суспільстві, яке наразі перебуває у стадії стрімких соціальних змін, також помічається необхідність у переформатуванні системи професійної підготовки, і замість звичних та усталених суто професійних вимог, які відображають його обізнаність та нормативну компетентність в тій чи іншій сфері, виникає необхідність у фахівцях, які відчувають себе особистостями з достатньо розвиненою духовною сферою, яка дозволяє швидко адаптуватися до чисельних труднощах, які виникають в професійній діяльності в умовах криз, конфліктів та інших суспільних та особистісних викликів. В даній дослідженні процес формування духовного та професіонального складових, як детермінант особистостей буде розглядатися з точки зору «Я-концепції». Проблематика «Я-концепції» є досить добре пропрацьовано в сучасному науковому світі, і в залежності від точок погляду на дану концепцію, її можна розглядати як мета-концепцію, яка пов'язує між собою різні підходи та принципи до формування цілісної системи знань про формування різних сфер особистості, однак разом з тим при використанні диференційованого підходу до розгляду даної концепції, можливо виокремити та проаналізувати окремі компоненти та структури даної концепції.

В загальному випадку в підходах як вітчизняних так і закордонних науковців при розгляді «Я-концепції» можна виокремити такі основні положення:

- «Я-концепція» є системою уявлення особистості про себе, яка включає можливість розгляду багатьох Я;
- Має широкий спектр та різноманіття аспектів, і розвивається в процесі самоактуалізації особистості за рахунок розвитку позитивного ставлення до себе;
- «Я-концепція» може сприйматися як структура особистості, або як самосвідомість [1, с. 47].

Використовуючи інтегральний підхід до розгляду «Я-концепції» можна стверджувати, що дана концепція є поєднанням когнітивної, вольової, емоційної, поведінкової, знань та уявлень особистості про себе, особистісними смисловими уявленнями, набором різних оцінок та самооцінки особистості, уявленням про свої можливості та обмеження, набором цінностей та інші риси та фактори, які формують сукупне психічне утворення, яке в свою чергу формує стратегію життя особистості.

У сучасній вітчизняній психології існують різні підходи до розуміння духовного розвитку. Боришевський М. В. разом з іншими дослідниками у своїй монографії розглядають розвиток духовності як процес, що зумовлюється соціальними впливами на особистість, яка, завдяки притаманній їй самоактивності, здатна трансформувати ці впливи, поступово виробляючи власне концептуальне розуміння й ставлення до сутності життя, життєвих цілей і на цій основі визначати свій власний життєвий шлях, реалізуючи найважливіші духовні цінності. Духовність являє багатовимірну систему, складовими якої є утворення у структурі свідомості та самосвідомості особистості, в яких у формі ціннісних орієнтацій віддзеркалюються її найбільш актуальні морально релевантні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності, до інших людей, до себе самої, що стали суб'єктивно значущими регуляторами її активності [2, с. 52]. М. В. Савчин зазначає: «Духовний потенціал людини – це сукупність її духовних, душевних (психічних) і фізичних сил та властивостей, що визначають її стосунки з Богом, людьми і світом та її життя» [3, с. 235]. Е. О. Помиткін вважає, що духовний розвиток зосереджений на найбільш вершинних

феноменах людської сутності, на ідеалах, ціннісних орієнтаціях, життєвих смислах і позиціях людини. І зважаючи на це, особливий інтерес викликають психологічні механізми, завдяки яким особистість заглиблюється у свій духовний світ, усвідомлює власні цінності та смисли. У цьому сенсі привертає увагу психологічний механізм рефлексії [4, с. 124].

Узагальнення, зроблені науковцями, дозволяють розуміти духовні детермінанті особистості як наявність певних якостей, пов'язаних із втіленням відповідних ідеалів (інтелектуальних, моральних, емоційних, мотиваційних). Серед них:

- націленість на пошук істини у різноманітних життєвих аспектах;
- індивідуальна виразність через систему мотивів, які відображають потребу пізнання та діяння «для інших»;
- зацікавленість у пізнанні, засвоєнні та створенні духовних цінностей;
- творчі здібності до самореалізації та самовдосконалення, що допомагають стверджувати істину та загальнолюдські цінності;
- проникливий розум, гармонійні почуття і вольова сила;
- орієнтація на гуманістичні ідеали, моральну стійкість та прагнення втілювати в життя віру, надію, любов;
- моральні установки, громадянська позиція, професіоналізм і почуття відповідальності за події навколо.

Духовний розвиток особистості здійснюється в трьох основних сферах: розумовій (від інформації до усвідомлення її сутності), моральній (засвоєння етичних принципів) та естетичній (сприйняття краси і творення прекрасного). Мораль відіграє ключову роль у цьому процесі, слугуючи орієнтиром для саморозвитку. Вона встановлює основні принципи поведінки, що допомагають будувати стосунки і досягати моральної зрілості.

Досягнення морального розвитку можливе завдяки сформованим індивідуальним програмам регуляції, що визначають ставлення до подій. Важливими аспектами духовного розвитку є мотиви, що стимулюють внутрішню готовність до моральної регуляції, а також емоційна, когнітивна і вольова готовність узгоджувати поведінку з моральними нормами.

Цінності, виникаючи внаслідок розуміння певного явища, не

лише визначають його смисл, а й здатні «духовно творити або відроджувати» людину. Тому засвоєні особистістю цінності, особливо духовні, відіграють ключову роль у її духовному розвитку.

Процес засвоєння цінностей є суб'єктивним і керується ціннісною свідомістю, що супроводжується формуванням ціннісних орієнтацій – критеріїв того, що є доброчесним, справедливим і прекрасним. У цьому процесі індивідуальна свідомість інтегрує мотиви, що утворюють смисл у вигляді цінностей. Осягнення смислу тісно пов'язане з раціональним поясненням власної життєдіяльності та емоційним переживанням цього процесу. Завдяки осмисленню духовних цінностей (істина, добро, краса, любов, совість, свобода) людина формує свою позицію щодо якості життєдіяльності, що веде до її удосконалення або деградації.

Це підносить людину до творця нових індивідуальних і суспільно-корисних цінностей та зразків поведінки. Водночас, це означає прийняття ролі спадкоємця культурної спадщини. Творчість, як частина духовної культури, дозволяє формувати прогресивні ідеї, освоювати нові норми та методи діяльності. Найвищий рівень творчості досягається через пізнання реальності й самопізнання, постійне самовдосконалення та розвиток самостійності.

Інтелектуальний розвиток також має значення для особистісного зростання, оскільки він пов'язаний із розширенням знань і здібностей до інтелектуальної діяльності. Інтелект, як поєднання когнітивних якостей, відіграє важливу роль у адаптації до зовнішніх умов, плануванні майбутнього та саморозвитку. Він також сприяє інтеграції соціального й особистісного досвіду та гармонії з навколишнім середовищем, формуючи компетентність.

Духовний розвиток особистості не може бути відокремлений від реальної поведінки, яка виявляється через переконання, почуття та звички. Вихованість, як ознака духовного розвитку, проявляється через морально насичені дії, які відповідають суспільним нормам. Вона відображає систему особистісних рис, заснованих на моральних якостях, які формують «моральне обличчя» людини.

Вихованість формально виявляється в етикеті, що відображає культурні норми вираження моральної сутності людини через ритуальні морально-естетичні форми поведінки. Таким чином в структурі «Я-духовне» можна виділити: моральні, етичні та індивідуальні цінності особистості, які перетворюються у систему вимог, норм та поведінки. Окрім зазначених рис визначення «Я-духовне», для ширшого розуміння даного феномену, в його зміст слід також включати і такі компоненти як: когнітивний, емоційно-вольовий, ціннісно-орієнтаційний та поведінковий.

Когнітивний компонент «Я-духовне» являє собою духовну свідомість, емоційно-вольовий проявляється в духовних емоціях особистості та духовній волі. Ціннісно-орієнтаційний формується на основі духовних цінностей та смислів, а поведінковий включає в себе духовно-моральну спрямованість поведінки особистості. Що стосується окремих компонентів «Я-духовне», то деякі з них не достатньо детально вивчені, і потребують подальшого теоретичного вивчення та обґрунтування.

Що стосується «Я-професійне», то для його визначення існують конкретні напрацювання, щодо теоретичної обґрунтованості, і в часному випадку «Я-професійне» можна розглядати як складову частину загальної «Я-концепції», яка формується під впливом професійного середовища, і активної взаємодії особистості в процесі професійної діяльності. Рівень сформованості «Я-професійне» обумовлює процес розвитку професійних здібностей особистості, входження його в професійну спільноту, темп та рівень оволодіння професією та професійною діяльністю, та швидкість досягнення професіоналізму [6, с. 13].

Для отримання більш конкретних результатів щодо

протікання формування духовності в віковій періодизації людини, було проведено емпіричне дослідження, яке базувалося на методиці «Духовний потенціал особистості», дана методика дозволяє виміряти 7 складових духовного потенціалу особистості та ступінь їх розвитку, а також 7 груп цінностей. Дана методика проводилася на вибірці, яка складалась з 60 респондентів. Всі респонденти відносились до різних соціальних, та вікових груп. Попередня статистична обробка результатів даної методики показала, що профіль духовного розвитку середньостатистичного респондента, відповідає середньому

рівню духовного розвитку особистості, і за всіма складовими частинами оцінка не була менше ніж половина від максимальної кількості балів.

Рисунок 1 – Профіль духовних складових середньостатистичної особистості вибірки

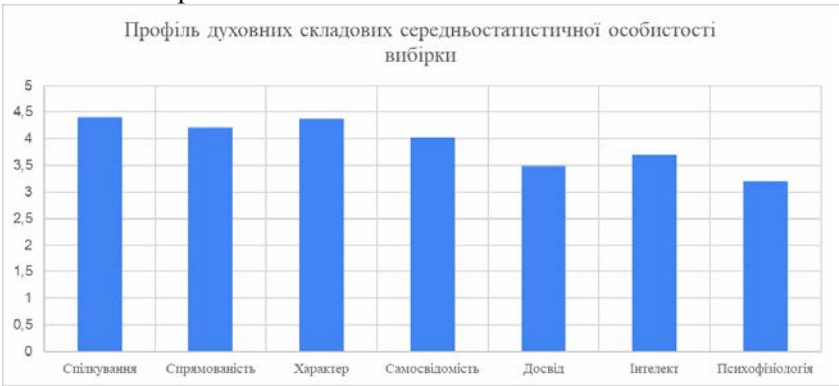

З профілю середньостатистичного респондента вибірки наведеного на рисунку 1, видно що найменші бальні оцінки має саме досвід, який формується під впливом часу та віку людини, що в цілому викликає протиріччя до представленої концепції розвитку духовності в віковій періодизації особистості. Тому для більш ретельної перевірки наведеної концепції, вся вибірка була поділена на чотири групи відповідно до вікової періодизації Д. Бромлей. Чотири групи були обумовлені саме віковим діапазоном вибірки, і до них увійшли: рання дорослість (21-25), середня дорослість (25-пізня дорослість (40-55) і передпенсійний вік (55-65). Для порівняння цих чотирьох груп вибірки за допомогою програмного комплексі IBM SPSS Statistics 27.0 був розрахований критерій Краскела-Уолліса для сімох складових духовного потенціалу особистості. За допомогою даного критерію перевірялась гіпотеза щодо наявності статистично значущих відмінностей між даними групами вибірки. За результатами проведеного розрахунку критерію Краскела-Уолліса, було встановлено, що між віковими групами, які визначені за періодизацією Д. Бромлей є відміності у таких складових духовного потенціалу особистості як: спрямованість, інтелект та

психофізіологія. Результати розрахунку критерію представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Непараметричний критерій Краскела-Уолліса для чотирьох вікових груп для результатів духовного розвитку особистості визначених за методикою «Духовний потенціал особистості»

№ з/п	Назва параметру	Статистична значимість	Рішення
1	Спілкування	0,397	Гіпотеза приймається
2	Спрямованість	0,005	Гіпотеза відхиляється
3	Характер	0,086	Гіпотеза приймається
4	Самосвідомість	0,061	Гіпотеза приймається
5	Досвід	0,371	Гіпотеза приймається
6	Інтелект	0,007	Гіпотеза відхиляється
7	Психофізіологія	0,03	Гіпотеза відхиляється

Спрямованість у контексті духовного розвитку особистості полягає в здатності людини визначати власні орієнтири та слідувати їм. Кожна людина має свої індивідуальні орієнтири, які можуть належати до різних напрямків, таких як гуманістичний, гармонійний розвиток, духовне самовдосконалення, естетичні або екологічні. Орієнтири спрямованості вони є унікальними і можуть змінюватися протягом життя, однак ступінь цієї спрямованості є більш стійкою структурою і саме вона і приносить свій вклад в духовний потенціал особистості.

Таким чином результати емпіричного дослідження частково підтвердили представлену концепцію про вплив віку людини на рівень духовності особистості, а також вплив професійної діяльності людини з певними коливаннями рівнів духовності людини.

Література:

1. Фурман О. Я-концепція як предмет багатоаспектного теоретизування. Психологія і суспільство. 2018 № 1-2 (71-72)
С. 38-66.

2. Боришевський М. Й. Шевченко О. В. Володарська Н. Д. Психологічні закономірності розвитку духовності особистості:

монографія. Педагогічна думка. 2011 С. 200.

3. Савчин М. В. Духовний потенціал людини: навчальне видання: монографія. Вид. 2 -ге, пер., доп. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. 2010 С. 508.

3. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості. Внутрішній світ. 2012. С. 280 .

4. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей. «Букрек» 2018 С. 320.

5. Білозерська С. І. Професійна Я-концепція як передумова професійного розвитку особистості. Наукові записки Національного університету Острозька академія. 2015 № 2 С. 10-18.

6. Онищенко В. Професійна я-концепція як інтегральна складова ноологічної Я-концепції особистості. Педагогіка і психологія професійної освіти 2013 № 3 С. 39-50.

7. Гуменюк О. Особливості ситуативного та вікового розвитку Я-концепції. Психологія і суспільство. 2005 № 1 С. 46-61.

8. Кутько С. В. Психологічні особливості професійної Я-концепції особистості. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського 2013. –№3-4 С. 89-94/

9. Данілова О.С., Щерблюк О.І. Духовний потенціал та особистісні якості майбутніх фахівців-психологів (емпіричне дослідження на базі ОНУ імені І.І.Мечникова). 2020. Габітус № 13, Том 2,. С. 38-41.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОДИНАМІЧНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ

Н. В. Кантарьова,
к.психол.н., доцент кафедри практичної та клінічної психології
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Анотація. Одним із найбільш значущих підходів у психотерапії є психодинамічна терапія. Її коріння якого сягає глибоко в історію психоаналізу. З кінця 19 століття світ сильно змінився, проте інтерес до цього виду психотерапії не згасає, а набирає обертів. У даній роботі робиться акцент на змінах, яких зазнала психодинамічна психотерапія, визначається її актуальність застосування в наш час.

Психодинамічна психотерапія - метод психотерапії, заснований на ідеї про те, що людську поведінку та емоції визначають комплекси й конфлікти, які глибоко лежать у підсвідомості. Як відомо, цей підхід розробив З. Фрейд і його послідовники. У психодинамічній терапії терапевтом переосмислюються й усвідомлюються багато глибинних процесів у рамках історичного розвитку особистості. Йдеться про процеси, які спричиняють дистрес, тривогу, страх, а також почуття, думки та поведінку людини, наслідком якої є конфлікти в її стосунках з оточенням. Психодинамічна терапія працює з такими психоаналітичними поняттями, як дитячий досвід і розвиток особистості, несвідомі детермінанти поведінки й афектів, перенесення, захисти, об'єктні стосунки, опір терапевтичній роботі, сни та повторюваний життєвий досвід. Усвідомлені процеси переосмислюються в рамках терапевтичних стосунків, і за допомогою отриманого інсайтного розвитку ставиться за мету перетворити конфлікти, що турбують людину, на функціональний і здоровий спосіб, щоб людина могла втілити свої власні бажання та прагнення у своєму житті відповідним чином.

Невід'ємними атрибутами психоаналізу з точки зору традиційного підходу вважаються кушетка, орієнтація терапевта і пацієнта на роки спільної роботи і проникненням у глибокі шари несвідомого, при цьому позиція терапевта передбачає мінімальну

активність. Однак сучасні психодинамічні підходи в психотерапії відрізняються від методів, які використовував Фрейд. Наприклад, терапевти більше не поводяться пасивно і застосовують активний стиль бесіди.

Колись Фрейд порівняв психотерапевта з археологом, який розкопує стародавні артефакти. І справді, психодинамічний терапевт допомагає клієнту витягувати на поверхню забуті спогади, пригнічені емоції та приховані мотиви. Цей процес необхідний для розуміння витоків поточних психологічних проблем. Хоча психодинамічна терапія використовує в лікуванні схожі з психоаналітичною концепти, робота ведеться віч-на-віч, а не на кушетці, як у психоаналітичній терапії.

Інтерес до психодинамічної психотерапії ніколи не згасав, а в останні десятиліття став ще більш значним. На це є різні причини, У зв'язку з воєнним станом, ковідними обмеженнями (які люди гостро переживали у 2019-2022 рр.) виникає гостра потреба в психологічній допомозі у різних верств населення.

У наш неспокійний і динамічний час усе апелює до швидкості, до «тут і зараз». Основні принципи психодинамічної психотерапії залишаються непорушними, але сучасність вносить свої корективи. Метод і методологія в психодинамічній психотерапії залишається незмінною. Однією з технік є короткострокова психодинамічна терапія.

Виникнення інтересу до короткотермінової терапії в західних країнах зазвичай пов'язують із періодом Другої світової війни, і вважається, що він був продиктований потребами воєнного часу - великою кількістю людей, які потребують терапії, з низьким матеріальним статусом та обмеженими можливостями для тривалої взаємодії з пацієнтами, що є актуальним і для нашої країни в умовах воєнного становища.

Найближчими роками психодинамічна психотерапія буде дедалі актуальнішою і більш затребуваною, у зв'язку з широкими можливостями цього методу.

Література

1. Винник М.І., Пустовойт М.М. Основи психодинамічної діагностики і психотерапії. Видавництво: Новий світ-2000, 2023. 200 с.

2. Психотерапія: підручник / Н.Ф. Каліна. – К. Академвидав, 2010. – 288 с.

3. Мушкевич М. І. Основи психотерапії : навч. посіб / М. І. Мушкевич, С. Є. Чагарна ; за ред. М. І. Мушкевич. – Вид. 3-тє. – Луцьк : Вежа-Друк, 2017. – 420 с.

АКТИВАЦІЯ ПРОЦЕСІВ САМОВІДНОВЛЮВАННЯ ПРИ ВПЛИВІ ТРИВАЛОГО СТРЕСУ НА ОРГАНІЗМ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДУ ДЕСЕНСИБІЛІЗАЦІЇ ТА РЕПРОЦЕСІНГУ ЧЕРЕЗ РУХ ОЧЕЙ (*EMDR*)

М. Г. Кирилішина
к.псих.наук, доцент кафедри практичної та клінічної психології
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Десенсибілізація та репроцесінг через рух очей (EMDR) є сучасним психотерапевтичним методом, спрямованим на активацію природних процесів самовідновлення організму, що були порушені під впливом тривалого стресу чи травматичних подій. Завдяки білатеральній стимуляції (рухи очей, тактильні або слухові стимули) відбувається синхронізація роботи півкуль мозку, що сприяє переробці травматичних спогадів та зниженню їхнього емоційного впливу. У результаті терапії поліпшуються когнітивні функції, емоційна регуляція та загальний психологічний стан пацієнтів. У тезах представлено аналіз механізму дії методу, його ефективність у роботі, та можливість застосування для подолання наслідків тривалого стресу.

Вивчення основних мозкових структур, залучених у стресову реакцію, є важливим для розуміння того, як організм реагує на стресс, та яким чином це впливає на ментальне та фізичне здоров'я людини.

Стрес — це природна реакція організму на загрозу або виклики, і його нейробіологічні механізми забезпечують мобілізацію ресурсів для виживання. Проте хронічний стрес може мати серйозні негативні наслідки, для організму та мозку призводячи до когнітивних порушень, емоційної нестабільності та розвитку психічних і фізичних розладів. Нейробіологія стресу охоплює складну взаємодію мозкових структур, нейрохімічних систем та гормонів і ґрунтується на складній взаємодії кількох ключових структур мозку, кожна з яких виконує різні функції, але спільно вони формують систему, що регулює реакцію організму на стрес. Ці структури відіграють важливу роль у запуску, підтримці та завершенні стресової реакції, а також впливають на наше вміння справлятися з тривалим стрессом.

Гіпокамп став шлюзом до більшої частини того, що ми дізналися про стрес і структурну та функціональну пластичність мозку, і цей початковий фокус поширився на інші взаємопов'язані області мозку, такі як мигдалеподібне тіло та префронтальна кора [2].

Нейропластичність – це здатність мозку змінювати свою структуру і функції у відповідь на досвід, навчання або ушкодження. Вона полягає в утворенні нових нейронних зв'язків, перебудові існуючих і навіть створенні нових нейронів. Завдяки нейропластичності мозок може адаптуватися до змін, відновлювати втрачені функції після травм, а також поліпшувати когнітивні навички та навчання.

Тривалий стрес має значний вплив на мозок, зокрема знижує нейропластичність — здатність мозку до адаптації та відновлення. Підвищена активація амігдали, при тривалому стресі блокує здатність мозку адекватно реагувати на нові ситуації, а порушеня у функціонуванні гіпокампа та префронтальної кори, ведуть до утруднення обробки емоційних і травматичних спогадів, та посилюють тривожні та депресивні стани.

Розуміння нейробіологічних механізмів стресу і його впливу на організм допомагає застосовувати ефективні методи для самовідновлення, та лікування стресових розладів, сприяє розробці актуальних засобів профілактики.

EMDR (Eye Movement Desensitization and Reprocessing десенсибілізація та репроцесуалізація рухом очима) – відомий метод з травматерапії, який на сьогодні застосовують понад 70000 практикуючих терапевтів у всьому світі. Вперше був описаний та впроваджений американською психологинею Френсін Шпіро наприкінці 1980-х років (Shapiro, 2013).

Спочатку було запропоновано назву EMD (Eye Movement Desensitization) для «техніки послаблення стресових спогадів». У 2013 році ВООЗ визнала EMDR офіційно, а 2014 року у Німеччині EMDR став терапією першого вибору при ПТСР [1].

EMDR є психотерапевтичним методом, спрямованим на переробку травматичних спогадів і зниження емоційного впливу негативного досвіду, є методом першого вибору, для лікування посттравматичного стресового розладу (ПТСР) і стрес-асоційованих розладів, та має підґрунтя у сучасних доказах та клінічних рекомендаціях що підтверджується сучасними

рекомендаціями низки міжнародних організацій, таких як: Американська психологічна асоціація (APA), Національний інститут здоров'я та досконалості медичної допомоги Великої Британії (NICE), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ).

Всесвітня організація охорони здоров'я рекомендує застосування методу для сприяння зменшення симптомів травматичних спогадів і покращенню психологічного стану пацієнтів. Метод рекомендується як альтернатива медикаментозному лікуванню, особливо в умовах, де інші терапії недоступні або неефективні. Для дітей і підлітків ВООЗ застерігає від використання антидепресантів у лікуванні ПТСР і наголошує на перевагах психотерапевтичних підходів.

Застосування терапії десенсибілізації та переробки за допомогою руху очей сприяє відновленню організму через вплив на нейробіологічні процеси, що допомагають зменшити стрес, покращити якість сну, що позитивно впливає на загальний стан ментального та фізичного здоров'я людини.

EMDR сприяє перепрограмуванню нейронних шляхів завдяки білатеральної стимуляції мозку (рухи очей, слухові чи тактильні стимули), що активує синхронізацію роботи обох півкуль. Це допомагає мозку ефективніше обробляти травматичні спогади, зменшуючи на них емоційне навантаження. Завдяки цьому утворюються нові нейронні зв'язки, що допомагає покращити когнітивні функції та емоційну регуляцію.

EMDR допомагає знизити гіперактивний стан амігдали, що призводить до кращої інтеграції травматичних спогадів і зменшення тривожності, та допомагає мозку обробляти травматичний досвід, відновлюючи нейропластичність, даючи змогу мозку адаптуватися після травматичних переживань і тривалого стресу. Застосування методу, також допомагає створенню позитивних асоціацій, мозок не лише «перезаписує» негативні спогади, але й починає утворювати нові позитивні зв'язки, що зміцнюють адаптацію та стресостійкість.

Дослідження показують, що EMDR зменшує не лише симптоми ПТСР, але й депресивні стани через створення нових нейронних зв'язків, що регулюють увагу, пам'ять і асоціативне навчання. Це допомагає розв'язувати дисфункціональні когнітивні шаблони, такі як румінація та спотворення пам'яті

(Luca Ostacoli , 2018)

Десенсибілізація та переробка за допомогою руху очей (EMDR) стимулює процеси самовідновлення активуючи природну здатність мозку до самовідновлення, знижуючи емоційний заряд травматичних спогадів і допомагаючи мозку формувати нові, менш стресові асоціації, що сприяє не лише поліпшенню психологічного стану, а й відновленню когнітивних функцій та емоційної рівноваги.

Література

1. Єва Мюнкер – Крамер Терапія психологічної травми за допомогою EMDR, Львів ВНТЛ – Класіка, 2020

2. McEwen, B. S., et al. "Stress Effects on Neuronal Structure: Hippocampus, Amygdala, and Prefrontal Cortex." Nature Neuroscience. 2019. The Journal of Neuroscience

3. Van den Hout, M., et al. The efficacy of EMDR therapy in treating PTSD symptoms: A meta-analysis. Journal of Traumatic Stress, 33(4), 401–410. 2020

4. Shapiro, F. Eye Movement Desensitization and Reprocessing (EMDR) Therapy: Basic Principles, Protocols, and Procedures (3rd Edition) 2018.

5. World Health Organization Guidelines for the Management of Conditions Specifically Related to Stress. Geneva: WHO. Retrieved from 2013 https://apps.who.int/iris/bitstream/ handle/10665/44323/9789241 599384_eng.pdf.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВНИКІВ ТА ЗЛОЧИНЦІВ ЗІ ШТУЧНИМ ІЕТЕЛЕКТОМ

Г. Ш. Коваль
к. психол. н., доцент, доцент кафедри диференціальної і спеціальної психології ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Штучний інтелект (ШІ), офіційно започаткований у 1956 році, визначається як сукупність наукових методів, теорій та технік, спрямованих на відтворення когнітивних функцій людини машинами. У сучасному світі стрімкий розвиток технологій, зокрема ШІ, відкриває нові можливості як для підтримки законності та порядку, так і для злочинних дій різного ступеня тяжкості. Психологічні аспекти цієї взаємодії стають дедалі актуальнішими, оскільки і злочинці, і правники застосовують ШІ для підвищення ефективності своїх дій, змінюючи способи співпраці з правовою системою.

Правники використовують ШІ для різних цілей, що допомагає їм працювати ефективніше. Системи ШІ, такі як ChatGPT від OpenAI, Gemini та Copilot для Microsoft, можна вживати для аналітичної роботи та структурування інформації щодо судових документів. ШІ допомагає швидко знаходити необхідні документи та юридичні акти, аналізувати договори й інші юридичні документи, виявляючи потенційні ризики та недоліки. Крім того, ШІ допомагає знаходити потенційних клієнтів, аналізуючи їхні дані та історію, а також збирати й аналізувати докази для судових позовів. Він також може прогнозувати результати судових розглядів на основі аналізу попередніх справ, що робить роботу правників більш ефективною та точною [2].

Правоохоронні органи також активно використовують ШІ для розслідувань, що створює нові психологічні виклики для злочинців, які повинні адаптувати свої стратегії, щоб уникнути виявлення. Використання ШІ правоохоронцями піднімає етичні питання, пов'язані з вторгненням у приватне життя та потенційною дискримінацією. Злочинці іноді використовують ці аспекти для маніпуляцій та виправдань своїх дій. Тим не менш, обговорення етичних стандартів важливе для забезпечення

справедливості та захисту прав людини.

Сучасний правник, який активно інтегрує ШІ у свою професійну діяльність, демонструє ряд ключових психологічних характеристик, таких як когнітивна гнучкість, критичне мислення, технологічна компетентність, емоційний інтелект та етичне усвідомлення. Ці характеристики допомагають правникам ефективно використовувати інноваційні технології, забезпечуючи ефективність, точність та відповідність етичним стандартам [3].

Злочинці також інтегрують ШІ у свої дії, що відкриває нові горизонти для їхньої злочинної активності. Вони використовують ШІ для кіберзлочинів, таких як фішинг та атаки на паролі, що дозволяє їм проводити ці дії з більшою швидкістю та ефективністю. Шахрайство з використанням ШІ стає поширеним явищем завдяки створенню реалістичних підробок документів або відеоматеріалів (deepfake), що використовуються для обману людей та організацій. Злочинці використовують ШІ для обробки та аналізу великих масивів даних, виявляючи слабкі місця в системах безпеки та ідентифікуючи потенційних жертв. Технології ШІ сприяють збереженню анонімності злочинців, дозволяючи їм приховувати свою особистість і місцезнаходження [2].

Зловживання ШІ призводить до змін у психічному стані злочинців. Використання алгоритмів для планування дій може викликати, наприклад, відчуття безпеки та всевладдя, підвищуючи ймовірність рецидиву. Залежність від технологій – психологічні проблеми, такі як підвищена тривожність або параноя [1].

Психологічний портрет злочинця, що використовує ШІ, включає високий рівень технічної компетентності, адаптивність, розвинені аналітичні здібності, емоційну відстороненість та етичну гнучкість. Ці характеристики дозволяють злочинцям ефективно використовувати ШІ для здійснення своїх незаконних дій, залишаючись непоміченими та уникаючи відповідальності.

В Україні вже функціонують сервіси, пов’язані зі штучним інтелектом, такі як "Суд на долоні" – аналітичний сервіс для пошуку, дослідження та візуалізації судових рішень; Wincourt – сервіс для аналізу судових документів та прогнозування судових рішень; Verdictum PRO – система пошуку та аналізу судових

рішень, яка допомагає передбачати ймовірність перемоги в суді. Міністерство Юстиції України розробило ШІ "Кассандра", який аналізує злочинців та визначає їхню схильність до повторного порушення закону.

Однак використанням ШІ у правоохоронної діяльності має свої ризики, зокрема проблеми конфіденційності та безпеки, залежність від технологій, неточності в алгоритмах, біас та дискримінацію, етичні питання і юридичну відповідальність. Ці ризики потребують ретельного управління та врахування під час інтеграції ШІ в юридичну практику [2].

Таким чином, штучний інтелект став невід'ємною частиною середовища існування людства, сприяючи симбіозу між технологічними системами та суспільством. Це потужний каталізатор, який активно застосовується як правниками, так і злочинцями, відкриваючи нові можливості для підвищення ефективності їхніх дій. Використання ШІ потребує ретельного управління для мінімізації існуючих ризиків та має слугувати доповненням, а не заміною професійних навичок правників. Існуючи перспективи підкреслюють необхідність удосконалення методів боротьби з кіберзлочинністю та розробки нових стратегій захисту для запобігання використанню ШІ у злочинних цілях.

Література

1. Коваль Г.Ш. Особливості різних категорій користувачів кіберпростору: саноцентричний підхід.
«Габітус». №46, 2023. С.152-160.

2. Коваль Г.Ш. Психологія девіантних форм економічної поведінки у кіберпросторі. // Вісник Київського національного університету. Т.2, Випуск 16, 2022. С. 19-24.

3. Joshua A.T., Horton, L. The Prominent Role of Artificial Intelligence in Law. Annual Review of Law and Social Science. 2021. № 17. P. 363–383.

4. O'Brien, J. The Impact of Artificial Intelligence on Legal Practice: Challenges and Opportunities. Harvard Law Review. 2023. №136. P. 1124–1156.

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕСУРСНОГО ПІДХОДУ В ПСИХОЛОГІЇ

Н. М. Кологривова
доктор філософії з психології, доцент кафедри практичної та клінічної психології ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Сучасний період розвитку психології характеризується підвищеним інтересом до вивчення ресурсів особистості, що обумовлено соціально-політичними змінами, кризами та потребою у внутрішніх механізмах адаптації особистості до нових умов, особливо в умовах військового стану в Україні. Тому що ресурсний підхід, як сучасна психологічна методологія, дозволяє всебічно розкрити внутрішні та зовнішні потенції особистості, необхідні для подолання складних життєвих ситуацій.

Якщо ми говоримо про основні положення ресурсного підходу в психології, то даний підхід трактує психологічні ресурси як систему індивідуально-психологічних особливостей, здатних забезпечити ефективне подолання життєвих протиріч та кризових ситуацій. При цьому поняття "ресурс" є багатокомпонентним і включає в себе як психічні, так і духовні аспекти людського буття. Таким чином, основні ресурси можна класифікувати на індивідуальні (когнітивні, емоційно-вольові, духовні) та середовищні (соціальні, культурні).

Деякі дослідники (Бугерко Я. М., Микитюк С. О.) виділяють кілька основних напрямків ресурсного підходу: транзактний, спрямований на виявлення ресурсів особистості, та інтегрований, орієнтований на управління ресурсами, що сприяє ефективності їх використання. Особливе значення надається системному підходу, який дозволяє вивчати ресурси як складну ієрархічну систему з визначеною структурою.

Особливе місце в ресурсному підході займають психодуховні ресурси, які є складними інтегративними утвореннями, що проявляються у професійній компетентності, духовно-моральній зрілості, екзистенційній свідомості та рефлексивних уміннях. Ці ресурси визначають стійкість особистості в умовах викликів сучасного світу та її здатність до самореалізації та самотворення.

Серед складових психодуховних ресурсів виділяють

мотиваційно-ціннісний, когнітивно-смисловий, рефлексивно-діяльнісний і духовно-екзистенційний компоненти. Розвиток і актуалізація цих компонентів забезпечує внутрішню стабільність особистості, можливість її адаптації до складних умов, підтримку власного психологічного здоров'я та продуктивність у професійній діяльності.

Практичне застосування ресурсного підходу в освітньому процесі дозволяє сформувати необхідні ресурси майбутніх фахівців, зокрема психологів. Акцент робиться на розвитку внутрішньої мотивації, рефлексивних умінь, духовного потенціалу, що сприяє формуванню професійної і особистісної зрілості студентів.

Емпіричні дослідження демонструють, що процес професіоналізації суттєво впливає на розвиток психодуховних ресурсів студентів, посилюючи їх внутрішню мотивацію та формуючи стійкі життєві смисли.

Висновки:

1. Ресурсний підхід у психології є сучасною міждисциплінарною методологією, яка дозволяє досліджувати психологічні ресурси особистості як комплексну динамічну систему, що допомагає долати життєві труднощі та забезпечує самореалізацію.

2. Психологічні ресурси визначаються як властивості особистості, що сприяють успішному вирішенню життєвих проблем, а також подоланню несприятливих ситуацій через внутрішню стійкість, адаптивність і мобілізацію внутрішніх резервів.

3. Витоки ресурсного підходу сягають глибокої давнини й пов'язані з ідеями античних мислителів (Греція, Китай, Індія та інші країни) про внутрішні механізми й потенції особистості, а також з економічною теорією ресурсів, яка стала підґрунтям для психологічних досліджень.

4. Сучасні дослідники виокремлюють психодуховні ресурси особистості як інтегративні індивідуально-психологічні утворення, що включають мотиваційно-ціннісний, когнітивно-смисловий, рефлексивно-діяльнісний та духовно-екзистенційний компоненти.

5. Важливими психодуховними ресурсами сучасної людини є

внутрішня мотивація, духовність, саморефлексія, когнітивна зрілість та екзистенційна свідомість, що дозволяють підтримувати внутрішню стабільність і здійснювати самотворення в умовах кризи та змін.

6. Особистісні ресурси мають як позитивний, так і біполярний характер, де деякі ресурси можуть виконувати функцію психологічних бар'єрів, що потребує врахування специфіки індивідуально-психологічного розвитку кожної людини.

7. Застосування ресурсного підходу в освітньому процесі дозволяє ефективніше здійснювати професійну підготовку майбутніх фахівців, зокрема психологів, через розвиток внутрішніх мотиваційних і рефлексивних умінь.

8. В умовах сучасних викликів ресурсний підхід набуває особливого значення, оскільки забезпечує не лише адаптацію, а й трансформацію особистості шляхом актуалізації психодуховних ресурсів як основи її життєдіяльності.

Таким чином, ресурсний підхід у психології є перспективною та актуальною методологією, що дозволяє комплексно досліджувати психологічні механізми розвитку та самореалізації особистості. Сучасні особливості цього підходу пов'язані з його міждисциплінарним характером та орієнтацією на практичне вирішення екзистенційних та соціальних проблем сучасної людини. Подальші дослідження мають сприяти уточненню механізмів актуалізації ресурсів, розвитку діагностичних інструментів та технологій роботи з психологічними ресурсами особистості.

Література

1. Бугерко Я.М. Ресурсний підхід в сучасній психології // Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. – 2023. – № 3. – С. 79-83.

2. Ігнатюк. О.А. Формування майбутнього інженера до професійного самовдосконалення: теорія і практика: монографія. /. О.А. Гнатюк. - Харків: НТУ «ХПІ», 2009. - 432с.

3. Лозова В.І. Стратегічні питання сучасної дидактики.

/ В.І. Лозова // Зб.наук.праць до 10-річчя АПН України. Розвиток педагогічної психологічної наук в Україні 1992-2002.Харків: «ОВС»-Ч.1. - 2002. - с.95-116.

4. Микитюк С.О. Витоки наукових основ ресурсного підходу // Проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 2. – С. 83-86.

5. Трофімов Ю.Л. Психологія. / Ю.Л. Трофімов. - К.: «Либідь», 2001.- 558с.

6. Kun Agota, Peter Gadanecz. Workplace happiness, well- being and their relationship with psychological capital: A study of Hungarian Teachers. Current Psychology .2019. P. 1–15.7.

7. Masten A.S., Reed M.-G. Resilience in development. Snyder, Lopez S.J. (eds.). Handbook of positive psychology. Oxford: University Press, 2002. P. 77–88.

ДИФЕРЕНЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ: САНОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД

М. К. Кременчуцька
к. психол. н., професор, професор кафедри диференціальної і спеціальної психології ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Сучасні виклики суспільства створюють підвищене навантаження на психологічне здоров'я особистості, що актуалізує потребу в розробці ефективних підходів до його збереження та зміцнення. Саноцентричний підхід, який фокусується на превенції та підтримці здоров'я, у поєднанні з принципами диференціальної психології відкриває нові перспективи для розуміння індивідуальних шляхів збереження психологічного благополуччя. В основі саноцентричного підходу лежить концепція салютогенезу А. Антоновського та сучасні дослідження позитивної психології, які наголошують на важливості фокусування на ресурсах та потенціалі особистості, превентивній спрямованості психологічної допомоги, активізації механізмів самовідновлення та саморегуляції, а також холістичному розумінні здоров'я як єдності фізичного, психічного та соціального благополуччя [1, 2, 3,].

Диференціальна психологія збагачує це розуміння, привносячи глибоке усвідомлення індивідуальних відмінностей у темпераментальних особливостях, копінг - стратегіях, емоційній реактивності, стресостійкості та адаптаційних можливостях особистості. Інтеграція цих підходів передбачає комплексну діагностику індивідуальних особливостей особистості, визначення специфічних факторів ризику та захисних механізмів, розробку індивідуалізованих стратегій підтримки психологічного здоров'я та постійний моніторинг ефективності застосованих методів [2].

Проведені дослідження демонструють, що ефективність підтримки психологічного здоров'я значно підвищується при врахуванні індивідуальних особливостей особистості.

Зокрема, виявлено значущі закономірності у сфері індивідуальних відмінностей стресостійкості: особи з високою нейротичністю потребують більш інтенсивної підтримки та навчання технікам саморегуляції, екстраверти краще

відновлюються через соціальну підтримку, тоді як інтроверти ефективніше використовують самостійні практики відновлення [4].

У сфері копінг-стратегій встановлено, що когнітивно-орієнтовані особистості краще реагують на раціональні техніки, емоційно-орієнтовані особистості потребують більшої уваги до емоційної регуляції, а діяльнісно- орієнтовані особистості отримують найбільшу користь від активних форм подолання стресу [2].

Темпераментальні особливості також відіграють ведучу роль у підтримці психологічного здоров'я: особи із збудливою нервовою системою потребують технік зниження збудливості, особи з високочуттєвою нервовою системою – підвищення впевненості та самооцінки, особи з ригідною нервовою системою – активізації та мотивації, а особи з лабільною нервовою системою – структурування та організації діяльності. Ці знання дозволяють розробити ефективні практичні рекомендації для фахівців психологічної служби, які включають необхідність проведення комплексної діагностики індивідуальних особливостей, розробку персоналізованих програм психологічної підтримки, регулярний моніторинг ефективності втручань та гнучку адаптацію методів роботи [3]. Організаціям та установам рекомендується впроваджувати диференційований підхід до психологічного супроводу, створювати різноманітні можливості для підтримки психологічного здоров'я та навчати керівників розпізнаванню індивідуальних особливостей працівників. На рівні особистості важливим є усвідомлення власних індивідуальних особливостей, вибір відповідних стратегій самодопомоги, розвиток навичок саморегуляції та побудова індивідуальної системи підтримки здоров'я [3].

Таким чином, інтеграція саноцентричного та диференціального підходів дозволяє підвищити ефективність психологічної допомоги через її індивідуалізацію, розробити більш точні превентивні заходи, оптимізувати використання особистісних ресурсів та забезпечити довготривалий ефект психологічної підтримки.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці специфічних методик діагностики та підтримки психологічного

здоров'я з урахуванням індивідуально-типологічних особливостей особистості, а також у створенні комплексних програм психологічного супроводу різних категорій населення.

Література

1. Aaron Antonovsky. Unraveling the mystery of health : how people manage stress and stay well. San Francisco : Jossey-Bass, 1987. 250 c.

2. Родіна Н.В. Психологія стресу, копінг- поведінки і здоров'я: навчально-методичний посібник. ОНУ ім. І. І. Мечникова. Донецьк: «Східний видавничий дім», 2015. – 165 с.

3. Кременчуцька М. К. Акопян А. Б., Козій В.О. Дихальні психотехніки у роботі з регуляцією емоційних станів індивіда. Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2023. Том 34 (73). № 5. 79-85.

4. Лутц Ю., Лукьянцева Г., Федрчук С. Прояв нейродинамічних властивостей кіберспортсменів у зв'язку із рівнем стресу, саморегуляції, адаптивності та інтелекту. Вісник Черкаського університету: Серія біологічні науки. 2023. С. 76-86.

ДЕЯКІ КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ В СИТУАЦІЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

А. В. Курова
д. психол. н., професор кафедри соціальної психології ФПСР
ОНУ імені І. І. Мечникова

Актуальність даного дослідження обумовлена недостатнім рівнем опрацювання даного питання сучасною психологічною наукою, коли в умовах невизначеності, в умовах війни та відсутністю впевненості в завтрашньому дні, комунікативні потреби особистості набувають особливої значущості. Сьогодні під час постійно змінюваних соціально-економічних, політичних, психологічно- побутових умов громадяни України стикаються із ситуацією невизначеності майже в усіх сферах своєї життєдіяльності. Така ситуація невизначеності також може бути охарактеризованою і нестабільністю, яка є об'єктивною або суб'єктивною, оскільки зараз наші громадяни не мають чіткого уявлення про те, що буде відбуватися у їх житті завтра. Отже, перед нами постає необхідність розвитку нового типу сучасної особистості, яка вміє встановлювати контакти, комунікувати та створювати гармонійні взаємини з оточуючими. Зазначимо, що ми говоримо про необхідність організувати взаємодію зі співрозмовниками, розуміючи їхню індивідуальність та неповторність, а також мається на увазі необхідність організувати спільну діяльність, розвивати міжособистісні відносини.

Така ситуація нестабільності є основною причиною виникнення ситуації невизначеності, під якою в психології розуміють: незавершеність процесу сприйняття, в ситуаціях, коли особистість стикається з нестачею, нечіткістю зовнішньої інформації (А. В. Курова [5]); якусь нову, складну ситуацію, яка має багато різних інтерпретацій, або яку важко вирішити (Ю. В. Гончаренко [3], Ю. В. Мельник [8]); повну відсутність інформації про способи дії у незнайомій ситуації (П. В. Лушин [6]) тощо.

Для реалізації поставленої мети, для вивчення психологічних особливостей комунікації в ситуації невизначеності, нами було використано методику В. В. Синявського та Б. А. Федоришина

(КОС-2) для виявлення комунікативних схильностей особистості.

У дослідженні взяли участь 265 осіб віком від 35 до 66 років, з них 96 чоловіків та 169 жінок. З них деякі (58 осіб) самотні, решта – 207 живуть із рідними. Більшість респондентів – мешканці міста (понад 67%), лише 89 осіб – за містом у селах та селах. 76 осіб мають середній чи неповний середній рівень освіти, 63 – освіта середня спеціальна, 122 – вища освіта та 4 осіб не вказали свого рівня освіти. Зі всіх людей, що взяли участь у дослідженні, працює 189 осіб (прибиральниці, вчителі, медичні сестри, сторожа, охоронці, касири, продавці товарів тощо), 70 – не працюють, а 6 респондентів не вказали своєї зайнятості.

За результатами проведеного емпіричного дослідження було виявлено, що респонденти мають середній рівень прояву комунікативних схильностей, вони прагнуть встановлювати контакти з іншими людьми, але з різних причин та обставин ці контакти не є довготривалими. Тому ці комунікативні аспекти в подальшому рекомендовано розвивати.

Якщо порівняти отримані результати показників комунікативних схильностей за такими показниками, як стать, місце проживання, рівень отриманої освіти, громадську діяльність, наявність працевлаштування, задоволеність рівнем власного фізичного та психологічного здоров'я та свого життя в цілому, зазначимо, що за комунікативними показниками вищими значення виявлені у жінок, а не у чоловіків; у мешканців сіл, а не у городян. Також вищі показники було зафіксовано у респондентів, які мають вищий рівень освіти, у порівнянні із середнім неповним або середнім професійним; у тих, хто працює, ніж у тих, хто без роботи; у респондентів, які активно беруть участь у громадському житті та у тих, хто задоволений рівнем власного життя.

Також було виявлено, що працюючі жінки, які дуже активні у громадському житті та задоволені своїм життям, мають вищі комунікативні показники, у порівнянні з чоловіками, які не мають роботи та не залучені до громадського життя, та, таким чином, незадоволені рівнем власним життям. Так, жінки респонденти хочуть частіше встановлювати контакти, спілкуватися з оточуючими, обмінюватися з ними інформацією, своїми емоціями та життєвим досвідом. Також, ці жінки краще

формулюють та ставлять мету та життєві завдання, мають активну комунікацію, широке коло співрозмовників і займаються своєю діяльністю ефективніше, при цьому ще й мають вищі показники задоволеності рівнем власного життя.

Варто також зазначити, що найнижчі комунікативні показники були зафіксовані у респондентів, які не задоволені своїм життям. Отже, це дає нам можливість зробити висновок, що професійна зайнятість, активна участь у громадському житті та задоволеність рівнем власного життя мають найбільший вплив на динаміку розвитку комунікативних схильностей особистості в ситуації невизначеності. Також було встановлено, що на прояв комунікативних схильностей впливає стать, умови проживання, місце проживання, рівень освіти, діяльність, у тому числі й громадська, рівень задоволеності своїм життям та здоров'ям. З усіх досліджених факторів, на динаміку комунікативних схильностей у респондентів найбільший вплив має саме професійна зайнятість та задоволеність рівнем власного життя.

Література

1. Ващенко І.В., Іваненко Б.Б. Психологічні ресурси особистості в подоланні складних життєвих ситуацій. Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Київ : ПНУ імені Івана Огієнка ; Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2018. Вип. 40.- С. 42-51.

2. Волинець Н.В. Психологічні особливості особистісного благополуччя в професійній сфері життєдіяльності: монографія. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2019. 620 с.

3. Гончаренко Ю.В. Способи організації життєвого простору особистості в умовах невизначеності. Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2017. Том. VII. Вип. 44. С. 81– 91.

4. Курова А.В. Ситуація невизначеності у парадигмі сучасних викликів суспільства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Психологія. Видавничий дім: «Гельветика», 2021. Вип.4. С. 51-56.

5. Курова А.В. Емоційно-ціннісна парадигма дослідження психологічного здоров’я в умовах невизначеності. Габітус:

«Гельветика». Випуск 39. 2022. С. 217-223.

6. Лушин П.В. Невизначеність і типи ставлення до неї: ситуація психологічної допомоги. Психологічне консультування і психотерапія. 2016. Т. 1, № 5. С. 33–40.

7. Максименко С.Д. Життєвий шлях особистості як базова категорія генетичної психології. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки. 2014. Вип. 2.12. С. 5–13.

8. Мельник Ю.В. Оцінка особистістю життєвої ситуації як невизначеної в різних сферах її життєдіяльності. Психологічний часопис : збірник наукових праць / за ред. С.Д. Максименка. No 11. Вип. 5. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2019. С. 191–203.

9. Рисинець Т.П., Потоцька І.С., Лойко Л.С. Психологічний аналіз категорій життєвої ситуації та складної життєвої ситуації. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2016. Вип. 2.1. С. 69–73.

10. Melnychuk, S., Kurova, A. & all (2021). Theoretical fundamentals of study of values and value orientations in management of psychological scientific space. Journal of management Information and Decision Sciences, 24(2), P. 1–6.

РОБОТА З ПСИХОСОМАТИЧНИМИ ПАЦІЄНТАМИ ЗАСОБАМИ ПОЗИТИВНОЇ ТА ТРАНСКУЛЬТУРНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ

О. Д. Литвиненко
д. психол. н., професор кафедри практичної та клінічної психології ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Позитивна та Транскультуральна психотерапія – це сучасний метод психотерапії, який об'єднує психодинамічний та гуманістичний аспекти, а також транскультуральний та системний підхід до роботи з пацієнтами. Засновник методу – німецький лікар іранського походження Носсрат Пезешкіан розпочинав свою медичну практику як невролог та з самого початку був зосереджений на лікуванні психосоматичної симптоматики. Згодом, його багаторічні опрацювання в галузі психосоматичної медицини були їм переосмислені в контексті психотерапевтичних втручань та опубліковані в книзі «Позитивна психосоматика» [2].

Робота з психосоматичними пацієнтами особлива – бо зазвичай людина, яка має соматичні симптоми дуже зосереджена на своєму тілі і не в змозі заглянути у свою душу. Фактично, згідно класичної психодинамічної концепції, такий пацієнт через тілесні симптоми намагається позбутися душевного болю. Саме тому, поява такої симптоматики свідчить і про дефіцит ресурсів у психоемоційної сфері, і про наявність внутрішнього конфлікту, який проявляється символічно через тіло.

Позитивна та Транскультуральна психотерапія, ґрунтуючись на психодинамічної методології пропонує свій концептуальний погляд на роботу з такими пацієнтами. В ППТ існують декілька інструментів, за допомогою яких проводиться відповідна психотерапія. По-перше, визначені чотири конфлікти, через прояснення яких відбувається психічне життя. Це Актуальний конфлікт – він досліджується через модель балансу, та визначає проблемні та ресурсні зони у житті пацієнта, локалізацію конфлікту та конфліктну реакцію. Актуальний конфлікт – це тригерна ситуація, який запускає процес соматизації. Актуальний конфлікт завжди супроводжується Ключовим конфліктом.

Ключовий конфлікт проявляється через проявлення здібностей «Ввічливість - Відкритість», тобто через те, як проявляється емоції страху та гніву. Переважання той чи іншої емоції буде вказувати на можливість різних типів соматизації. Базовий конфлікт – це перший компромісний дитячий внутрішньособистісний конфлікт навколо якого розбудований тип особистості: потреби, здібності, потенціали, ресурси та дефіцити. Базовий конфлікт відслідковується за допомогою моделі для наслідування, яка в зручний спосіб операціоналізує розвиток людини, особисту та сімейну життєві історії, які є передумовами формування таких специфічних захистів як соматизація. Актуалізований внутрішній конфлікт переживається пацієнтом як відчуття безпорадності, фрустрації та тупика. Цей конфлікт складається з зустрічі динамічних енергій Актуального і Базового конфлікту та стає фактичною передумовою створення психосоматичного симптому [1].

Розкодування символічного сенсу симптому, знаходження функції симптому, тобто розуміння, яку потребу обслуговує симптом, що саме психіка получає стає дуже важливим етапом в роботі с пацієнтом з психосоматичним симптомом. Для цього в ППТ використовують дуже важливий конструкт, який називається «здібності». Згідно концепції ППТ людина народжується з базовими здібності до «любові» (емоційні) та до «знання» (раціональні). В свою чергу базова здібність до «любові» дає ряд первинних актуальних здібностей – тобто глибинних потреб, які задовольняються за допомогою вторинних актуальних здібностей- психосоціальної поведінки. Тобто характер людини складається з розвинутих чи нерозвинутих первинних та вторинних здібностей і психотерапія допомагає розвинути (трансформувати) ті чи інші здібності, тим самим розвиває особистість. Опрацювання змісту здібностей, що є у людини через спеціальні опитувальники DAI та WIPFF, клінічне інтерв'ю, лінгвістичний аналіз. Дефіцит чи профіцит здібностей вказує на зміст конфліктів, що існують та запускають соматизацію. Таким чином ми можемо добратися до потреби, яка не усвідомлюється, але потребує свого задоволення. Визначення цієї здібності-потреби допомагає нам зрозуміти функцію симптому та надати позитивне тлумачення, зрозуміти якими добре розвинутими

здібностями пацієнта утримається симптоматика.

Увесь психотерапевтичний процес у ППТ йде за п'ятиступенчатою моделлю, яка робить його напівстуктурованим та дає можливість не потопати в почуттях та керувати процесом. Також структуруючєю функцією у процесі психотерапіїї пацієнта з психосоматичною симптоматикою є ще один інструмент Позитивної та Транскультуральної психотерапії, який називається Психосоматична арка. Цей інструмент був запропонований Н. Пезешкіаном, а потім розроблений його учнем Арно Ремменсом [3]. Психосоматична арка представляє собою опис послідовного циклу початку та розвитку хвороби. В залежності від того, на якому етапі попав до психотерапевта пацієнт, згідно цієї арки існує спеціальні способи роботи та втручання.

Отже, Позитивна та Транскультуральна психотерапія має достатньо розвинуту концептуальну схему та інструментарій для роботи з пацієнтом з психосоматичною симптоматикою.

Література

1. Messias, E. Peseschkian H. Cagande C. (eds.). Positive Psychiatry, Psychotherapy and Psychology. Clinical Applications. Springer Nature Switzerland AG, 2020.

2. Peseschkian N. Positive Psychosomatics: Clinical Manual of Positive Psychotherapy. Bloomington, USA: AuthorHouse, 2016.

3. Remmers A. The Psychosomatic Arc in Therapy. The Global Psychotherapist, vcxz2(1), 2022. P. 69–73. https://doi.org/10.52982/lkj161

ЗАСОБИ ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ В РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

О. А. Мельник
аспірантка 2 року навчання спеціальність 053 «Психологія»
ФПСР Керівник: Литвиненко О.Д.
доктор психологічних наук, професор кафедри практичної і клінічної психології, ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Актуальність теми. Складні життєві обставини, які наразі переживає український народ, вимагають наявності фізичних і психологічних ресурсів. Вміння витримувати, зберігати психологічну стійкість, адаптуватися до життєвих змін й швидко відновлюватися – все це нагальні потреби сьогодення. Завдання кожного українця – плекати власну психологічну резильєнтність, бо стійкість кожного формує стійкість нації. Питання резильєнтності актуальне с погляду потреб її зміцнення й розвитку. Наразі завданням науковців є пошук дієвих засобів розвитку резильєнтності у підходах різних психологічних шкіл.

У науковій літературі резильєнтність має широке різноманіття визначень й розуміється, як збереження психологічної стабільності або як адаптування до стресових обставин, або як здатність відновлюватись після несприятливих ситуацій [3].

Враховуючи те, що позитивна психотерапія поєднує психодинамічний, гуманістичний, транскультуральний підходи, дозволяє інтегрувати інструменти й техніки з різних психологічних методів, а також має низку дієвих власних психологічних засобів, що позитивно проявили себе в роботі з психологічними запитами клієнтів, вважаємо доцільним провести дослідження засобів позитивної психотерапії у контексті розвитку резильєнтності особистості [5].

Метод позитивної психотерапії, засновником якого є німецький вчений Носрат Пезешкіан, направлений на реструктуризацію особистості й відновлення гармонії особистості [5]. Дана мета співпадає з головною метою резильєнтності – збереження або відновлення життєвих ресурсів й психологічного благополуччя особистості [3]. Саме така спільна

єдність наштовхує вважати метод позитивної психотерапії доречним у використанні в дослідженні розвитку резильєнтності особистості. Позитивна психотерапія є конфлікт центрованим методом, який для розуміння природи й динаміки розвитку конфлікту використовує такі власні засоби для діагностики, аналізу й переопрацювання, як «модель балансу», «модель для наслідування», «модель актуальних здібностей». Переопрацювання внутрішніх конфліктів, визначення актуальних здібностей, дозволяє накопичувати необхідний життєвий ресурс для розвитку резильєнтності [1; 5].

«Модель балансу» є гарним візуальним засобом зображення життя особистості, що умовно розділене на чотири головні життєві сфери: сфера тіла, сфера діяльності, сфера контактів й сфера майбутнього або фантазій. Дана модель дуже проста в використанні й розумінні, вона гарно відображає розподіл життєвої енергії між сферами життя. Збалансована модель свідчить про гармонійний стан особистості, наявність ресурсів для зміцнення резильєнтності і, навпаки, зміщення розподілу між сферами свідчить про вразливість особистості до складним життєвих ризиків. Модель показує в якій сфері локалізований актуальний конфлікт, дає можливість зобразити реакції на нього та сфери його опрацювання. Розрішення психологічних конфліктів дає можливість зміцнити психологічну резильєнтність [1; 5]. «Модель для наслідування» зображує джерела походження патернів поведінки або сформованих установок і вірувань, які заважають особистості бути гнучкою й адаптивною у світі довготривалої невизначеності. Модель охоплює чотири сфери ставлення особистості до свого «Я», до свого партнера, або іншої людини у сфері «Ти», до соціуму у сфері «Ми» та світу взагалі у сфері «Пра Ми». Кожна з цих сфер формується в процесі виховання й наслідування поведінки близького оточення. Робота з кожною з частин моделі, формує нові адаптивні ресурси, що сприяють розвиткові резильєнтності особистості [1; 5].

Ще одним дієвим засобом позитивної психотерапії є «модель актуальних здібностей». Дана модель ілюструє сильні й слабкі здібності особистості. Спираючись на сильні здібності й розвиваючи слабкі, позитивна психотерапія сприяє посиленню ресурсів особистості й відповідно резильєнтності до життєвих

негараздів [1; 5].

Висновок. Отже позитивна психотерапія, розроблена, як метод гармонізації життя особистості, в своєму арсеналі засобів має прості для сприйняття візуальні моделі: «модель балансу», «модель для наслідування», «модель актуальних здібностей». Зазначені моделі показують розподіл життєвої енергії особистості між чотирма сферами її життя, джерела походження її поведінкових стратегій й установок, а також профіцитні й дефіцитні актуальні здібності, на які особистість може спиратися, або які має зміцнювати, щоб якомога краще витримувати невизначеність сучасного світу й бути резильєнтною до викликів складних життєвих подій.

Література:

1. Боброва Л. Г. Позитивна психотерапія як метод збереження психічного здоров'я особистості //Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві.

2. Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Львів, 2019. № 2. С. 30–34

3. Чиханцова О. А. Позитивна психотерапія як фактор сприяння розвитку життєстійкості особистості. Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи. 2021. №3(1). С. 21-33. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tippp_2021_3(1)__4.

4. Чиханцова О.А. Розвиток резильєнтності особистості в ситуаціях невизначеності. Вчені записки ТНУ імені ВІ Вернадського. Серія: Психологія, 2023, 34.73. С. 35- 40.

5. Peseschkian H. Positive Psychotherapy: An Introduction. Messias E., Peseschkian H., Cagande C. (eds) Positive Psychiatry, Psychotherapy and Psychology. Cham: Springer, 2020. P. 11-32.

6. Peseschkian N. Positive psychotherapy: Theory and practice of a new method. Berlin: Springer Science & Business Media, 2012. 462 p.

ВНУТРІШНЬОСІМЕЙНІ МЕХАНІЗМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Л. А. Митрофанова-Керсанова
к. психол. н., доцент кафедри соціальної психології ФПСР
ОНУ імені І. І. Мечникова

Вивчення специфіки дитячих і батьківських захисних механізмів побудоване на основі порівняння середніх значень показників механізмів психологічного захисту та їх інтенсивності у батьків і дітей із ЗПР.

Цікаво відзначити, що в інтенсивності використання психологічного захисту діти із ЗПР відрізняються тільки від матерів, але відмінність ця має вже протилежний знак: інтенсивність дитячих захистів значущо вище. Матері, таким чином, використовують механізми психологічного захисту частіше, ніж діти, але і виявляються більш здатними розташовувати їх в діапазоні прийнятного функціонування. Діти ж рідше, ніж дорослі в цілому, звертаються до психологічного захисту, але якщо використовують його, то виявляється велика вірогідність надінтенсивної його експлуатації, що представляє загрозу психічному здоров'ю дитини із ЗПР.

Таким чином, найбільш популярними у дітей із ЗПР, згідно з отриманими даними, є такі механізми психологічного захисту як інтелектуалізація, компенсація і формування реакції, тобто ті механізми, які взагалі не входять до числа «дитячих» форм захисту. Заперечення, хоч і потрапляє в першу половину ієрархічної шкали, все ж таки не є домінуючим в системі психологічного захисту дітей.

В контексті нашого дослідження інтелектуалізація як захисний механізм трактується як мисленнєва схематизація, емоційна стриманість, а її основні поведінкові прояви у дітей із затримкою психічного розвитку включають старанність, сумлінність, дисциплінованість, індивідуалізм. Старший дошкільний вік є, як відомо, періодом найбільшої уваги до вимог і очікувань дорослих, що примушує дітей засвоювати і демонструвати деякі «дорослі» форми поведінки, однією з яких є схильність дитини цього віку

до систематизації пояснень мотивів своїх вчинків, навіть якщо пропоновані аргументи далекі від істини.

Поведінковими індикаторами захисної компенсації дитини із ЗПР у складних витуаціях, в тому числі у таких, коли значущими дорослими висловлюються сумніви у її спроможностях та здібностях, можуть виступати спроба виправлення або заміни об'єкту, що викликає відчуття неповноцінності, браку, втрати (реальної або уявної).

Діти із ЗПР дуже чутливі до ситуацій соціального неблагополуччя, наприклад, до втрати значущих відносин або до емоційного відкидання батьками. Специфічні форми компенсаторної поведінки в подібних ситуаціях починають розвиватися дуже рано, але і прояви компенсаторних форм захисної поведінки в ситуаціях відносного соціального благополуччя також не є несподіваним.

Захисне формування реакції багатогранне. У реальній поведінці воно виявляється, і коли дитина прагне поводитися правильно, навіть якщо цього не хоче, і коли вона проявляє ознаки сором'язливості під час спілкування з іншими дітьми або дорослими протилежної статі, і коли вона ховає своє бажання пустувати за дисциплінарною мораллю в адресу інших дітей. Процес статевої ідентифікації приводить до того, що саме в старшому дошкільному віці діти по-новому починають переживати своє тіло і пов'язані з ним особливості. Нове переживання, на яке накладаються певні коментарі дорослих, стає природною основою як для цікавості по відношенню до протилежної статі, так і для збентеження по відношенню до нього. А підкреслення правильної поведінки є нічим іншим, як позначеною вище потребою відповідати стандартам дорослих. Таким чином, вікові особливості дітей досліджуваного періоду розвитку містять всі умови для інтенсивного використання захисту за типом компенсації і формування реакції.

Дуже важливо, що одним з провідних чинників вираженості у дітей із ЗПР саме цих описаних механізмів психологічного захисту є чутливість дітей старшого дошкільного віку до вимог дорослих і прагнення відповідати їх стандартам.

Витискування як механізм психологічного захисту виявляється, зокрема, у вибірковості пам'яті дитини: вона може

добре запам'ятовувати те, що обіцяне її, і не пам'ятати те, що обіцяла сама, поводитися так, як подобається її, забувши, що ще вчора таке поведінка завдавала неприємностей іншому. Безумовно, подібні прояви знайдуться в арсеналі будь-якої дитини, але пов'язані з ними необов'язковість і нечемність строго засуджуються вихователями. І це не дозволяє дитині часто удаватися до захисного витискування. Тобто. спеціально організована виховна система у ДНЗ суттєво впливає на наявність у арсеналі дитини із ЗПР певних механізмів психологічного захисту. Регрессия як механізм психологічного захисту припускає плаксивість, надмірну прихильність до дорослих, коверкання слів на зразок малюка. Така поведінка не вітається не тільки дорослими, але і однолітками. Механізм заміщення є аутсайдером в обговорюваному списку. Схильність відігравати на слабкому, характерна для цього механізму психологічного захисту, несе в собі, як правило, агресивні дії (у відкриту або нишком). Більшість дорослих пред'являють досить жорсткі вимоги до регулювання дітьми своїх агресивних поривів і навчають дітей управляти ними.

Таким чином, вираженість чотирьох з восьми механізмів захисту статистично достовірно відрізняє матерів і батьків (витискування, регресія, інтелектуалізація, формування реакції). Найбільші відмінності відмічені у використанні регресії: матері несумірно частіше удаються до цього механізму, тоді як батьки більше схильні раціоналізувати і схематизувати загрозливі щодо самовідношення переживання і думки, удаючись до інтелектуалізації; матерям більшою мірою властиве перетворення неприйнятних відчуттів в протилежні (формування реакції), батьки ж частіше звертаються у відповідних випадках до витискування. В інтенсивності використання психологічного захисту діти із ЗПР відрізняються тільки від матерів, але відмінність ця має протилежний знак: інтенсивність дитячих захистів значно вище (матері використовують механізми психологічного захисту частіше, ніж діти, але і виявляються більш здатними розташовувати їх в діапазоні прийнятного функціонування). Порівняно з дорослими, діти із ЗПР рідше звертаються до психологічного захисту, але у випадку використання виявляється надінтенсивна його експлуатація, що

представляє загрозу психічному здоров'ю дитини із ЗПР. Побічно представлена картина свідчить як про більшу розвиненість психологічного захисту у зрілої особистості, так і про більшу уразливість дитячої особистості ізт затримкою психічного розвитку відносно власної неадекватної захисної поведінки.

Література

1. Гаврилова Н.В. Ідентифікація та відособлення в контексті проблеми сімейних відносин / Н.В.Гаврилова. – Матеріали Міжнар.науковор-практ. конф.[«Актуальні проблеми практичної психології»], (Херсон, 23-24 квітня2009р.) /Херсонськ.держ.ун-т. – Херсон.:Херсонськ.держ.ун-т., 2009. – С.246-252.

2. Корнілова В.В. Роль дитинства як особливого стану в контексті розвитку особистості /В.В.Корнілова. – Матеріали Міжнар.науковор-практ. конф.[«Актуальні проблеми практичної психології»], (Херсон, 23-24 квітня2009р.) /Херсонськ.держ.ун-т. – Херсон.:Херсонськ.держ.ун-т., 2009. – С.566-575.

ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ САМОСВІДОМОСТІ ЯК ЧИННИКИ УСПІШНОСТІ КАР'ЄРНОГО РОЗВИТКУ ПРАВНИКА

В. В. Петрушенко
викладач кафедри соціальної психології ФПСР
ОНУ імені І. І. Мечникова

Аналіз особистості та діяльності різних представників правничої професії дозволив нам припустити, що важливими особистісними гарантами кар'єрного розвитку правника можуть бути неочевидні характеристики його особистості та індивідуальності, до яких ми відносимо: особистісні цінності та особистісні переваги правника, розвиток мовлення та здатності до утворення вербальних асоціацій.

Схарактеризуємо коротко означені характеристики особистості правника, які позитивно впливають на його кар'єрний розвиток.

Особистісні цінності та особистісні переваги правника. У психологічних дослідженнях до нещодавнього часу проблема цінностей як регуляторів діяльності та комунікації розглядалася в аксіологічному контексті, сформованому у філософії та соціології, де ці відносини визначалися як суб'єкт-об'єктні. Оцінки суб'єкта в такому контексті спрямовані на зовнішню реальність — фізичний світ, соціум і світ ідеальних цінностей, що в ньому закріплені.

Однак розробка поняття особистісного сенсу не включала ціннісні відносини в контекст понять, що описують смислову регуляцію діяльності правника, що можна пояснити ускладненням прямого порівняння цих відносин з іншими особистісними структурами. Перехід від концепції суб'єктивних цінностей до поняття особистісних цінностей можливий через вивчення їх ролі в саморегуляції особистості правника, яка активно взаємодіє не лише із зовнішнім світом, а й зі своїм внутрішнім світом.

Для впровадження концепції особистісних цінностей в психологічне розуміння особистості правника необхідно не лише встановити їх зв'язок з іншими поняттями, що описують

смислову сферу його особистості, але й вказати на відповідні емпіричні прояви.

На наш погляд, конструктивна роль особистісних цінностей найбільш явно виявляється при аналізі моральних рішень та процесів особистісної регуляції прийняття рішень правником (інтелектуальних, поведінкових тощо). У таких випадках суб'єкт реалізується на рівні цілісного Я, що передбачає свідомий і відповідальний вибір як у контексті зовнішніх альтернатив, так і в контексті досягнутого потенціалу саморегуляції, що включає внутрішню динаміку мотивів, цілей і смислів. Якщо вважати, що особистісні цінності є специфічною формою функціонування смислових утворень у структурах особистості, можна визначити їх психологічні корені: вони формуються та проявляються саме в актуальній регуляції рішень суб'єкта щодо його уподобань. Таким чином, особистісні цінності правника функціонують як певний рівень розвитку або актуалізації смислових утворень особистості.

Ми вважаємо, що особистісні цінності сприяють

переходу правника на вищий рівень особистісних структур тих смислових утворень, які раніше могли виступати як значущі психічні регулятори діяльності та спілкування, але набирають ціннісний статус лише тоді, коли особисті зусилля спрямовані на осмислення своєї смислової професійної сфери та власного Я. Таким чином, щоб зрозуміти власні сенси, правнику необхідно не лише їх відчути або пережити, а й осмислити. Осмислення вимагає об'єктивізації цих сенсів хоча б у межах внутрішньої мови. Водночас зовнішня вербалізація може надавати суб'єкту орієнтири, до яких він відносить рішення задачі на сенс, що визначає сприйняття осмислених сенсів як «своїх» або «чужих», бажаних чи неприйнятних у контексті більш високих рівнів усвідомлення Я-концепції.

Таким чином, можна стверджувати, що формування особистісних цінностей пов'язане з динамікою процесів усвідомлення, які включають різні види вербалізації та переміщення когнітивних і особистісних зусиль на власну смислову сферу. Це формування охоплює принаймні дві складові: створення самих особистісних сенсів і формування особистісних цінностей.

Уявлення про формування смислових образів нерозривно

пов'язані з аналізом реальної життєдіяльності правника і включають такі аспекти динаміки смислоутворення, як інтеграція та ієрархізація мотивів, вирішення смислових задач, особистісний вибір та конфлікти. На пізніх етапах кар'єри, на рівнях зрілої особистості, що самосвідомо сприймає себе, ця динаміка проявляється в організації власного внутрішнього світу, коли смислова сфера все більше стає центром зусиль особистості (S. Sloma [159]).

Також важливо зазначити, що смисли не можуть бути створені лише завдяки спеціальним свідомим зусиллям; такий підхід може призвести до втрати специфіки психологічної реальності і спростити процес формування особистісних цінностей до механічного процесу раціонального продукування та засвоєння.

Важливим чинником успішної кар'єри правника, на наш погляд, є наявність толерантних рис у структурі його особистості.

Проблема толерантності є складною і навряд чи має одне єдине рішення, яке б остаточно визначало межі, за якими толерантність втрачає свою цінність і призводить до вседозволеності.

Для розуміння ролі толерантності у правничій діяльності можливо застосовувати класичні психологічні підходи. Так, поведінковий підхід до визначення толерантності розглядає її як специфічну поведінку людини. З точки зору когнітивного підходу в основі толерантності лежать знання та раціональні аргументи. З екзистенційно- гуманістичної точки зору справжня, зріла толерантність обов'язково усвідомлена, осмислена і відповідальна. Така толерантність, на думку J. N. Ekennia, не зводиться до автоматичних реакцій чи простих стереотипних дій - це цінність і життєва позиція, реалізація якої в кожній конкретній ситуації має певний сенс і вимагає від суб'єкта толерантності пошуку цього сенсу та відповідального рішення.

Цілісність професійної свідомості правника, який перебуває на кожному з етапів кар'єрного розвитку визначається взаємозв'язком її когнітивних, емоційних, ціннісних та соціально-психологічних компонентів.

Виходячи з цього, у структурі професійної свідомості правника на різних етапах кар'єрного розвитку ми виділяємо наступні

компоненти:

- мотиваційно-ціннісний (задоволеність професією, мотиваційно-ціннісне ставлення до правничої діяльності, психологічні особливості особистісних цінностей та особистих переваг в професії, толерантність та емпатія);
- когнітивно-довільний (особливості пам'яті, уваги, локалізація відповідальності);
- соціально-комунікативний (індивідуальна рефлексія, міжособистісні відносини у професійній площині).

Кожний з цих елементів професійної свідомості правника впливає на інші, утворюючи цілісну динамічну систему, яка постійно змінюється під впливом зовнішніх (етапи кар'єрного розвитку) та внутрішніх (особистісні зміни, які відбуваються на різних етапах кар'єрного розвитку) чинників. Зміни в особистості правника можуть бути спричинені різноманітними факторами, такими як досвід професійної діяльності, взаємодія у професійному співтоваристві, соціальне середовище тощо.

Література

1. Засєкіна Л. Структурно-функціональна організація інтелекту. Острог: Вид-во нац. ун-ту «Острозька академія», 2015. 370 с.
2. Кисіль С. Індивідуальний підхід у навчанні на основі обліку типологічних особливостей особистості фахівця. Проблеми інженерно-педагогічної освіти : збірник наукових праць. Вип. 1. Харків : УІПА, 2001. С. 111–115.
3. Швалб Ю. Цілепокладання свідомості (психологічні моделі). Київ : Мілленіум, 2013. 152 с.
4. Шевченко Н. Професійна свідомість: специфіка психологічного Я. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Психологія». 2005. No 14. С. 98–106.

ЕМОЦІЙНА САМОРЕГУЛЯЦІЯ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

А. П. Рибко
аспірантка кафедри диференціальної і
спеціальної психології ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Анотація. У тезах на тему «Емоційна саморегуляція майбутніх менеджерів» розглядаються основні аспекти формування регуляційних якостей емоційної сфери, зокрема методи розвитку саморегуляції та її вплив на професійне становлення менеджерів. Проаналізовані нейро- психологічний та когнітивно-поведінковий підходи дослідження проблеми емоційної регуляції особистості. Запропоновано впровадження соціально-психологічних тренінгів з емоційної саморегуляції в освітній процес, що сприятиме успішній адаптації молодих спеціалістів до викликів сучасного бізнес-середовища.

Ключові слова: емоційна сфера, емоційна саморегуляція, менеджер, професійне становлення, тренінги.

Вступ. Сучасний менеджер стикається з високим рівнем стресу, необхідністю швидкого прийняття рішень і взаємодії з різними за характером і потребами людьми. У таких умовах здатність до емоційної саморегуляції стає критично важливою, яка впливає не лише на особисту ефективність, але й на успішність команди. Емоційна саморегуляція є одним із ключових чинників професійної успішності сучасних менеджерів. В умовах динамічного бізнес-середовища, високого рівня стресу та необхідності прийняття відповідальних рішень, здатність управляти власними емоціями відіграє визначальну роль.

Методологія. Психологічна наука пропонує широкий спектр підходів до вивчення емоційної саморегуляції, включаючи нейропсихологічні (A. Damasio) [4] та когнітивно-поведінкові (J. Gross, O. John; J. Gross, R. Thompson) [5; 6].

Емоційна саморегуляція є значним компонентом професійної підготовки майбутніх менеджерів, яка впливає на їхню здатність приймати обґрунтовані рішення, ефективно взаємодіяти з колективом та знижувати рівень стресу в умовах невизначеності та ризику. У сучасному світі організації все частіше стикаються з умовами невизначеності, де традиційні методи прийняття рішень

можуть виявитися недостатньо ефективними. Швидкі зміни на ринку, непередбачувані зовнішні фактори та глобальні виклики вимагають від керівників нових стратегій для ухвалення рішень. Стратегії прийняття рішень в таких умовах включають адаптацію до змін, оцінку ризиків та розвиток здатності до інтуїтивного мислення. Це дозволяє організаціям залишатися гнучкими та ефективними навіть в умовах нестабільності.

Здобутки. Емоції відіграють важливу роль у прийнятті управлінських рішень, особливо в умовах невизначеності та стресу. Когнітивні помилки часто поєднуються з емоційними реакціями, які можуть впливати на вибір, роблячи його менш раціональним.

Нейропсихологічний підхід до вивчення емоційної регуляції акцентує увагу на мозкових механізмах, які забезпечують процеси контролю емоцій. Цей аспект спрямований на ідентифікацію ролі окремих структур мозку, нейронних та нейротрансмітерних систем у виникненні, регуляції емоційних станів. A. Damasio [4] вивчав вплив емоційної регуляції на процес прийняття рішень. Вчений довів, що управління емоціями є важливою умовою для раціонального вибору, оскільки емоції сприяють оперативній оцінці потенційних наслідків дій.

Когнітивно-поведінковий підхід до вивчення емоційної регуляції акцентує увагу на ролі думок, переконань і поведінкових стратегій у формуванні та регуляції емоційних реакцій. Цей підхід ґрунтується на ідеї, що емоції не виникають самі по собі, а є результатом когнітивної інтерпретації подій. Отже, модифікація мислення може суттєво змінювати емоційний стан людини. J. Gross, відомий своїми дослідженнями моделей емоційної регуляції, зокрема стратегії когнітивного переосмислення, яка допомагає змінювати емоційні реакції через модифікацію інтерпретації подій [5; 6]. Когнітивно-поведінковий підхід є одним із найефективніших у терапії емоційних розладів, таких як тривога, депресія або посттравматичний стресовий розлад. Він також застосовується для розвитку емоційної регуляції у професійній підготовці менеджерів, які часто стикаються з емоційними викликами у своїй діяльності.

Вітчизняні психологи досліджують різні аспекти проблеми емоційної регуляції, фокусуючись на таких напрямках, як:

емоційна компетентність як основа професійної успішності (Т. Чернявська) [3]; роль емоційної саморегуляції у подоланні професійних криз (С. Дерев'янко) [2]; психодіагностичні методики комплексного дослідження емоційної саморегуляції (В. Гаврилькевич) [1].

Емоційна саморегуляція охоплює здібності розпізнавати, контролювати й адекватно виражати власні емоції, а також спрямовувати їх на досягнення професійних цілей. У процесі професійної підготовки майбутніх менеджерів важливо розвивати ці здібності, зокрема через освітні програми, тренінги та психологічну підтримку.

Висновки. Результати дослідження підкреслюють важливість систематичного розвитку емоційної саморегуляції у майбутніх менеджерів як невід'ємної складової їхньої професійної підготовки. Емоційна саморегуляція позитивно впливає на прийняття рішень, зменшення рівня стресу та покращення міжособистісних стосунків. Формування цієї здібності у навчальному процесі сприяє підвищенню емоційного інтелекту, що є ключовим для ефективного управління. Тренінги, методики саморефлексії, когнітивного реструктурування та розвитку емоційної обізнаності є ефективними інструментами для вдосконалення емоційної саморегуляції. Отже, розвинені здібності емоційної саморегуляції забезпечують майбутнім менеджерам можливість ефективно діяти у складних ситуаціях, досягати високих результатів і підтримувати позитивний клімат у команді. Рекомендовано інтегрувати ці навички в освітній процес, спрямований на формування сучасних управлінців.

Література

1. Гаврилькевич В.К. Психодіагностичний інструментарій комплексного дослідження емоційної саморегуляції особистості. Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. / за ред. С.Д. Максименка; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ., 2018. Т. X, ч. 5. С. 104- 113.

2. Дерев'янко С.П. Роль емоційної саморегуляції у подоланні професійних криз: V International Scientific Conference on New Trends in Science and Education: матеріали міжнар. наук. конф. (February, 16 – 19, 2021, Italy). Rome, 2021. С. 556–559.

3. Чернявська Т.П. Емоційна компетентність як основа професійної успішності. Психологія та соціальна робота. Одеський національний університет імені І.І. Мечникова 2022. Вип. 1-2 (55-56) С. 131-138.

4. Damasio A.R. Descartes' error: Emotion, reason, and the human brain. NY: Quill. 2000. 334p.

5. Gross J.J., John O.P. Individual differences in two emotion regulation processes: Implications for affect, relationships, and well-being. J. Pers. and Soc. Psychol. 2003. V. 85 (2). P. 348-362.

6. Gross J.J., Thompson R.A. Emotion regulation: Conceptual foundations // Gross J.J. (ed.). Handbook of emotion regulation. N.Y.: Guilford Press, 2007. P. 3-24.

ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Н. О. Теліпко
аспірантка кафедри диференціальної і спеціальної психології ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Анотація. У тезах на тему «Прийняття рішень в умовах невизначеності» наводиться дослідження методів та підходів до ухвалення ефективних рішень в умовах нестабільності та відсутності чіткої інформації. Розглядаються різні психологічні підходи, такі як когнітивний підхід, емоційний підхід та використання інтуїції, що дозволяють орієнтуватися в складних ситуаціях та приймати рішення. Зосереджено увагу на розвитку здатності до прийняття рішень в умовах високої невизначеності та швидких змін.

Ключові слова: прийняття рішень, невизначеність, когнітивний та емоційний підходи, інтуїція.

Вступ. У сучасному світі підприємства стикаються з умовами ризику та невизначеності, де традиційні методи прийняття рішень можуть виявитися недостатньо ефективними, тому керівникам потребуються нові стратегії для ухвалення рішень. Такі стратегії включають адаптацію до змін, оцінку ризиків та розвиток здатності до інтуїтивного мислення. Це дозволяє організаціям залишатися гнучкими та ефективними навіть в кризових умовах.

Методологічні основи дослідження проблеми прийняття рішень в умовах невизначеності охоплюють широкий спектр концепцій та підходів, які дозволяють аналізувати й прогнозувати процес ухвалення рішень в умовах обмеженої або нечіткої інформації. Психологічні підходи до дослідження проблеми прийняття рішень в умовах невизначеності фокусуються на когнітивних (О. Санніков; D. Kahneman, A. Tversky; M. Lieberman; H. Simon) [6; 9; 10;11], емоційних (Д. Ґоулман, A. Damasio,) [1; 7] аспектах та на аспекті з використанням інтуїції (E. Dane, M. Pratt; H. Simon) [8; 11]. Ці підходи пояснюють, як люди справляються з обмеженнями в інформації та скільки факторів психологічного характеру можуть

впливати на вибір людини в ситуаціях ризику та невизначеності.

Здобутки. Когнітивна психологія фокусується на процесах, через які люди обробляють інформацію та приймають рішення. В умовах невизначеності люди часто стикаються з проблемою обробки неповних або суперечливих даних, що може призвести до суб'єктивних спотворень.

H. Simon, лауреат Нобелівської премії за дослідження процесу ухвалення рішень в економічних організаціях. Вчений є основоположником теорії обмеженої раціональності, яка стверджує, що люди не завжди здатні приймати оптимальні рішення через обмеженість когнітивних ресурсів, часу та інформації. Він вважав, що люди прагнуть знайти «досить хороше» рішення, а не ідеальне [11].

Дослідження D. Kahneman та A. Tversky в рамках їх теорії перспектив і поведінкової економіки показали, як люди ухвалюють рішення в умовах невизначеності, зокрема через когнітивні спотворення. Вони з'ясували, що люди часто не враховують ймовірність у повному обсязі, замість цього покладаються на інтуїтивні судження, що може призводити до систематичних помилок, таких як переоцінка ймовірності подій (наприклад, через ефект доступності) [9].

Емоції відіграють важливу роль у прийнятті рішень, особливо в умовах невизначеності та стресу. Когнітивні помилки часто поєднуються з емоційними реакціями, які можуть впливати на вибір, роблячи його менш раціональним.

A. Damasio, відомий нейропсихолог, досліджував роль емоцій у прийнятті рішень. У своїх дослідженнях вчений показав, що емоції необхідні для прийняття раціональних рішень, оскільки вони допомагають швидко оцінювати можливі наслідки дій [8]. У ситуаціях невизначеності емоційний компонент може стати визначальним фактором при ухваленні рішення, коли є обмеження в інформації.

Інтуїція — це здатність приймати рішення без усвідомленого аналізу інформації. Це може бути особливо корисно в умовах, коли часу для ретельного аналізу немає або інформація неповна.

H. Simon вважав інтуїцію важливим інструментом при прийнятті рішень в умовах невизначеності. Він стверджував, що експерти часто покладаються на інтуїцію, базуючись на

багаторічному досвіді, що дозволяє їм приймати рішення навіть без повного розуміння всіх деталей ситуації [11].

E. Dane та M. Pratt аналізують поняття «інтуїція», визначаючи її як емоційно забарвлені судження, що виникають через швидкі, неусвідомлені та комплексні асоціації. Вони виокремлюють інтуїцію серед інших підходів до прийняття рішень, таких як інсайт і раціональне мислення [8].

Сучасні вітчизняні психологи досліджують різні аспекти проблеми прийняття рішень, фокусуючись на інтуїції: раціональні чи інтуїтивні механізми прийняття управлінських рішень (Г. Гура) [2]; інтуїція у структурі інтелекту (М. Смульсон) [3]; колективна інтуїція у прогнозуванні соціальних явищ (В. Татенко) [4]; когнітивно-афективна природа інтуїції (Т. Чернявська) [5].

Висновки. Психологічні підходи до прийняття рішень в умовах невизначеності та ризику дозволяють краще розуміти, як люди оцінюють ситуації, як емоції і когнітивні упередження можуть впливати на вибір, а також як соціальні та культурні фактори змінюють процес ухвалення рішень. Вивчення цих аспектів допомагає оптимізувати прийняття рішень у складних ситуаціях, знижуючи ризик помилок та підвищуючи ефективність вибору.

Література

1. Ґоулман Д. Емоційний інтелект у бізнесі. Як стати успішним у житті та кар'єрі; пер. з англ. Ю. Шекет. Харків: Vivat. 2021, 528 с.

2. Гура Г. Психологічні механізми прийняття управлінських рішень: раціональність чи інтуїція. Вчені записки університету «Крок». № 4 (68). Київ. 2022. С. 123-131.

3. Смульсон М.Л. Структура інтелекту: рефлексія та інтуїція. Психологія: зб. наук. праць НПУ ім. М. Драгоманова. Київ, 2000. Вип.11. С. 9–16.

4. Татенко В.О. Колективна інтуїція у прогнозуванні соціальних явищ: монографія: Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2023. 100 с.

5. Чернявська Т.П. Когнітивно-афективна природа інтуїції. Габітус. 2024. Вип. 61. Одеса. С. 92-95.

6. Санніков О.І., Заваленко С.В. Співвідношення когнітивних стилів і параметрів прийняття рішень. Наука і освіта. 2011. № 11. С. 140–145.

7. Damasio A.R. Descartes' error: Emotion, reason, and the human brain. NY: Quill. 2000. 334p.

8. Dane E., Pratt M.G. Exploring intuition and its role in managerial decision making. Acad. Manag. Rev. 32, 2007. P. 33-54.

9. Kahneman D., Tversky A. Prospect theory: An analysis of decisions under risk. Econometrica, 1979. 47, P. 313- 327.

10. Lieberman M. Reflexive and reflective judgment process. A social cognitive neuroscience approach. In Social judgment and explicit process. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2003. P. 44-67.

11. Simon H.A. Making management decisions: the role of intuition and emotion. The Academy of Management Executive, Vol. 1(1), 1987. P. 57-64.

ТРАНСГЕНЕРАЦІЙНИЙ ДОСВІД ЯК БАР'ЄР ТА РЕСУРС У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

О. О. Терещенко
аспірантка кафедри практичної та клінічної психологій ФПСР
ОНУ імені І. І. Мечникова

Для суспільства, яке проживає гостру невизначеність та соціальні потрясіння питання соціальної адаптації особистості стає актуальною темою для дослідження. Адаптаційний потенціал особистості вимірюється сукупністю адаптивностей на індивідуальному, міжособистісному та соціально-психологічному рівнях та успішністю взаємодії між ними. Успішність адаптації залежить від наявності психологічних ресурсів та можливості реалізації внутрішнього потенціалу особистості у відповідь на зміни середовища [1]. Таким чином соціальна адаптація в таких умовах потребує не лише психологічної стійкості та активної реорганізації наявних внутрішніх та зовнішніх ресурсів, але і пошук нових джерел стійкості.

Розглядаючи здатність позитивно адаптуватися до мінливого середовища з позиції використання успішних захисних стратегії подолання важливо розуміти, що вони грунтуються не лише на внутрішніх особистісних характеристиках але і на зовнішніх чинниках, таких як сімейне середовище, соціальний і культурний контекст тощо [3]. Слід додати, що сім'я, як джерело первинних знань про себе, інших, соціум, культуру та світ буде мати вирішальну роль, навіть якщо знання вивченні в сім'ї не поділяються більшістю у спільноті чи культурі [4].

Трансгенераційний досвід особистості, як передані через покоління патерни поведінки, емоційних реакцій та цінностей, сформованих внаслідок проживання травмуючих подій попередніми поколіннями, може здійснювати як позитивний так і негативний вплив на процеси адаптації до нових умов. Сучасні моделі передачі трансгенераційної травми між поколіннями наголошують, що передається не лише травмуючий досвід та вразливість, також наслідуються успішні стратегії стійкості, кращі способи подолання травматичного стресу, досвід збереження

своєї культури та ідентичності, а також здатність до адаптації до нових викликів. Таким чином результати впливу трансгенераційного досвіду також проявляються на індивідуальному, сімейному та суспільному рівні.

Наприклад, модель передачі інтергенераційної історичної травми (HITT), запропонована Starrs & Békés, 2024, враховує взаємодію вразливості та резистентність на рівні родини, нащадків та суспільства в цілому. На рівні родини важливими факторами проявлення резільєнтності є здатність до розкриття, з урахуванням стадій розвитку дитини, фактів, причин та значення травмуючих подій та емоційна безпека в родини, яка проявляється через обговорення подій та пов'язаних з ними почуттів. Для нащадків такими факторами можуть стати присутність адаптивних стратегій подолання травматичного досвіду, відчуття національної та культурної приналежності, розділення на рівні родини та суспільства спільних ритуалів, вшанування місць пам'яті тощо.

Таким чином трансгенераційний досвід може бути як бар'єром так і ресурсом для соціальної адаптації особистості в період невизначеності та соціальних потрясінь, та впливає на особистісний адаптивний потенціал. Сучасні моделі надання психологічної допомоги можуть використовувати трансгенераційний досвід особистості як джерело підвищення її адаптаційного потенціалу.

Література

1. Литвиненко О.Д. Соціально-психологічні основи розвитку адаптаційного потенціалу сучасної молоді : монографія. Сєвєродонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. 302 с.

2. Starrs C.J., Békés V. Historical intergenerational trauma transmission model: A comprehensive framework of family and offspring processes of transgenerational trauma. Traumatology. 2024. Advance online publication. https://doi.org/10.1037/trm0000505

3. Ntarla I., Hum G. Resilience of psychotherapists through the lens of the primary capacities of Nossrat Peseschkian's Positive Psychotherapy. The Global Psychotherapist. 2024. Vol. 4. №1. P. 43-

55. http://doi.org/10.52982/lkj216

4. Lytvynenko O., Tereshchenko O. Working with transgenerational trauma in Positive and Transcultural Psychotherapy. The Global Psychotherapist. 2024. Vol. 4. № 2, P. 62-67. http://doi.org/10.52982/lkj234

ЕМПАТІЯ В БІЗНЕСІ

Т. П. Чернявська
доктор психол. наук, професор кафедри Диференційної психологіїї
ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Емпатія в бізнесі — це здатність розуміти емоції, актуальні потреби та мотивації співробітників, клієнтів і партнерів, що сприяє ефективному лідерству й розвитку організацій. Вона допомагає будувати довіру, покращувати комунікацію, вирішувати конфлікти та створювати стійку корпоративну культуру. Емпатія стає ключовою складовою інноваційних рішень і конкурентної переваги, особливо в умовах складних викликів, сприяючи гармонійному розвитку бізнесу та суспільства.

У мирний час емпатія є важливою якістю для лідерів сучасного бізнесу, але в умовах війни вона стає життєво необхідною. Саме завдяки емпатії забезпечується виживання, здатність адаптуватися та зберігати людяність у складних обставинах. Війна кардинально змінює бізнес-середовище, впливаючи на працівників, клієнтів, партнерів та суспільство в цілому. Емпатія дозволяє керівникам краще розуміти потреби своїх команд, підтримувати моральний дух, ухвалювати зважені рішення в умовах невизначеності та будувати довіру навіть у кризових ситуаціях. Ця риса стає не лише інструментом лідерства, а й засобом створення нової корпоративної культури, яка здатна долати виклики війни і підтримувати сталий розвиток у майбутньому.

Емпатія – це поняття, яке вже понад століття привертає увагу психологів, але досі не має чіткого визначення. Вперше наукове пояснення цього терміну запропонував Е. Тітченер, який ввів в англійську мову слово «Empathy» як переклад з німецької «Einfühlungsvermögen» («співпереживання»). Простими словами, емпатія – цездатність емоційно «відгукуватися» на почуття інших [10]. Проблеми емоційності особистості, емпатії, емоційного інтелекту вивчали психологи (Д. Ґоулман, P. Ekman, В. Франкл, C. Rogers, М. Розенберг, О. Орищенко, О. Саннікова, Е. Тітченер, Т. Чернявська [1; 8; 5; 9; 3; 2; 4; 10; 7-8]. Отже, методологічні основи дослідження проблеми емпатії включають використання

різних підходів, що дозволяють комплексно вивчити цей складний феномен. Це дає змогу не лише зрозуміти емоційні та когнітивні аспекти емпатії, але й оцінити її роль у взаємодії між людьми в різних сферах, зокрема в бізнесі та соціальних відносинах.

Здобутки. В. Франкл трактує емпатію як здатність однієї людини співчувати іншій. Вчений підкреслює важливість прийняття унікальності іншої особистості. За його розумінням, це полягає у визнанні права кожної людини на власний, неповторний спосіб життя [5].

C. Rogers виділяє ключові аспекти, що формують розуміння емпатії. Він визначає емпатію як процес, що охоплює чутливість до емоцій інших людей, здатність співпереживати, усвідомлення переживань, когнітивне осмислення емоційних станів і прагнення допомогти людині, яка цього потребує [9].

Д. Ґоулман [1] та P. Ekman [8] виділяють три види емпатії, як: когнітивна емпатія – здатність розуміти почуття й думки інших, що покращує переговори, адже дозволяє ефективно подавати інформацію; емоційна емпатія – вміння переживати чужі почуття, створюючи душевн у близькість; співчутлива емпатія – це не лише розуміння та розділення емоцій, а й прагнення активно допомагати.

М. Розенберг пропонує метод ненасильницького спілкування, що сприяє поліпшенню якості взаємодії та розумінню між людьми. Цей метод можна застосовувати у професійних, дружніх та сімейних відносинах [3]. Сучасні українські науковці О. Орищенко [2] та О. Саннікова [4] визначають емпатію як багаторівневу властивість особистості, що включає: формально-динамічний рівень – модальні та динамічні характеристики емпатійних реакцій; змістовно-особистісний рівень – вибір сфери емпатії та її морально-етичний аспект; соціально- імперативний рівень – уявлення про соціокультурні норми емпатії.

В бізнесі емпатія починається з визначення цінностей компанії та підбору відповідних людей. Відкрите спілкування, увага до потреб співробітників та підтримка їхнього розвитку зміцнюють команду. Емпатія покращує лояльність, залученість і продуктивність, що допомагає менеджерам вчасно виявляти проблеми та підтримувати атмосферу взаєморозуміння і підтримки.

Висновки. Емпатія в бізнесі є ключовим чинником успішного управління та розвитку організацій. Вона сприяє формуванню стосунків довіри, покращенню комунікації та підтримці здорового робочого середовища. У сучасному світі, що характеризується постійними змінами та викликами, емпатія стає конкурентною перевагою, що допомагає бізнесу залишатися гнучким і стійким. Емпатійний підхід дозволяє лідерам бізнесу усвідомлювати вимоги працівників, клієнтів і партнерів, ухвалювати рішення з урахуванням людського фактора та створювати інноваційні стратегії розвитку. Отже, емпатія є не лише етичною складовою бізнесу, а й стратегічним інструментом, який забезпечує його ефективність і довгостроковий успіх.

Література

1. Ґоулман Д. Емоційний інтелект у бізнесі; пер. з англ. С.-Л. Гумецької. Харків: Віват, 2024. 512 с.

2. Орищенко О.А. Дифенційно-психологічний аналіз емпатії: автореф. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія». Одеса, 2004. 21 с.

3. Розенберг М. Ненасильницьке спілкування. Мова життя. Київ: Видавництво Ранок, 2020. 256 с.

4. Саннікова О.П. Емоційність у структурі властивостей особистості (на прикладі представників соціономічних професій): автореф. дис. ... докт. психол. наук. Київ, 1996. 50 с.

5. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі; пер. с англ. О. Замойської. Харків: Вид-во: КСД, 2023. 160 с.

6. Чернявська Т.П. Емоційний інтелект як ресурс конкурентоспроможності у спортивній ігровій діяльності. Спортивні ігри, 2022. № 2 (24). Харків. С. 82 -90. URL: http://surl.li/touzp

7. Чернявська Т.П. Емоційна компетентність як основа професійної успішності. Психологія та соціальна робота. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. 2022. Вип.1-2(55-56) С. 131-138. URL:http://surl.li/touyq

8. Ekman P. Emotions Revealed: Recognizing Faces and Feelings

to Improve Communication and Emotional Life. Henry Holt and Company, 2004. 274 p.

9. Rogers C.R. Empathic: an unappreciated way of being. The Counseling Psychologist. 1975. Vol. 5, № 2. P. 2–10.

10. Titchener E. A text-book of psychology. Macmillan, University of Michigan. 1909. 565 p.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Н. В. Юнг
к. психол. наук, доцент кафедри практичної та клінічної психології
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Багато людей живуть із симптомами емоційного виснаження і навіть не здогадуються про це, але їм це точно заважає жити повноцінним життям. Важливість боротьби з цією проблемою та бажання описати особливості цього синдрому для визначення методів його ефективного лікування, у подальшому бажання знайти вирішення цієї проблеми раз і назавжди, зумовило вибір цієї теми для мого подальшого дослідження.

Ключові слова: психологічні особливості вигорання, емоційне вигорання.

Many people live with symptoms of emotional exhaustion and do not even realize it, but it definitely prevents them from living a full life. The importance of combating this problem and the desire to describe the features of this syndrome in order to determine methods for its effective treatment, and subsequently the desire to find a solution to this problem once and for all, determined the choice of this topic for my further research.

Keywords: psychological characteristics of burnout, emotional burnout.

Поняття «емоційне вигорання» – це синдром постійної втоми, стан фізичного та емоційного виснаження, який підсилюється з часом. За визначенням американського психолога Х. Маслача, вигорання – це «особливий стан, який включає почуття емоційного виснаження, знемоги, симптоми дегуманізації та деперсоналізації, негативне самосприйняття, зниження або втрату професіоналізму» [3]. Вперше термін «емоційне вигорання» ввів американський психіатр Герберт Фрейденбергер ще у 1974 році.

На сьогоднішній день існує велика кількість досліджень цього феномену. Незважаючи на це, термін «емоційне вигорання» не відноситься до чітко визначених понять в системі психологічних знань. У наукових працях та дослідженнях використовуються

різні варіанти перекладу англійського терміну «burnout»: «емоційне вигорання», «емоційне згорання», «емоційне перегорання».

Зустрічаються також такі терміни: «професійне вигорання» і «психічне вигорання» [2].

Причин появи емоційного вигорання може бути дуже багато, наприклад, це робота в неробочі години чи накопичення негативних думок, перфекціонізм, великі навантаження чи відчуття відповідальності. Працівники патрульної служби поліції можуть відчувати стрес при мобілізаційних заходах (мобілізація – призов військовозобов'язаних на службу в діячу армію у зв'язку із запровадженням воєнного стану), відчувати себе пригніченими своїми обов'язками. Цікаво, що прояви емоційного вигорання найбільш проявляються у працівників молодшого віку (22-27 років) та старшого віку (40-60 років), середній вік згідно нашим дослідженням (28-39 років) найбільш стабільний. Також до появи синдрому емоційного вигорання найбільш схильні та чутливі люди професії типу «людина-людина», в яку групу входять працівники патрульної служби поліції.

Виклад основного матеріала дослідження: Для дослідження ми використовували 3 різноманітні методики: проективну методику «Людина під дощем», «Діагностику емоційного вигорання», «Діагностика з виявлення психологічних особливостей емоційного вигорання». У дослідженні взяли участь 39 працівників патрульної поліції, віком від 22 до 60 років. Не всі охоче відповідали на запитання тесту, більш того, чоловіки ставилися з недовірою до методик, які ми проводили, у той час, як жінкам навпаки було цікаво дізнатися їхні результати.

Після проведення тесту-опитувальника «Діагностика з виявлення психологічних особливостей емоційного вигорання» я отримала такі результати: 96,8% опитаних знають, що таке емоційне вигорання, а 89,8% стикалися з ним.

Серед опитаних 65,6% можуть назвати себе стресостійкою та впевненою у собі людиною, проте 34,4% – ні. 36,3% респондентів складно сказати «ні». 49,5% вважають себе перфекціоністами. 72,8% опитаних, тобто більшість, гостро реагує на спори на конфлікти. Також статистика одного запитання змусила мене замислитися: 57,9% респондентів важливо, що про них думають

інші люди (начальник, колеги, члени родини). Під час емоційного вигорання 39,6% опитаних людей припинили займатися своїми хобі та зустрічатися з друзями, 67,8% опитаних страждало від проявів емоційного вигорання і помічало сильне погіршення якості їхнього життя.

Аналіз відповідей до проективної методики «Людина під дощем» довів, що люди, схильні до емоційного вигорання, – це люди з поганою стресостійкістю, більшість під час війни втратила свої орієнтири та має тенденцію до втечі від своїх проблем шляхом заміщення або переведення уваги. Також таким людям притаманно оцінювати свої проблеми, як постійні, а не тимчасові. Проаналізувавши відповіді до онлайн-тесту «Діагностика емоційного вигорання (К. Маслач, С. Джексон)» були отримані середні та високі показники рівня емоційного вигорання. Більшість опитаних працівників патрульної поліції знаходяться на межі середнього та високого показника. Багато працівників патрульної поліції знаходяться у так би мовити «проміжному» стані емоційного вигорання. Їхні тести мають досить високі показники, проте не занадто, щоб поставити їм діагноз емоційного вигорання. Результати дослідження також довели, що потреба у вивченні способів лікування та розповсюдженні способів профілактики емоційного вигорання є сучасною проблемою.

Висновки: У сучасному шаленому ритмі життя необхідно дбати про своє здоров'я і пам'ятати, що саме від нас та нашого ставлення до ситуації залежить наскільки обставини можуть впливати на нас. Формула для профілактики емоційного вигорання, складається з правильного харчування, хобі або занять, які приносять енергію та підвищують настрій, спорту, якісного відпочинку, часу на природі та спілкування з близькими людьми.

Література

1. Каряка І.В. Психокорекція емоційного вигорання особистості засобами психодрами. Науковий журнал «Науковий вісник Херсонського державного університету».Херсон, Вип.№2. 2019. С. 23–28.

2. Юридична психологія: хрестоматія / Укладачі:

Л. І. Казміренко, О. І. Кудерміна. Київ, 2017. 427 с.

3. Методичні рекомендації до курсу «Юридична психологія» для студентів спеціальність 053 «Психологія» / Юнг Н.В.. - Одесса : Букаев В.В.:.2024.24 с.

4. Budiyanskiy N.F., Vishtalenko E.D., Yung N.V. The course of lectures of general psychology. Part 2. Odessa: publisher Bukaev V.V., 2017. 100 p.

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ
79–ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Секція «Факультет психології та соціальної роботи»
Підсекції: «Соціальна робота», «Освітні, педагогічні науки», «Психологія»

Одеса, 27–29 листопада 2024 року

Електронне видання мережевого використовування

В авторській редакції

Затвердж. авт. 20.12.2024. Шрифт Times New Roman
Системні вимоги: операційна система сумісна з програмним забезпеченням для читання файлів формату PDF.
Обсяг 1,2 МБ. Зам. № 2902.

Видавець і виготовлювач:
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
вул. Університетська, 12, м. Одеса, 65082, Україна
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.
Тел.: (048) 723 28 39, E-mail:druk@onu.edu.ua